

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA TOPLULUKLARI (EKONOMİ-MALİYE) ANABİLİM DALI

**MERKEZİ VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNE YÖNELİK
AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI
VE TÜRKİYE**

Yüksek Lisans Tezi

Nihal SAMSUN

Ankara – 2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA TOPLULUKLARI (EKONOMİ-MALİYE) ANABİLİM DALI

**MERKEZİ VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNE YÖNELİK
AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI
VE TÜRKİYE**

Yüksek Lisans Tezi

Nihal SAMSUN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ

Ankara – 2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA TOPLULUKLARI (EKONOMİ-MALİYE) ANABİLİM DALI

**MERKEZİ VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNE YÖNELİK
AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI
VE TÜRKİYE**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLOLAR.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI

I. AVRUPA BİRLİĞİ BÜTÇESİNDEN SAĞLANAN MALİ YARDIMLAR.....	5
A. AB Bütçesinin Gelişimi	6
B. AB Bütçesinin Gelirleri.....	12
1. Geleneksel Öz Kaynaklar.....	13
2. Diğer Öz Kaynaklar	15
3. Öz Kaynaklar Sisteminde Reform Çalışmaları.....	19
C. AB Bütçesinin Harcamaları ve Sağlanan Mali Yardımlar	25
1. Tarım Harcamaları	26
2. Yapısal Faaliyetlere İlişkin Harcamalar.....	27
3. Diğer İç Politikalara Yönelik Harcamalar.....	29
4. Katılım Öncesi Hazırlıklara Yönelik Harcamalar.....	30
5. Dış Faaliyetlere Yönelik Harcamalar ve Üçüncü Ülkelere Yönelik Mali Yardımlar	30
6. İdari Harcamalar.....	35
7. Yeni Mali Perspektif	36
D. AB Bütçesinin İlkeleri, Hazırlanması, Uygulanması ve Denetimi	37
1. AB Bütçesinin İlkeleri.....	37
2. AB Bütçesinin Hazırlanması, Uygulanması ve Denetimi.....	41
3. AB Bütçesinin Geleceği.....	44
II. KREDİ ŞEKLİNDE SAĞLANAN MALİ YARDIMLAR (AYB KREDİLERİ).....	48

İKİNCİ BÖLÜM
MERKEZİ VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNE YÖNELİK MALİ
YARDIMLAR

I. AB’NİN MERKEZİ VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNE YÖNELİK GENİŞLEME SÜRECİ	53
A. AB’ye Katılım Süreci.....	56
B. Katılım Müzakereleri	60
C. Katılım Öncesi Strateji.....	64
II. AB’NİN MERKEZİ VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNE YÖNELİK MALİ YARDIMLARI.....	66
A. PHARE Programı.....	67
B. ISPA Programı	72
C. SAPARD Programı	73
D. Avrupa Yatırım Bankası Kredileri.....	76
III. GENİŞLEMENİN EKONOMİK ETKİLERİ	77
A. AB’de Yaşanan Ekonomik Gelişmeler	79
B. Yeni Üye Ülkelerde Yaşanan Ekonomik Gelişmeler	81
1. Polonya.....	91
2. Macaristan	93
3. Çek Cumhuriyeti	95
4. Slovakya.....	97
5. Slovenya.....	98
6. Estonya.....	99
7. Letonya.....	100
8. Litvanya.....	101
9. Bulgaristan	102
10. Romanya	103
11. Hırvatistan.....	104
IV. GENİŞLEMENİN BÜTÇE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	107
A. Genişlemenin AB Bütçesine Etkileri	107
B. Genişlemenin Yeni Üye Ülkelere Yönelik Mali Etkileri.....	109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE'YE YÖNELİK MALİ YARDIMLARI

I. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE'YE YÖNELİK MALİ YARDIMLARI	121
A. Adaylık Öncesi Dönem (1963-1999).....	122
1. Gümrük Birliği Öncesi (1963-1996).....	122
2. Gümrük Birliği Sonrası Dönem (1996-1999)	126
B. Adaylık Sonrası Dönem (2000-2006).....	131
1. Helsinki Zirvesi Sonuçları ve Mali Yardımların Artırılması.....	131
2. Mali İşbirliği ve Yeni İdari Yapılanma.....	134
3. Adaylık Sonrası Dönemde Türkiye'ye Sağlanan Mali Yardım Miktarları	139
4. Türkiye'nin Topluluk Program ve Ajanslarına Katılımı.....	144
II. AVRUPA YATIRIM BANKASI'NİN TÜRKİYE'YE YÖNELİK KREDİLERİ	147
III. TÜRKİYE'YE YÖNELİK MALİ YARDIMLARDA YENİ BİR YAKLAŞIM: IPA (KATILIM ÖNCESİ ARAÇ).....	149
SONUÇ.....	151
KAYNAKÇA	167
EKLER.....	174
ÖZET.....	205
ABSTRACT	206

KISALTMALAR

AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
AB-15	Avrupa Birliği'nin son genişlemeden önceki 15 üyesi
AB-25	Avrupa Birliği'nin mevcut 25 üyesi
ABKF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKP	Afrika, Karayip, Pasifik
ASF	Avrupa Sosyal Fonu
AT	Avrupa Toplulukları
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
ATGYF	Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
CARDS	Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Yardımları (<i>Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization</i>)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
ECU	Avrupa Hesap Birimi (<i>European Currency Unit</i>)
GSMG	Gayri Safi Milli Gelir
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTS	Genelleştirilmiş Tercihler Sistemini
IPA	Katılım Öncesi Araç (<i>Instrument for Pre-Accession</i>)
ISPA	Katılım Öncesi Yapısal Fonlar Aracı (<i>Instrument for Structural Policies for Pre-Accession</i>)

KDV	Katma Değer Vergisi
MDAÜ	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MEDA	Akdeniz Kalkınma Yardımları (<i>Mediterranean Development Aid</i>)
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
OLAF	AB Yolsuzlukla Mücadele Bürosu (<i>European Anti Fraud Office</i>)
OTP	Ortak Tarım Politikası
PHARE	Polonya ve Macaristan: Ekonomik Yeniden Yapılanma için Yardım (<i>Poland and Hungary: Aid for Economic Restructuring</i>)
SAPARD	Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı (<i>Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development</i>)
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TAIEX	AB Teknik Yardım ve Bilgi Değişimi Ofisi (<i>Technical Assistance Information Exchange Office</i>)

TABLULAR

Metin İçinde Yer Alan Tablolar:

Tablo 1: Farklı Öz Kaynakların Toplam AB Bütçe Gelirleri İçindeki Payları.....	18
Tablo 5: Bölgelere Göre AYB Kredileri (2000-2005).....	51
Tablo 6: AB Üye ve Aday Ülkelerine Sağlanan AYB Kredileri (2000-2005).....	51
Tablo 7: Avrupa Anlaşmaları İmza ve Yürürlüğe Giriş Tarihleri.....	55
Tablo 8: Ortaklık Anlaşmaları İmza ve Yürürlüğe Giriş Tarihleri.....	56
Tablo 9: AB Üyeliği için Başvuru Tarihleri.....	57
Tablo 10: Katılım Müzakerelerinin Açılma ve Tamamlanma Tarihleri.....	63
Tablo 11: PHARE Taahhütleri 1990-2001.....	71
Tablo 12: PHARE, ISPA, SAPARD Taahhütleri 1990-2006.....	76
Tablo 13: Büyüme Oranları (1991-2005).....	84
Tablo 14: Harmonize Tüketici Fiyat Endeksi (1991-2005).....	85
Tablo 15: İşsizlik Oranı (1991-2005).....	86
Tablo 16: Bütçe Açıklarının GSYİH'ya oranı (1991-2005).....	87
Tablo 17: Kamu Borçlarının GSYİH'ya oranı (1991-2005).....	88
Tablo 21: Dış Ticaret Dengeleri (1995-2000).....	89
Tablo 22: AB ile Dış Ticaret Dengeleri (2001).....	90
Tablo 23: Doğrudan Yabancı Yatırım Akışı, 1990-2003.....	91
Tablo 25: Geçici Özel Nakit Aktarımı Kolaylığı, 2004-2006.....	114
Tablo 26: Geçici Bütçe Desteği Kapsamında 4 Ülkeye Ödenecek Tutarlar, 2004-06.....	115
Tablo 27: 2004-06 Yılları Arasında AB'nin Yeni Üye Devletlere Yönelik Mali Yardımları (taahhüt ödenekleri), 1999 fiyatlarıyla.....	115
Tablo 35: Türkiye'ye Yönelik Katılım Öncesi Mali Yardımlar.....	141
Tablo 41: Topluluk Programlarına Katılım için Mutabakat Zabıtları İmza Tarihleri.....	146
Tablo 42: Türkiye'ye Sağlanan Hibe Nitelikli Mali Yardımlar.....	150

Eklerde Yer Alan Tablolar:

Tablo 2: AB-15 için Mali Perspektif 2000-2006.....	174
Tablo 3: AB-25 için Yeniden Düzenlenmiş Mali Perspektif 2000-2006.....	175
Tablo 4: 2007-2013 Yılları için Önerilen Mali Perspektif.....	176
Tablo 18: AB'ye Üye ve Aday Ülkelerde GSYİH (1996-2005).....	178
Tablo 19: AB'ye Üye ve Aday Ülkelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir- Satın Alma Gücü Standartlarına Göre (1996-2005).....	180
Tablo 20: AB'ye Üye ve Aday Ülkelerde Satın Alma Gücü Standartlarına Göre GSYİH.....	182
Tablo 24: Hırvatistan'a Yapılan AB Yardımları (1991-2003).....	184
Tablo 28: AB'ye Üye Devletlerin Öz Kaynak Türüne Göre AB 2005 yılı Bütçesine Yaptıkları Katkılar.....	185
Tablo 29: Birinci Mali Protokol Çerçevesinde Finanse Edilen Projeler.....	187
Tablo 30: İkinci Mali Protokol ve Tamamlayıcı Protokol Çerçevesinde Finanse Edilen Projeler.....	188
Tablo 31 : Üçüncü Mali Protokol Çerçevesinde Finanse Edilen Projeler.....	189
Tablo 32: MEDA Programı Kapsamında Türkiye'ye Topluluk Bütçesinden Katkı Sağlanan Projeler.....	190
Tablo 33 : Euro-Med Kapsamında Türkiye'ye Sağlanan AYB Kredisi Vasıtasıyla Finanse Edilen Projeler.....	194
Tablo 34: MEDA II Çerçevesinde Türkiye'ye Sağlanan Hibe Yardımıyla Finanse Edilecek Projeler.....	195
Tablo 36: Türkiye'ye 2006 yılına kadar Avrupa Birliği'nden Sağlanacak Mali Yardımlar (2000-2006).....	196
Tablo 37: Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali Yardımı 2002 Yılı Programında Finanse Edilen Projeler.....	197
Tablo 38: Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali Yardımı 2003 Yılı Programında Finanse Edilen Projeler.....	198
Tablo 39: Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali Yardımı 2004 Yılı Programında Finanse Edilen Projeler.....	200
Tablo 40: Türkiye'de AYB Tarafından Finanse Edilen Projeler.....	203

GİRİŞ

Avrupa entegrasyonu, günümüzde ulaşılmış en yüksek uluslararası bütünleşme modelidir. Diğer uluslararası organizasyonlardan farklı olarak kendine özgü bir yapı sergileyen Avrupa Birliği, ortak değerleri savunan ve aynı zamanda farklı tarih, gelenek ve kültüre sahip ülkeleri bir araya getiren bir oluşumdur.

Avrupa Birliği'ni oluşturan temel değerler kalıcı barışın sağlanması, birlik, eşitlik, özgürlük, güvenlik ve dayanışmadır. Avrupa Birliği'nin amaçları ise özgürlük ve demokrasi ilkelerini korumak ve insan haklarına saygı ve temel haklar ile birlikte hukukun üstünlüğü kuralının tüm üyeler tarafından uygulanmasını sağlamaktır.

Avrupa Topluluklarını kuran Roma Antlaşması'nın 2. ve 3. maddelerinde, tek pazarın kurulması ve ortak politikaların gerçekleştirilmesi yolu ile, Topluluğun bütününde ekonomik kalkınmanın uyumlu bir şekilde gelişmesi, sürekli ve dengeli bir büyüme, istikrarın ve yaşam standartlarının artması ve ülkeler arasında yakın ilişkiler kurulmasını teminen, Topluluğun üye ülkeleri desteklemesi gerektiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, Birliğin amaçlarına yönelik olarak AB'nin kuruluşundan bu güne kadar sağlanan mali yardımlar, temelde Birlik çapında ve aday ülkelerde yaşam kalitesinin yükselmesine ve refah seviyesinin artmasına hizmet etmekte ve bütünleşme sürecine katkıda bulunmaktadır.

Temel amaçlarından biri karşılıklı dayanışma yolu ile uyum içinde kalkınma olan AB'de, mali yardımlar ekonomik açıdan diğer üye ülkelere nazaran daha fakir durumdaki ülkelere aktarılmaktadır. Avrupa Birliği, halihazırda, tam üyelik hazırlıkları için aday ülkelere, Birlik içerisindeki ekonomik kalkınmışlık farklarının

azaltılması için de üye ülkelere mali ve teknik destek sağlamaktadır. Türkiye gibi aday ülkeler açısından, AB tarafından sağlanan mali yardımlar nihayetinde bu ülkeleri tam üyeliğe taşıyacak bir araç vazifesi görmektedir.

AB mali yardımları, AB bütçesinden sağlanan ve geri ödemesi olmayan hibeler ve Avrupa Yatırım Bankası'ndan sağlanan uygun koşullu krediler şeklinde olabilmektedir. Avrupa Birliği'nin genişleme ve derinleşme sürecinde yaşanan gelişmeler ve son genişleme ile birlikte AB'ye katılan ülkelerin tamamının AB'nin ekonomik seviyesinin altında olması, mali yardımların önemini daha da artırmıştır. Avrupa Birliği'nin 106 milyar euro tutarındaki 2005 yılı bütçesinin harcama kalemlerine bakıldığında, tarım ve yapısal harcamalar kapsamında bütçeden yaklaşık 80 milyar euro'luk tutarın üye ülkelere, yaklaşık 3 milyar euro'luk bir tutarın ise aday ülkelerin katılım öncesi hazırlıklarına ayrıldığı görülmektedir. Bu miktarların büyüklüğünün yanı sıra, ülkeler arasında ne şekilde dağıtıldığı da büyük önem taşımaktadır.

Bütçe harcamalarının ne şekilde dağıtılacağı çok yıllık Mali Perspektifler ile belirlenmekte ve bunların hazırlık süreci, özellikle mali yardım konusunda büyük tartışmalara sahne olmaktadır. Halen hazırlıkları süren ve 2007-2013 yıllarını kapsayacak olan 4. Mali Perspektif çerçevesinde yeni üye ülke ve aday ülkelere ayrılacak pay konusunda henüz anlaşmaya varılabilmiş değildir. Yeni üye olan ülkeler, tarım ve yapısal harcamalardan kendilerine aktarılacak miktarın ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli düzeyde olmasını isterken, genişlemeden önce bütçeden kendilerine net katkı sağlanan İrlanda, İspanya, Portekiz ve Yunanistan, genişleme sonrasında kendi paylarına düşen yardım miktarının azalmasını istememektedir. Bu da, üye ülkelere yönelik mali yardımların önemli miktarda artırılmasını

gerektirecektir. Diğer yandan, bütçeye net katkıda bulunan üye ülkeler, bütçe harcamalarının daha fazla artması konusunda isteksiz davranmaktadır. Bu tür bir ortamda, ülkemizin üyeliği söz konusu olduğunda da aynı tartışmaların yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği'ne aday olan Türkiye'ye ve on iki Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesine AB kaynaklarından yapılan mali yardımların karşılaştırılmalı olarak ele alınması, aradaki farkların sebepleri ile ortaya konması ve bu konuda bir değerlendirme yapılmasıdır. Çalışmada, ağırlıklı olarak hibe nitelikli yardımlar üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Avrupa Birliği'nin mali yardımları genel çerçevesi ile ele alınmaktadır. Bu kısımda, ilk olarak 'AB bütçesinden¹ sağlanan yardımlar' alt başlığı kapsamında ayrıntılı olarak AB bütçesinden, ikinci olarak da 'kredi şeklinde sağlanan yardımlar' kapsamında Avrupa Yatırım Bankası kredilerinden bahsedilmektedir. İkinci bölümde, Avrupa Birliği'nin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine yönelik mali yardımları anlatılmaktadır. Burada, sırasıyla Birliğin bu ülkelere yönelik genişleme süreci, sağladığı mali yardımlar ve genişlemenin hem Avrupa Birliği hem de bu ülkelere yönelik ekonomik ve mali etkilerine yer verilmektedir. Üçüncü bölümde, 'Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yönelik mali yardımları' başlığı altında, ilişkilerin tarihsel gelişimi ve Türkiye'ye yapılan yardımlar konuları ele alınmaktadır. Sonuç bölümünde ise, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin adaylık süreci ile, sağlanan mali yardımlar karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmektedir.

¹ Burada kastedilen esas olarak Avrupa Toplulukları bütçesidir. Avrupa Anayasasının yürürlüğe girmesi ile birlikte bu kavram Avrupa Birliği bütçesi olarak kullanılmaya başlanacaktır. Fakat AB kaynaklarında da artık AB bütçesi ifadesi kullanılmakta olduğu için çalışmamızda bu ifade tercih edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ MALİ YARDIMLARI

Avrupa Birliği (AB) mali yardımları, yapısal politikalar ile, tarım, araştırma, çevre ve ulaştırma politikaları gibi ortak politikalara finansman sağlamak amacıyla oluşturulmuş olup, üye ülkeler arasında ekonomik kalkınmışlık farklarının giderilmesinde de önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.² Söz konusu mali yardımlardan esas olarak Avrupa Birliği üyesi 25 ülke yararlanabilmektedir. Diğer yandan, bu kapsamdaki Avrupa Birliği Programlarına bazı ehil aday ülkeler de katılabilmektedir.

Avrupa Birliği'nin üye ülkelerin yanı sıra, üçüncü ülkelere yönelik mali yardımları da mevcuttur. Üçüncü ülkelere yönelik mali yardımlardan ise, Akdeniz ülkeleri, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Balkan ülkeleri, Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri, Asya ve Latin Amerika ülkeleri, ve Bağımsız Devletler Topluluğu yararlanmaktadır.

Avrupa Birliği'nin mali yardımları, hibe ya da kredi şeklinde görülmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından kullanılan *AB hibeleri*, bakanlıklar, belediyeler, üniversiteler, odalar, dernekler, vakıflar gibi kısmen veya tamamen kamu kimliğine haiz kurumlara ve sivil toplum kuruluşlarına belli amaç ve standartlara uygun olarak geliştirilmiş projeler karşılığı tahsis edilmektedir. Finansman oranı, ilgili program veya projeye bağlı olarak %100'e kadar çıkabilmektedir. Avrupa Birliği hibeleri, çeşitli programlar aracılığıyla verilmektedir.

² N. Bilici (b), **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme**, 1.baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004, s.65

AB'nin kendi dış politikasına bağılı olarak sunduğu *kredi* imkanları ise, Avrupa Yatırım Bankası (AYB) aracılığıyla kullanılmaktadır. AYB kredileri, belli bir kredi notuna sahip kamu veya özel sektör kuruluşlarının yine belirli amaç ve standartlar doğrultusunda hazırladıkları yatırım projelerinin finansmanına yönelik olarak tahsis edilmektedir. Finansman oranı, değişebilmekle birlikte, %50'nin üzerine çıkmamaktadır. Bankanın temel hedefleri arasında özel sektörün rekabet gücünü artırmak, ulaşım, telekomünikasyon ve enerji transferi alanlarında trans-Avrupa ağlarının oluşumuna katkıda bulunmak, çevreyi koruyup yaşam standartlarını yükseltmek, enerjiye bağımlılığı azaltıp doğal kaynakların daha rasyonel kullanımını sağlamak ve yüksek düzeyli teknolojileri teşvik etmek yer almaktadır.³ Bu çerçevede, AYB kredilerinin önemli kısmı ile, enerji, altyapı, sanayiinin geliştirilmesi, çevrenin korunması gibi projeler finanse edilmektedir. Bankanın kâr amacı olmaması, kredi kullananlara düşük faizle ve ilave kâr talep etmeden kredi sağlama imkanı vermektedir.⁴

I. Avrupa Birliği Bütçesinden Sağlanan Mali Yardımlar

Avrupa Birliği bütçesi, Birlik politikasının somut bir ifadesi olmakla birlikte, siyasi faaliyetlerinin de temelini oluşturmaktadır. Bütçe, bir takım faaliyetler için mali imkanları belirleyerek Avrupa Birliği'nin hedeflerine erişme ve bunları sürdürmeye yönelik siyasi iradeyi ortaya koymaktadır.

³ ---, "Avrupa Birliği Mali Yardımları", **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, S.427, 10/2001, s.81-82

⁴ Bilici (b), op. cit., s.67

AB bütçesi iki açıdan ulusal bütçelerden farklılık göstermektedir: Birincisi, oldukça küçük olması ve Topluluk harcamalarının AB'nin toplam GSMH'sının yalnızca %1'inin biraz üzerinde olmasıdır. Üye devletlerin ulusal harcamaları ise GSMH'larının %45'ine kadar çıkabilmektedir. Savunma harcamaları da ulusal düzeyde kalmakta ve AB bütçesinde yer almamaktadır. İkinci önemli fark da ulusal bütçeler işlevsel bütçeler iken, AB bütçesinin denk olması gereken muhasebe türü bütçe olmasıdır.⁵

Bunun yanı sıra, AB politikaları birçok alanda düzenleyici nitelikte olup, idari harcamalar dışında bir harcama yapılmasını gerektirmemektedir. Ulusal bütçelerin aksine sosyal güvenlik, hukuk ve düzen ve eğitim harcamaları AB bütçesinde pek fazla yer almamaktadır. Yine ulusal bütçelerin aksine, AB bütçesi için borçlanma yasaktır ve gelir tahminleri harcama ödeneklerine eşit olmalıdır.⁶

A. AB Bütçesinin Gelişimi

AB bütçesi, geçerli olduğu mali yıla ilişkin Birlik gelir ve giderlerini tahmin eden, bunların gerçekleşip uygulanmasına izin veren bir hukuki tasarruftur. Bütçe harcamaları AB'nin ortak politikalarına tahsis edilirken, bütçe gelirleri de yine AB'nin ortak politikalarından kaynaklanmaktadır.⁷

Avrupa Birliği'nin bütçe sisteminin temeli, 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun (AKÇT) oluşturulmasına dayanmaktadır. Bu sisteme göre,

⁵ J. Harrop, **The Political Economy of Integration in the European Union**, 3rd Ed., Cheltenham, Northampton, Edward Elgar Publishing, 2000, s.243

⁶ S.C.W. Eijffinger, J. de Haan, **European Monetary and Fiscal Policy**, Oxford University Press, New York, 2000, s.107-108

⁷ C. Dura, H. Atik, **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, 2. baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Mayıs 2003, s.181

Topluluk bütçesi Roma Antlaşması ile ortaya konan ve üye ülkelerin yüzdeler yoluyla hesaplanan katkıları ile finanse edilmiştir.⁸ 1951 yılında imzalanan AKÇT Antlaşmasına göre, idari ve işlevsel olmak üzere iki bütçe oluşturulmuştur. 1957 yılında imzalanan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Antlaşması ile tek bir bütçe oluşturulurken, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) Antlaşması ile idari bütçenin yanı sıra araştırma ve yatırım bütçesi de oluşturulmuştur.⁹

Topluluğun finansman sistemi ilk yirmi yılda bütçe araçlarının birleştirilmesi, finansal özerkliğe doğru ilerleme, ortak politikaların geliştirilmesi ve bütçe ile ilgili yetkiler açısından kurumsal denge arayışları sonucunda, birçok değişikliğe uğramıştır.

- *Bütçe araçlarının birleştirilmesi*: İlk başlarda farklı Topluluklar (AKÇT, AET, AAET) kendi bütçelerine sahipken, 1965 yılında imzalanan Füzyon (Birleşme) Antlaşması ile, AKÇT ve AAET'nin idari bütçeleri AET bütçesine dahil edilmiş, 1970 yılındaki Lüksemburg Antlaşması ile de AKÇT yatırım ve araştırma bütçeleri genel bütçeye dahil edilmiştir.¹⁰ AKÇT'nin 2002 yılında sona ermesi ile de tek bir genel bütçe kalmıştır.

- *Finansal özerkliğe doğru ilerleme*: 1958 – 1970 yılları arasında AET bütçesi ile AAET bütçesi (ve 1965'ten itibaren AKÇT idari bütçesi) üye ülkelerin katkıları ile finanse edilmiştir. 21 Nisan 1970 tarihli Konsey Kararı¹¹ ile, 1971 yılından itibaren yürürlükte olan ve aşağıda daha ayrıntılı olarak anlatılacak olan öz kaynaklar

⁸ R. Allen, D. Tommasi (ed.), **Managing Public Expenditure, a Reference Book for Transition Countries**, OECD, Paris, 2001, s.87

⁹ European Commission (b), Directorate-General for the Budget, **European Union Public Finance**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2002, s. 15-16

¹⁰ ibid, s.16

¹¹ Council Decision No 70/243/ECSC, EEC, Euratom of 21 April 1970 on the replacement of financial contributions from Member States by the Communities' own resources, Official Journal L 094, 28/04/1970 p.0019

sistemi getirilmiştir.¹² Öz kaynaklar kararı, 1988, 1994 ve son olarak 2000 yıllarında yenilenmiştir. 1970 yılında benimsenen “öz kaynaklar sistemi” ile, bütçenin doğrudan üye devletlerin katkıları yoluyla finansmanına bağlı olması sona ermiş ve Topluluğun kendi kaynaklarına sahip olması sağlanmıştır.¹³

- *Ortak politikaların gelişimi:* Topluluğun ilk yıllarında, ortak politikalara ilişkin aşağıdaki gelişmeler AT bütçesi üzerinde de etkili olmuştur:

- Nisan 1962’de Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu’nun (ATGYF) Kurulması,
- AAET Antlaşmasına dayalı araştırma politikasının diğer alanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi,
- 1971 yılında Avrupa Sosyal Fonu’nun (ASF) reformu ve
- Mart 1975’te Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu’nun (ABKF) kurulması.¹⁴

- *Bütçe konusundaki yetkilerin kullanılmasında kurumsal denge arayışları:* 1957 tarihli Roma Antlaşmaları uyarınca bütçe konusunda karar verme yetkisi yalnızca Bakanlar Konseyine tanınan bir ayrıcalık idi. Ancak 1970 yılından itibaren Avrupa Parlamentosu’nun bütçe alanındaki yetkileri giderek artmıştır.¹⁵ Bu yetki artık Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu arasında paylaşılmaktadır. Zorunlu olmayan harcamalarda son sözü söyleme yetkisine sahip olan Parlamento; bütçeyi reddedebilmekte ve nihai bütçeyi tek başına onaylamaktadır. Bu yasal ve kurumsal denge 70’li yıllarda bir krizle karşılaşmıştır. Parlamento’nun 1979’da genel seçimle

¹² European Commission (b), op. cit. s.16-17

¹³ Allen, Tommasi, op. cit., s.87

¹⁴ European Commission (b), op. cit., s.17

¹⁵ ibid, s.18

doğrudan seçilmesinin ardından Parlamento'nun kazandığı meşruiyet ve etki Konsey ve Parlamento arasında bütçe konusunda yaşanan sürekli gerilimin kaynağı olmuştur.¹⁶

Sonuç olarak, bütçeye ilişkin karar alma mekanizmasında; bütçenin onaylanmasında yaşanan gecikmeler, Parlamento'nun bütçeyi reddetmesi, ve ATAD¹⁷ önüne getirilen davalar gibi bir takım zorluklar yaşanmıştır. 1980, 1985, 1986 ve 1988 yıllarının bütçeleri mali yılın başlamasından uzunca bir süre sonra onaylanabilmiştir. Kurumlar arasındaki yasama yetkisi ile bütçe alanındaki yetkiler konusundaki karışıklıkların yanı sıra, bütçe dengesizlikleri ve kaynakların Topluluk bütçesini finanse etmede yetersiz kalmasından dolayı da birçok anlaşmazlık çıkmıştır.¹⁸

Birleşik Krallık tarafından vurgulanan bütçe dengesizlikleri (bir ülkenin AB bütçesine yaptığı katkılar ile çeşitli program ve politikalar yoluyla kendisine aktarılanlar arasındaki fark) konusu 1974'ten bu yana başlıca politika konusu olmuştur. Bütçe dengesizlikleri sorunu ilerleyen yıllarda da birkaç kez, özellikle Almanya tarafından gündeme getirilmiştir.¹⁹ Sorun, Birleşik Krallık'ın özel durumundan kaynaklanmaktadır. Bunlar, Birleşik Krallık'ın tarım sektörünün küçük olması ve tarım ürünlerinin çoğunun Topluluk dışından ithal edilmesinden dolayı Topluluğun tarım harcamalarından çok az pay alması ve ülkenin GSMH'sının çoğu

¹⁶ European Union Online, SCADPlus, **Budget: Introduction**
<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34013.htm> <31.01.2005>

¹⁷ Halihazırda ATAD (Avrupa Toplulukları Adalet Divanı) ifadesi kullanılmakta olup, Avrupa Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra ABAD (Avrupa Birliği Adalet Divanı) olarak anılmaya başlanacaktır.

¹⁸ European Commission (b), op. cit., s.21

¹⁹ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34013.htm> <31.01.2005>

KDV matrahından kaynaklandığı için Topluluk bütçesinin büyük bölümünü bu ülkenin finanse etmesinden kaynaklanmıştır.²⁰

1984 yılında gerçekleşen Fontainebleau Zirvesi'nde (AB hükümet ve devlet başkanlarının düzenli olarak biraraya geldiği Zirve toplantılarının resmi adı AB Konseyi (*European Council*) olmakla birlikte, çalışmanın geri kalanında da Zirve ifadesi kullanılacaktır) Birleşik Krallık için bir düzeltme mekanizması getirilmesine karar verilmiştir. Bu mekanizma, Birleşik Krallık'a net bakiyesinin % 66'sı oranında bir geri ödeme sağlamıştır. Birleşik Krallık'a yapılacak bu ödemenin finansman maliyeti, KDV paylarına göre diğer üye devletler arasında paylaştırılmıştır.²¹

Son olarak, Topluluğun kaynakları ile ihtiyaçları arasındaki farkın artması da kriz durumunu tetiklemiştir. 1975 yılından itibaren, genişleyen Topluluğun artan harcamalarının karşılanması daha zorlaşmaya başlamıştır.²² 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in üçüncü genişleme ile Topluluğa katılması ve daha sonra da Avrupa Tek Senedi ile Topluluk taze bir ivme kazanmış ve genişleyen Topluluk için yeni hedefler (tek pazar, ekonomik ve sosyal uyum) ortaya koyan Tek Senet ile birlikte Topluluğun finansal sistemine radikal bir reform getirilerek güçlü bir zemin sağlanmıştır. Şubat 1987'de bu reformlar Komisyon tarafından "Delors Paketi" içerisindeki önlemler ile sunulmuştur. Delors Paketi ile aşağıdaki değişiklikler getirilmiştir:

- Tüm kaynakların hesaba katılması ile bulunan öz kaynakların tavanı, Birliğin tüm üye ülkelerinin GSMH'ları toplamının bir yüzdesi olarak saptanmıştır.

²⁰ European Commission (b), op. cit., s.27

²¹ European Union Online, SCADPlus: **Own Resources Mechanism**
<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34011.htm> <31.01.2005>

²² R. Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995, s.245

- Mali perspektif, yani gerçek bir çok yıllık mali çerçeve getirilmiştir. Sistem 1988 yılında getirilmiş ve Topluluk mali sisteminin sütunlarından biri olmuştur. Bu sistem ile, harcamalar üzerine ikili bir tavan getirilmektedir: yıllık bütçeden yapılacak toplam harcamalar, yani öz kaynaklar tavanı, Birlik GSMH'sının bir yüzdesi ile ifade edilen oranı aşamaz; ve her yılın tüm harcama kategorileri için taahhüt ödenekleri ile ifade edilen bir üst sınır getirilmiştir.
- Ekonomik yapılar arasındaki farklılıkların (üye devletlerin GSMH'ları içinde tüketimin payı) göz önüne alınması için KDV payı düzeltilmiştir.
- Yeni bir öz kaynak getirilmiştir. Bu diğer kaynakları tamamlamakta ve üye devletlerin GSMH'larına dayanmaktadır.
- Birleşik Krallık'ın bütçe problemine yönelik, Almanya'nın isteklerini de dikkate alan bir çözüm bulunmuştur.
- Tarım harcamaları, tarımsal rehberin getirilmesi ile kontrol altına alınmıştır
- Parlamento'nun son sözü söylediği zorunlu olmayan harcamaların artışına bir azami oran getirilmiştir. Parlamento bu harcamaları ancak belli bir sınıra kadar artırabilecektir.²³

Bu doğrultuda hazırlanan Delors I paketinin amacı, 1992 yılına kadar istikrarlı, yeterli ve garantili bütçe kaynaklarına ulaşılabilmesini ve bütçe disiplini sağlamaktır. 1992 yılında kabul edilen Delors II bütçe öneri paketinin hedefleri ise ekonomik ve sosyal bütünleşmeye katkıda bulunmak, böylece Ekonomik ve Parasal Birliğin tüm aşamalarına üye devletlerin en geniş katılımını sağlamak, Topluluk ekonomisinin rekabet gücünü yükseltmek, üretim ve ihracat kapasitesini koruyarak

²³ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34013.htm> <31.01.2005>

ortak tarım politikası reformunu başarmak, Birliğin daha az gelişmiş bölgelerini kalkındırmak ve mali dayanışmayı mümkün kılmaktır.²⁴

Bu reformlar oldukça faydalı olmuştur. Ekonomik koşulların da iyiye gitmesinin yardımıyla, “Delors Paketleri”, bütçe prosedürü ve yönetimi de iyileşirken, harcamaların düzenli bir şekilde gelişmesini sağlamıştır.²⁵

İzleyen yıllarda, AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerini (MDAÜ) içine alacak olan genişlemesinin gündeme gelmesi ile birlikte, istikrarlı bir bütçe temeli oluşturulması için çalışmalara başlanmıştır. İlk olarak Komisyon 1997 yılında ‘Daha güçlü ve daha geniş bir Birlik için: Gündem 2000’ adlı belgeyi yayınlamıştır. Daha sonra, 1998 yılında yayınlanan üç ayrı belgede bazı Topluluk politikalarının reformu için önlemler, yeni üye devletlerin katılım hazırlıkları ve gelecek yıllar için mali çerçeve konuları ele alınmıştır. Ekim 1998’de ise öz kaynaklar sistemine ilişkin bir rapor yayınlanmıştır. Bunların ardından, 6 Mayıs 1999 tarihinde, 2000-2006 yılları için mali perspektifi de kapsayan yeni bir kurumlararası anlaşma imzalanmıştır. Yine 1999 yılının Mayıs ve Haziran aylarında ise, Ortak Tarım Politikası reformu, yapısal faaliyetlere ilişkin yeni rehberler ve katılım öncesi mali araçlara ilişkin düzenlemeler kabul edilmiştir.²⁶

B. AB Bütçesinin Gelirleri

Avrupa Birliği bütçesi, *gelir cetveli* (söz konusu mali yıl için Topluluğun tahmin edilen gelirleri ve önceki mali yılın mevcut gelirleri) ile *harcama cetvelinden*

²⁴ Karluk, op. cit., s.246

²⁵ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34013.htm> <31.01.2005>

²⁶ European Commission (b), op. cit., s.73-74

oluşmaktadır. Harcama cetveli, altı bölüme ayrılmıştır: Avrupa Parlamentosu (I. Bölüm), Bakanlar Konseyi (II. Bölüm), Avrupa Komisyonu (III. Bölüm), Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) (IV. Bölüm), Avrupa Sayıştayını (V. Bölüm), Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi (VI. Bölüm). I, II, IV, V ve VI. Bölümler yalnızca idari harcamalar için olan ödeneklerdir. Komisyona ait III. Bölüm'deki ödenekler ise İdari Ödenekler (A kısmı) ve Faaliyetler için Ödenekler (B kısmı) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.²⁷

Avrupa Birliği bütçesi öz kaynaklar sistemi yoluyla finanse edilmektedir. Öz kaynaklar, “üye ülke otoritelerinin ayrı bir kararına gerek kalmadan bütçeyi finanse etmek amacıyla Topluluğa ödenmesi baştan kabul edilen vergi karakterindeki gelirler” şeklinde tanımlanabilir.²⁸ Öz kaynakların varlığı, Avrupa Birliği'nin temel özelliklerinden biridir ve bütçe sektöründe Avrupa entegrasyonunun orijinalliğini sembolize etmektedir. İç pazarın tamamlanması, ortak politikaların uygulanması ve üye ülkelerle ilişkilerinde kendi ayrı kimliğini öne sürmesi ile, Toplulukların üye ülkelerden bağımsız bir finansmanı olması gereği ortaya çıkmıştır.²⁹ Öz kaynaklar üçe ayrılmaktadır:

1. Geleneksel Öz Kaynaklar

Geleneksel öz kaynaklar, Topluluk politikaları yoluyla bizzat üye devletler tarafından toplanarak Topluluğa ödenen gelirlerdir ve gümrük vergileri ile tarım vergilerinden oluşmaktadır. Bilindiği üzere, AB içinde oluşturulan Tek Pazar

²⁷ European Commission, Directorate General for Budget, **Structure of Budget** http://europa.eu.int/comm/budget/budget/structure_en.htm <08.02.2005>

²⁸ N. Bilici (a), **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, 1. baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997, s.34

²⁹ European Commission (b), op. cit., s.101

uygulamasını ile üye ülkeler arasındaki gümrükler kaldırılmış, üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) oluşturulmuştur. Geleneksel öz kaynaklar (gümrük vergileri ve tarım vergileri) üçüncü ülkelere ithalat yapan üye ülkeler tarafından toplanmaktadır. Her iki tür vergi için de toplanan miktarın %25'i gümrükte yapılan masraflara karşılık olarak tahsilatı yapan ülkede kalmakta, geri kalanı Topluluğa gönderilmektedir.³⁰ Geleneksel öz kaynaklar, üye devletlerin ulusal katkılarından elde edilen gelirler yerine Topluluk politikalarından dolayı toplanan gelirler olduğu için, “doğal” öz kaynaklar olarak kabul edilmektedir.³¹

Tarım ve şeker vergileri:

Tarım vergileri, ithal edilen tarım ürünlerinin fiyatlarını Topluluktaki fiyat düzeyine getirmek için uygulanan vergilerdir.³² 1971 yılından itibaren alınmaya başlanmış olan bu vergiler, üçüncü ülkelere ithal edilen tarım ürünleri üzerinden alınmaktadır. Dünya ve AB piyasalarındaki fiyat seviyelerine göre çeşitlilik göstermektedir. Tarım vergilerinin yanı sıra, şeker sektöründe ek vergiler mevcuttur. Bunlar, şeker ve glikoz üretimi ve stokları üzerinden alınan vergilerdir. Tarım vergileri 1962 yılında Ortak Tarım Politikası kapsamında getirilmiş ve 21 Nisan 1970 tarihli Konsey Kararı ile Topluluğa tahsis edilmiştir.³³ AB'nin 2005 yılı bütçesi içerisinde tarım ve şeker vergileri 1,613 milyar euro tutarında olup, toplam gelirler içerisinde %1,5 oranında bir paya sahiptir.³⁴

³⁰ Bilici (b), op. cit., s.72

³¹ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34011.htm> <31.01.2005>

³² M.Y. Tokatlıoğlu, **Avrupa Birliği'nde Maliye Politikası**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s.145

³³ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34011.htm> <31.01.2005>

³⁴ European Commission (I), **General Budget of the European Union for the Financial Year 2005**, The Figures, Luxembourg, January, 2005, s.24

Gümrük vergileri

Gümrük vergileri 1968 yılında (planlanan tarihten iki yıl önce) kabul edilen ortak gümrük tarifesi kapsamında ithalat sırasında dış sınırlarda alınan vergilerdir. Roma Antlaşması gümrük vergilerini, AET'nin harcamalarını finanse etmek için tahsis edilen başlıca kaynak olarak ayırmıştır. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu gümrük vergileri ise 1988 yılında dahil edilmiştir.³⁵

Topluluğa üye ülkeler arasında oluşturulan gümrük birliğinin tamamlayıcısı olarak, üçüncü ülkelere yapılan ithalatta uygulanan gümrük vergileri, üye ülkelerin tümünde aynı oranda uygulanmakta, dolayısıyla Topluluğun yaptığı ithalat hangi üye ülke tarafından yapılırsa yapılsın, en uygun limandan gerçekleştirilmektedir. Bu ithalatta tahsil edilen gümrük vergilerinin hangi ülkeye ait olduğu sorununu ortadan kaldırmak için, bu gelirlerin Topluluk bütçesine aktarılmasına karar verilmiştir.³⁶ AB'nin 2005 yılı bütçesi içerisinde gümrük vergileri 10,749 milyar euro tutarında olup, toplam gelirler içerisinde %10,1 oranında bir paya sahiptir.³⁷

2. Diğer Öz Kaynaklar

Diğer öz kaynaklar, geleneksel öz kaynakların Topluluk harcamalarını karşılamak için yetersiz kalması sonucu kabul edilmiştir.

³⁵ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34011.htm> <31.01.2005>

³⁶ Tokatlıoğlu, op. cit., s.144

³⁷ European Commission (I), op. cit., s.24

Katma Değer Vergisi (KDV) Payı

KDV payından oluşan öz kaynaklar, geleneksel öz kaynakların Topluluk harcamalarını karşılamak için yeterli olmamasından dolayı 1970 Kararı ile getirilmiştir. Ancak KDV matrahının uyumlaştırılması gerekliliği, gecikmeleri de beraberinde getirmiş ve bunun sonucunda bu kaynak 1980'lere kadar kullanılamamıştır. Bu kaynak, tüm üye devletlerde aynı şekilde belirlenen bir matraha belirli bir oranın uygulanması yoluyla sağlanmaktadır.³⁸ KDV, AB'nin ortak harcama vergisidir. Üye olmanın koşullarından birisi de, harcama vergisi olarak KDV'yi kabul etme zorunluluğudur. Üye ülkeler, KDV matrahının % 0,50'sini³⁹ Brüksel'e göndermektedir. Diğer taraftan, KDV matrahının GSMH içindeki payı %50'nin üzerinde olan ülkeler için bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre bu ülkelerle ilgili KDV hesabı yapılırken toplam KDV matrahının sadece %50'lik kısmı dikkate alınacaktır.⁴⁰ AB'nin 2005 yılı bütçesi içerisinde KDV payı 15,313 milyar euro tutarında olup, toplam gelirler içerisinde %14,4 oranında bir paya sahiptir.⁴¹

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) / Gayri Safi Milli Gelir (GSMG) * Payı

Gayri Safi Milli Gelir ya da Gayri Safi Milli Hasıla Payı olarak ifade edilen kaynak, Topluluk bütçesinin dördüncü öz kaynağıdır. 1998 yılında bütçe reformu ile başlatılmıştır. Hedeflenen bütçe büyüklüğünün diğer üç öz kaynakla karşılanamayan

³⁸ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34011.htm> <31.01.2005>

³⁹ KDV'den tahsil edilen maksimum oran 2002 yılına kadar %1 iken, 2002-2003 yılları için %0.75, 2004'ten itibaren de % 0,50 olarak belirlenmiştir.

⁴⁰ Bilici (b), op. cit., s.73

⁴¹ European Commission (I), op. cit., s.24

* 2002 yılına kadar GSMH kullanılmakta iken, ESA95'e göre yapılan düzenlemeler sonucu GSMG kavramı kullanılmaya başlanmıştır. İki kavram da aynı şeyi ifade etmektedir. (bkz. 2000/597/AT, AAET sayılı Konsey Kararı)

kısmı, GSMH payı olarak toplanmaktadır.⁴² GSMH bazlı kaynak, bütçe prosedürü doğrultusunda her yıl belirlenen sabit bir oranın, üye ülkelerin gayri safi milli hasıllarının (piyasa fiyatlarında) toplamından oluşan bir matraha uygulanması ile elde edilmektedir. Bu da diğer öz kaynaklardan elde edilen gelir ile harcamalar arasındaki fark referans alınarak hesaplanmaktadır. GSMH bazlı kaynak, KDV matrahının tavanını, Birleşik Krallık indirimini nasıl paylaşıldığını, ve mali perspektif çerçevesinde toplam kaynakların tavanını belirlediği için temel kaynaktır. AB'nin 2005 yılı bütçesi içerisinde GSMH payı 77,583 milyar euro tutarında olup, toplam gelirler içerisinde %73 oranında bir paya sahiptir.⁴³

Diğer Gelir Kaynakları

Bütçe gelirlerinin küçük bir kısmını oluşturan diğer kaynaklar ise şunlardır:

- Personel ücretleri üzerinden yapılan vergi kesintileri,
- Avrupa Birliği'nin araştırma programlarına katılım için yapılan katkılar,
- Bir önceki mali yıl bütçesinden yapılan aktarmalar ve
- Gecikme zammı faizi, banka faizi gibi diğer bir takım gelirler.⁴⁴ Bu tür gelirler, 2005 yılı bütçesinde %1'lik bir paya sahiptir.

24 Haziran 1988 tarihli öz kaynaklar kararı ile, öz kaynaklar için Birlik GSMH'nin yüzdesi bir tavan da belirlenmiştir. Bu rakam, 1998 için %1,14 ve 1999 için %1,27⁴⁵ iken, 2002 yılından itibaren %1,24 oranında uygulanmaktadır.⁴⁶ 1971-

⁴² Bilici (b), op. cit., s.73

⁴³ European Commission (I), op. cit., s.24

⁴⁴ Tokatlıoğlu, op. cit., s.148

⁴⁵ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34011.htm> <31.01.2005>

2005 yılları arasında öz kaynakların AB bütçe gelirleri içindeki payları Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1: Farklı Öz Kaynakların Toplam AB Bütçe Gelirleri İçindeki Payları

Yıllar	Geleneksel öz kaynaklar (%)	KDV Payı (%)	GSMH Payı (%)	Diğer Gelirler (%)
1971	55,60	-	-	44,40
1975	58,50	-	-	41,50
1979	50,22	32,44	-	17,34
1988	24,06	54,58	16,23	3,13
1991	25,64	54,94	15,25	4,17
1993	19,75	52,54	25,20	2,51
1996	16,70	45,00	25,90	12,40
1998	15,30	40,90	43,00	0,80
1999	16,00	35,20	48,10	0,70
2000	15,30	38,10	42,30	4,30
2001	16,60	32,70	37,50	13,10
2002	16,60	38,30	43,00	2,10
2003	12,50	24,70	60,90	1,90
2004	12,20	13,30	67,80	6,70
2005	11,60	14,40	73,00	1,00

Kaynak: - 1971-2002 rakamları için Tokathoğlu, op. cit., s.149

- 2003 rakamları için European Commission (f), op. cit., s.18
- 2004 ve 2005 rakamları için European Commission (l)

⁴⁶ European Commission (d), Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Technical adjustment of the financial perspective for 2003 in line with movements in GNI and prices, Brussels, COM(2002) 86 final, 2002

3. Öz Kaynaklar Sisteminde Reform Çalışmaları

Avrupa Komisyonu, Ekim 1998'de öz kaynaklar sistemini değerlendiren bir rapor yayınlamıştır. Bu rapor temelinde, 24-25 Mart 1999 tarihlerinde gerçekleşen Berlin Zirvesi, Komisyon'dan yeni bir öz kaynaklar kararı hazırlamasını ve bu esnada aşağıdakileri göz önünde bulundurmasını istemiştir:

- Birliğin, katı bütçe disiplini korurken, politikalarını finanse edecek yeterli kaynaklara sahip olması gereği,
- Eşitlikçi, şeffaf ve maliyet-etkin bir öz kaynaklar sistemi ve
- Üye devletlerin ödeme gücü.
- Hedef, temel unsurlar korunarak Birliğin finansman sisteminin işleyişinin iyileştirilmesidir.⁴⁷

Bu çerçevede, Komisyon gerekli hazırlıkları yapmış ve Konsey 2002 yılından itibaren yeni bir öz kaynaklar sisteminin yürürlüğe girmesine karar vermiştir. Yeni sistemin başlıca özellikleri şunlar olacaktır:

- Öz kaynaklar tavanının Birlik GSMH'sının %1,27'si oranında kalması; (Ancak, Komisyon, AT 2223/96 sayılı Tüzük uyarınca AB GSMH'sının yeni bir istatistik yöntemine göre belirlenecek olmasını da hesaba katarak, bu oran üzerinde teknik bir düzenleme yapılmasını önermiştir ve bu oran 2002 yılında %1,24 olarak belirlenmiştir.)
- Öz kaynakların tahsilatından kaynaklanan maliyeti karşılamak üzere üye ülkelere ayrılan payın %10'dan %25'e çıkarılması;

⁴⁷ European Union Online, SCADPlus: **BUDGET: New Own Resources Decision** <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34007.htm> <08.02.2005>

- KDV'den tahsil edilecek azami oranın 2002 ve 2003 için %0,75; 2004 yılından itibaren de %0,50'ye düşürülmesi;
- Almanya, Avusturya, İsveç ve Hollanda'nın Birleşik Krallık'a yapılacak indirimin maliyetinden kendilerine düşen normal payın yalnızca ¼'ünü ödemeleri, geriye kalan ¾'lük kısmın diğer 10 üye devlet tarafından ödenmesi;
- Tahsilat masrafları ve katılım öncesi harcamaların artışından doğan beklenmedik etkileri karşılamak üzere Birleşik Krallık'a yapılacak indirim üzerinde iki teknik düzeltme yapılması; ve
- Yeni bir öz kaynak getirilmemesidir. Ancak Komisyon'dan bu konu hakkında 2005 yılı sonuna kadar bir rapor sunması istenecektir.⁴⁸

Komisyon, 10 Şubat 2004 tarihinde 2007-2013 yılları için Mali Perspektif hakkındaki Tebliğini⁴⁹ kabul etmiştir. Tebliğ, mevcut öz kaynaklar sisteminin daha yakından incelenmesi gereken iki temel unsurunu ortaya koymuştur: İlk olarak, sistemin AB vatandaşları için yeterince şeffaf olmaması ve ulusal hazinelere bağlı olduğu için finansal özerkliğinin sınırlı olması; ikinci olarak da, negatif bütçe dengesizliklerini düzeltme mekanizmasında reform yapılması gereği.

Bunun üzerine, Komisyon öz kaynaklar sisteminin işleyişine ilişkin yeni bir rapor hazırlayarak Temmuz 2004'te sunmuştur. Bu rapora göre, AB vatandaşları ile doğrudan bağlantılı olmaması ve vatandaşlar için yeterince görünür olmamasından dolayı, mevcut sistemin reformuna ihtiyaç vardır.

⁴⁸ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34011.htm> <31.01.2005>

⁴⁹ European Commission (j), Building Our Common Future, Policy Challenges and Budgetary Means of the Enlarged Union 2007-2013, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, 101 final, COM(2004), 2004

Komisyon mevcut sistemi görünürlük ve basitlik; mali özerklik; ekonomik kaynakların etkin dağılımına katkıda bulunma; yeterlilik; idari açıdan maliyet-etkinlik; gelir-istikrar ve toplam katkılarda eşitlik kriterlerine göre değerlendirmiştir. Buna göre, mevcut sistem yeterlilik ve istikrar açısından iyi bir performans gösterse de, görünürlük ve basitlik kriterlerini yerine getirmede açıkça başarısız olmuştur ve AB içerisinde ekonomik kaynakların daha etkin dağılımına herhangi bir katkıda bulunmamaktadır. Finansman sistemi zamanla daha karmaşık bir hal almış ve işleyişinin anlaşılması zorlaşmıştır. Dahası, mali özerklik daha sınırlı hale gelmektedir. Bütçenin finansmanı tüm üye devletler için bağlayıcı kurullarla sağlansa da, vatandaşlar veya vergi mükellefleri ile doğrudan bağlantı mevcut değildir. Bunun yerine, bütçenin finansmanı ulusal hazinelere bağlı kalmaktadır. Diğer kriterler açısından, mevcut finansman sisteminin birçok eksikliği bulunmaktadır.

Komisyon, yukarıda bahsedilen raporunda, öz kaynaklar sisteminin geleceği için aşağıdaki üç alternatifi değerlendirmiştir:

- Mevcut sistemin korunması.
- KDV kaynağının kaldırılarak tamamen GSMG'ye dayalı bir sistemin kurulması.
- Vergilere dayalı öz kaynakların artırılması.

Bu çerçevede Komisyon, üye devletler ve vatandaşların katkılarına dayalı bir finansman sistemi oluşturmak için, vergiye dayalı öz kaynakların payının artırılmasının en uygun seçenek olduğunu düşünmektedir. Farklı ülkelerdeki vatandaşlar arasında eşitlik sağlamak için, yeni mali kaynakların getirilmesi vergi

matrahının önceden yeterli derecede uyumlaştırılmasını gerektirmektedir. En uygun vergi matrahının seçilmesi vergi matrahının uyumlaştırılma derecesine bağlıdır.

Bölgesel farklılıkların veya sınır-ötesi dışsallıkların olması, vergi matrahı ve oranlarının uyumlaştırılmasındaki en güçlü gerekçelerdir. Bu da ilgili vergi gelirlerinin kısmen veya tamamen AB düzeyine tahsis edilmesi düşüncesini haklı çıkarabilecektir. Bu durum ekonomik kaynakların verimsiz bir şekilde dağılımını azaltmaya katkıda bulunacaktır. AB bütçesi için vergiye dayalı öz kaynakların payının artırılması, yeni vergilerin getirilmesini gerektirmemektedir. Bununla birlikte, ulusal ve AB düzeyleri arasında vergi gelirleri veya oranlarının paylaşılmasına ilişkin bir karar alınmasını gerektirecektir. AB payı vergi mükellefleri tarafından ödenen ulusal oranın bir parçası olarak toplanabilir.

Komisyon, gelecekte getirilebilecek vergiye dayalı muhtemel öz kaynaklar için üç temel aday önermektedir: 1. enerji tüketimine, 2. ulusal KDV matrahlarına ve 3. kurumlar vergisine dayalı bir kaynak.

Enerji tüketimine dayalı ve karayolu taşımacılığında kullanılan motor yakıtlarından alınacak bir AB vergisi olarak düşünülen kaynak, AB bütçesi için yeterli ve istikrarlı bir mali kaynak olacak ve vatandaşlar ile doğrudan bağlantı kuracaktır. Vergi matrahı da AB düzeyinde uyumlaştırılmış durumdadır. Havacılık yakıtları ve ilgili emisyonlar üzerine bir AB vergisi tamamlayıcı olacaktır. Bu tür bir vergi jet yakıtlarındaki mevcut vergi muafiyetini sona erdirecek ve havacılığın çevre ile ilgili maliyetleri için bir fiyat tayin edecektir.

KDV alanında vergi matrahının uyumlaştırılması oldukça ilerlemiştir ve bu yeterli ve sürekli bir gelir kaynağıdır. Bir mali KDV kaynağı AB'nin finansmanını

vatandaşları için oldukça görünür kılacaktır. Ayrıca, tamamen yeni bir kaynak getirmek yerine mevcut hükümlerin reformunu içerecektir. İdari açıdan, bu kaynağın getirilmesi herhangi bir zorluk da yaratmayacaktır.

Kurumlar vergisine dayalı kaynak, kurumlar vergisi gelirlerinin bir kısmının AB'ye tahsil edilmesinden oluşacaktır. AB'nin ortak politikalarından biri ile bağlantısı ve sınır-ötesi dışsallıklardan dolayı da, uyumlaştırılmış bir kurumlar vergisi matrahından kaynaklanan gelir AB bütçesi için uygun bir finansman kaynağı olacaktır.

Avrupa Birliği üye devletler ve vatandaşlarının Birliğidir. Yukarıda bahsedilen her üç öz kaynak adayı da bu anlayışı AB bütçesinin finansmanına yerleştirecektir. Vatandaşların bütçe ile doğrudan bağlantısını güçlendirmek, harcamalarla ilgili tartışmaların odağının ulusal bütçenin net pozisyonundan harcamanın esasına kaymasını da sağlayacaktır.

Enerji tüketimine veya KDV'ye dayalı kaynağın uygulanması orta vadede mümkün olabileceken, kurumlar vergisine dayalı kaynak uzun vadeli bir seçenek olarak görülmektedir. Mevcut öz kaynaklar sisteminin reformu için gerekli koşulların yaratılmasında siyasi kararlılığa ihtiyaç vardır.

Raporda ayrıca, Birleşik Krallık'ın pozisyonunda, diğer net katkıda bulunan üye devletlerle karşılaştırıldığında görülen değişim sonucunda, Birleşik Krallık'a uygulanan düzeltmenin yeniden ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu yüzden, mevcut mekanizma genelleştirilmiş bir düzeltme mekanizmasına dönüştürülmeli ve net katkıda bulunanlardan, karşılaştırılabilir refah düzeylerine sahip olanlar arasındaki farkların azaltılması ve ileri düzeydeki negatif bütçe dengesizliklerinin

önlenmesi ile mekanizmanın finansman maliyetinin makul düzeylerde tutulması dikkate alınmalıdır.

Komisyon, mevcut mekanizmadan geliştirilen bir genelleştirilmiş düzeltme mekanizması önermektedir. Gelecekte getirilmesi önerilen düzeltme, her üye devletin AB bütçesine göre net bütçe dengesi temelinde hesaplanmalıdır. Net katkılar, her üye devletin GSMG'inin bir yüzdesi ile ifade edilen eşiği aştığı takdirde, mekanizma başlatılmalıdır. Bu eşiği aşan net pozisyonlar düzeltme (kısmi geri ödeme) için uygun olacak, ve bu şekilde aşırı net katkılara karşı bir garanti sağlanacaktır. Tam tersi, toplam düzeltme (geri ödeme miktarı) azami bir seviyeyle sınırlandırılacak ve bu şekilde mekanizmanın aşırı maliyetine karşılık bir düzeltmeden yararlanmayanlar da garantiye alınacaktır. Tüm düzeltmelerin toplamı önceden belirlenmiş toplam miktarı aşarsa, geri ödeme oranı buna göre azaltılacaktır.

Komisyon tarafından önerilen yeni mekanizma aşağıdaki unsurları kapsamaktadır:

- GSMG'in yüzdesi şeklinde bir eşik belirlenmesi,
- Toplam düzeltme miktarının sınırlandırılması,
- Tüm üye devletlerin göreceli refahları oranında toplam düzeltmenin finansmanına katılmaları yoluyla, düzeltmelerin finansmanının GSMG payına dayandırılarak basitleştirilmesi,
- Tahsis edilen harcamaların ve geri ödeme oranının maksimum miktarının değiştirilmemesi.⁵⁰

⁵⁰ European Commission (i), **Financing the European Union**, Commission Report on the Operation of the Own Resources System, Vol.I, Brussels, 505 final, COM (2004), 2004

C. AB Bütçesinin Harcamaları ve Sağlanan Mali Yardımlar

Topluluk düzeyinde hangi harcamaların yapılacağı, harcamanın üye devletler düzeyinde mi yoksa Topluluk düzeyinde mi yapılmasının daha etkin olacağına, diğer bir deyişle, sübsidiarite (yetki ikamesi) kuralına göre belirlenmektedir. Bütçe harcamaları Topluluk politikalarının gerçekleştirilmesi amacı ile yapılmaktadır.⁵¹

Topluluk harcamalarının bileşimini oluşturan azami miktarlar mali perspektiflerde belirtilmektedir. 2000-2006 dönemini kapsayan son mali perspektif, 6 Mayıs 1999 tarihli Kurumlararası Anlaşma'da⁵² ortaya konmuştur. Mali perspektifin amacı, bütçe disiplini artırmak, harcamalardaki toplam artışı kontrol altında tutmak ve prosedürlerin düzgün işlenmesini sağlamaktır. Mali perspektif harcamalar üzerine ikili bir tavan getirmektedir: Toplam harcamalar için bir tavan ve her bir harcama kategorisi için bir tavan.⁵³

Birliğin harcamalarının büyük bölümü, altı temel başlık altında sınıflandırılmaktadır: Tarım; yapısal faaliyetler; iç politikalar; dış faaliyetler; katılım öncesi yardımlar ve idari harcamalar.

Üye ülkelere tahsis edilen harcamalardan, tarım harcamaları ile yapısal harcamaların idaresi ve dağıtımı üye ülkelerin yönetimleri tarafından sağlanmaktadır. Eğitim, araştırma, çevre, tüketicilerin korunması gibi bazı ortak politikaların

http://europa.eu.int/comm/budget/pdf/financing/com_2004_OwnRes/Fin_own_res_Com_505_vol_%2001_EN.pdf

⁵¹ Bilici (a), op. cit., s.51

⁵² Interinstitutional Agreement of 6 May 1999 between the European Parliament, the Council and the Commission on budgetary discipline and improvement of the budgetary procedure, OJ C 172 18.06.1999 p.1

⁵³ European Union Online, SCADPlus: **Financial Perspectives System**
<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34012.htm> <05.02.2005>

uygulanmasına yönelik harcamalar ile dış faaliyetlere yönelik yardımlar ise Komisyon aracılığıyla yapılmaktadır.⁵⁴

1960'lara kadar AB'nin harcamaları çok düşük miktarlarda iken, 1960'larda Ortak Tarım Politikasının ve 1980'lerde uyum harcamalarının getirilmesi ile oldukça artmıştır. 1970'lerden 1990'lara kadar, AB bütçesi, AB GSMH'si ile orantılı olarak artış göstermiştir. 1994 yılından bu yana, bütçenin GSMH'ya oranı %1 civarlarında kalmıştır.⁵⁵

AB bütçesi içindeki harcama kalemleri aşağıda anlatılmaktadır:

1. Tarım Harcamaları

Ortak Tarım Politikasının amaçlarını gerçekleştirmek üzere Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (ATGYF) kurulmuştur. Bu fonun zirai ürünlerin üreticilerine yapılan iadeleri kapsayan ve yaklaşık %90'ını oluşturan Garanti kısmına yönelik harcamalar bu başlık altında yapılmaktadır.⁵⁶ Bu çerçevede, tarım ürünü fiyatlarının garanti edilen seviyenin altına düşmesi halinde destekleme alımları yapılmakta, tarım ürünü ihraç edenlere uluslararası piyasalardaki fiyatlara göre destek verilmekte ve toprağını nadasa bırakanlara yardım yapılmaktadır. Tarım harcamaları başlangıçta bütçenin neredeyse tamamını oluştururken, son zamanlarda %50'nin altına düşmüştür.⁵⁷ 2005 yılı bütçesinde, tarım harcamaları için 49,676

⁵⁴ Bilici (b), op. cit., s.74

⁵⁵ R. Baldwin, C. Wyplosz, **The Economics of European Integration**, New York, McGraw-Hill Companies, 2004, s.60

⁵⁶ Bilici (a), op. cit., s.54

⁵⁷ Bilici (b), op. cit., s.74

milyar euro taahhüt ödeneği ayrılmıştır. Bu toplam harcamaların % 42,6'sını oluşturmaktadır.⁵⁸

2. Yapısal Faaliyetlere İlişkin Harcamalar

Bu harcamaların temel amacı, Birlik içerisinde ekonomik ve sosyal uyumu sağlamak üzere, farklı bölgelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkları azaltmaktır. Yapısal faaliyetlere ilişkin harcamalar kurulan fonlar vasıtası ile yapılmaktadır.

Yapısal fonlar, aşağıdaki dört fondan oluşmaktadır:

- *Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF)*, Birliğin farklı bölgeleri arasında kalkınmışlık farklarının azaltılması amacıyla, söz konusu bölgelerin sanayilerinin yeniden yapılandırılması, altyapı yatırımlarının desteklenmesi, KOBİ'lerin desteklenmesi ve istihdam yaratılması için kullanılmaktadır. Bu fondan yardım alabilecek bölgeler, kişi başına düşen GSMH'sı Topluluk ortalamasının %75'inden düşük olan bölgelerdir. Bütçe katkısı ile, yapılacak masrafların bir kısmı karşılanmakta, geri kalan kısım ise ilgili üye ülke veya kuruluş tarafından tahsis edilmektedir.

- *Avrupa Sosyal Fonu (ASF)* özellikle işçilerin çalışma koşullarının ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi, mesleki eğitim ve AB içi hareketliliğin teşviki gibi amaçlarla kullanılmaktadır.

⁵⁸ European Commission (1), op. cit., s.8-9

- *Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (ATGYF)-Yönlendirme Kısmı* kırsal yörelerin alt yapısının geliştirilmesi ve çiftliklerin ıslahı gibi amaçlar için kullanılmaktadır.

- *Uyum Fonu* ise, Topluluğun göreceli olarak daha fakir ülkelerinin ekonomik ve parasal birlik hedefine hazırlanmalarına yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Kişi başına düşen GSMH'sı AB ortalamasının %90'ından düşük olan ülkeler bu fondan yararlanabilmektedir. 2004 yılındaki genişleme kadar, Topluluğun dört ülkesi bu fondan yararlanmıştır: İrlanda, İspanya, Portekiz ve Yunanistan.⁵⁹

Yukarıda sayılan ilk üç yapısal fon aşağıdaki beş genel hedefe yönelik olarak tahsis edilmektedir. Söz konusu hedefler ve hangi fonlardan desteklendiği aşağıda gösterilmektedir:

Hedef 1: Topluluğun en az gelişmiş bölgelerinde kalkınmayı ve yapısal düzenlemeleri destekleme (ABKF, ASF ve ATYGF Yönlendirme bölümü);

Hedef 2: Sanayileşmede geri kalmış bölgeleri, sınır bölgelerini veya bölgelerin bazı bölümlerini (istihdam alanları ve şehir toplulukları) dönüştürmek (ABKF ve ASF);

Hedef 3: Uzun vadeli işsizlikle mücadele (ASF);

Hedef 4: Gençlerin mesleki entegrasyonlarını kolaylaştırmak (ASF);

Hedef 5a: Ortak tarım politikasının reformu göz önünde tutularak, tarımsal yapıların düzenlenmesinin hızlandırılması (ATYGF Yönlendirme bölümü);

⁵⁹ Bilici (b), op. cit., s.75-76

Hedef 5b: Kırsal alanların kalkınması (ATYGF Yönlendirme bölümü, ASF ve ABKF).⁶⁰

Yapısal fonlar aynı zamanda belirli ölçülerdeki küçük programları da kapsamakta olup, özellikle aşağıdaki Topluluk girişimlerini içermektedir:

- Interreg III: Avrupa Birliği iç sınırlarındaki bölgelerde ve aday ülkeye olan sınırlarda, sınır-ötesi, ulus-ötesi ve bölgesel işbirliği,

- URBAN: Şehirlerin ekonomik ve sosyal olarak yeniden yapılandırılması,

- EQUAL: Ayrımcılıkla mücadele ve çalışma hayatındaki eşitsizliklerle mücadelede yeni uygulamaların geliştirilmesi için ulus-ötesi işbirliği ve

- LEADER : Kırsal gelişme alanında işbirliği.⁶¹

2005 yılı bütçesinde, yapısal faaliyetler için 42,424 milyar euro taahhüt ödeneği ayrılmıştır. Bu toplam harcamaların % 36,4'ünü oluşturmaktadır.⁶²

3. Diğer İç Politikalara Yönelik Harcamalar

Topluluğun diğer iç politikalarının yürütülmesi için yapılan harcamalardır. Topluluk harcamalarının yaklaşık %7'sini oluşturan bu harcamalar aşağıdaki alanlarda yapılmaktadır: Araştırma ve teknolojik gelişme; Avrupa çapında ulaşım, enerji ve telekomünikasyon ağları; eğitim, mesleki eğitim ve gençlik (özellikle öğrenci değişim programları); çevre; görsel ve işitsel medya; kültür; bilgi ve

⁶⁰ European Commission (b), op. cit., s.42-43

⁶¹ İktisadi Kalkınma Vakfı (a), **Avrupa Birliği'nin Bütçesi ve Türkiye'deki Bütçe Sisteminin AB'ye Uyumu**, İstanbul, İKV Yayınları, Aralık 2004, s.28

⁶² European Commission (l), op. cit., s.8-9

iletişim.⁶³ 2005 yılı bütçesinde, iç politikalar için 9,052 milyar euro taahhüt ödeneği ayrılmıştır. Bu toplam harcamaların % 7,8'ini oluşturmaktadır.⁶⁴

4. Katılım Öncesi Hazırlıklara Yönelik Harcamalar

Avrupa Birliği'nin, 2004 yılındaki genişleme dalgası ile birlikte üye sayısı 25'e yükselmiştir. Yeni üye devletlerin katılımına yönelik hazırlıklar için, katılım öncesi yardımlar başlığı altında, aday 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesine⁶⁵ tarım, katılım öncesi yapısal enstrümanlar ve PHARE başlıkları altında bütçeden pay ayrılmaktadır. 2000-2006 yılları için hazırlanan mali perspektifte bütçeden bu başlık altında ayrılan miktarın 2002 yılında başladığı ve 2006 yılına kadar giderek artmakta olduğu görülmektedir.⁶⁶ 2005 yılı bütçesinde, katılım öncesi strateji için 2,081 milyar euro taahhüt ödeneği ayrılmıştır. Bu toplam harcamaların % 1,8'ini oluşturmaktadır.⁶⁷

5. Dış Faaliyetlere Yönelik Harcamalar ve Üçüncü Ülkelere Yönelik Mali Yardımlar

Avrupa Birliği'nin dış politikası çerçevesinde diğer ülkelerle yürütülen ekonomik ve mali işbirliğine yönelik harcamalardır. Bunlar kalkınma yardımları, insani yardım, yiyecek yardımı, acil yardım rezervi ile bunların yanında demokrasi

⁶³ European Commission (a), **The Budget of the European Union: How is Your Money Spent**, Luxembourg, 2000, s.11

⁶⁴ European Commission (l), op. cit., s.8-9

⁶⁵ Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Romanya, Polonya, Slovenya, Slovakya

⁶⁶ European Commission (a), op. cit., s.15

⁶⁷ European Commission, (l), op. cit., s.8-9

ve insan haklarını desteklemeye, çevreyi ve tropikal ormanları korumaya yönelik yardımlar şeklinde görülmektedir. Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerine, Akdeniz ve Orta Doğu'daki ülkelere, Latin Amerika ve Asya ülkelerine, Balkanlara ve eskiden Sovyetler Birliği'ne bağlı olan yeni bağımsız devletlere yönelik mali yardımlar söz konusudur.⁶⁸ 2005 yılı bütçesinde, dış faaliyetlere yönelik harcamalar için 5,219 milyar euro taahhüt ödeneği ayrılmıştır. Bu toplam harcamaların % 4,5'ini oluşturmaktadır.⁶⁹

Şimdiye kadar dünyada en fazla kalkınma fonlarını sağlayanlar AB ve üye devletlerdir.⁷⁰ AB'nin hibe nitelikli mali yardımlarınının % 5-8, AB kredi kaynaklarının ise % 7-12 oranındaki kısmı üçüncü ülkelere verilmektedir. Dış faaliyetler kapsamındaki bu yardımlar genellikle aynı bölgedeki ülke gruplarına yöneliktir.⁷¹ Hangi bölgelere ne tür mali yardım sağlandığı aşağıda anlatılmaktadır:

Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri

Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) ülkelerine yardım sağlamak üzere, Avrupa Kalkınma Fonu oluşturulmuştur. Bu Fonun büyüklüğü bu ülkelerle birlikte tespit edilmekte ve milli gelirleri oranında ülkeler arasında dağıtılmaktadır. Bunun yanı sıra, Fon kaynaklarından tavizli kredi ve AYB özel koşullu kredileri de bu ülkelere paket halinde sağlanmaktadır.⁷² AKP ülkelerine yönelik olarak 1964 yılından başlayarak hangi anlaşmaların yapıldığı ve ne kadar yardım sağlandığı aşağıda gösterilmektedir:

⁶⁸ European Commission (a), op. cit., s.12

⁶⁹ European Commission (l), op.cit., s. 8-9

⁷⁰ N. Moussis, **Guide to European Policies**, 10th revised edition, European Study Service, Belgium, 2004, s.419

⁷¹ Bilici (b), op. cit., s.77

⁷² ibid, s.78

- 1964-1975 yılları için, Yaounde I ve II Sözleşmeleri kapsamında, 20 Afrika ülkesine 1,800 milyar euro hibe, 288,1 milyon euro kredi sağlanmıştır.
- 1976-1980 yılları için, Lome I Sözleşmesi kapsamında 46 AKP ülkesine 3,559 milyar euro hibe, 498,5 milyon euro kredi sağlanmıştır.
- 1981-1985 yılları için, Lome II Sözleşmesi kapsamında 63 AKP ülkesine 5,716 milyar euro hibe, 897,9 milyon euro kredi sağlanmıştır.
- 1986-1990 yılları için, Lome III Sözleşmesi kapsamında 66 AKP ülkesine 8,500 milyar euro hibe, 2,300 milyar euro kredi sağlanmıştır.
- 1990-1995 yılları için, Lome IV Sözleşmesi kapsamında 68 AKP ülkesine 12 milyar euro hibe, 2,025 milyar euro kredi sağlanmıştır.
- 2000-2007 yılları için de, Cotonou Anlaşması kapsamında 58 AKP ülkesine 13,5 milyar euro hibe, 1,7 milyar euro kredi sağlanmıştır.⁷³

Akdeniz ve Orta Doğu Ülkeleri

Akdeniz ülkeleri, Avrupa Birliği için büyük önem taşımakta olup, en büyük ticaret ortaklarından. AB'nin bazı üye devletlerinin bölge ülkeleriyle çok eskilere dayanan tarihi ve kültürel bağları mevcuttur. AB, kendileri ile sıkı ekonomik ve siyasi ilişkileri olan demokratik, istikrarlı, refah içinde ve güvenli bir Akdeniz bölgesini tercih etmektedir. Topluluk/Birlik ile Akdeniz ülkeleri arasında

⁷³ Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5. baskı, Ankara, 2002, s.165

1960'lardan bu yana süren yakın ilişkiler, 1995 yılında Barselona Deklarasyonunda ortaya konan Avrupa-Akdeniz işbirliği ile daha da güçlenmiştir.⁷⁴

Akdeniz ülkelerine yönelik mali yardımlar Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün, G. Kıbrıs, Mısır, Malta, Tunus, Cezayir, Fas, Filistin Yönetimi'ne sağlanmaktadır. 2004 yılında üye olan Güney Kıbrıs ve Malta artık bu yardımlardan yararlanmamaktadır. Bu ülkelere yönelik mali yardımlar başlangıçta mali protokoller aracılığıyla sağlanırken, 1992 yılından itibaren Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası yardımlarına dönüştürülmüş ve bu çerçevede toplam 4,405 milyar euro yardım sağlamıştır. Ayrıca, 1996 yılından itibaren MEDA (Akdeniz Kalkınma Yardımları) başlatılmıştır. MEDA I (1995-1999) kapsamında, bu ülkelere toplam 3,435 milyar euro, MEDA II (2000-2006) kapsamında ise 5,350 milyar euro finansmanın yanında 7,4 milyar euro AYB kredisi verilmesi öngörülmüştür.⁷⁵

Bağımsız Devletler Topluluğu

AB, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun yeni cumhuriyetlerine teknik yardım ve yiyecek yardımı sağlama konusunda önemli bir rol oynamaktadır.⁷⁶ AB tarafından, Doğu Avrupa'nın ve Orta Asya'nın 13 ülkesine (Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna) 1991 yılında başlatılan TACIS Programı aracılığı ile hibe yoluyla finanse edilen teknik yardım sağlamakta

⁷⁴ Moussis, op. cit., s.431

⁷⁵ Bilici (b), op. cit., s.80
- DTM, op. cit., s.158-159

⁷⁶ Moussis, op. cit., s.430

ve esas olarak bu ülkelerdeki geçiş sürecini kolaylaştırma amaçlanmaktadır.⁷⁷ AB, söz konusu program vasıtasıyla, bu 13 ülkenin piyasa ekonomisine geçişini kolaylaştırmayı ve demokrasi ve hukukun üstünlüğünü desteklemeyi amaçlamaktadır. 2000-2006 dönemi için, bu ülkelerin her biri ile AB arasında ticari ve ekonomik işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır.⁷⁸

Asya ve Latin Amerika Ülkeleri

AB'nin Asya ülkelerine yönelik stratejisi kalkınma işbirliği ve siyasi diyaloga dayanmaktadır.⁷⁹ AB ile 14 Asya ülkesi arasındaki İşbirliği Anlaşmaları kapsamında, bu ülkelere 1976-2000 yılları arasında toplam 3,750 milyar euro tutarında yardım sağlanmıştır. Latin Amerika ülkeleri ile mali ve teknik işbirliği kapsamında ise, AB, 1976-2000 yılları arasında 1,076 milyar euro tutarında projenin finansmanını sağlamıştır. Bu ülkelere yönelik mali yardımlar, AL-INVEST, ALFA, URB-AL, ve ALURE gibi programlar aracılığıyla kullanılmaktadır.⁸⁰

Balkan Ülkeleri

Avrupa Birliği, Batı Balkanlarda istikrar ve barışı teşvik etmek amacıyla, Batı Balkanlardaki ülkelere (Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Sırbistan Montenegro ve eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya) yönelik mali yardım sağlamaktadır. AB, farklı yardım programları ile, 1991'den beri bu ülkelere 6,8 milyar euro tutarında yardım sağlamıştır. Yardımlar, 2000 yılından beri CARDS

⁷⁷ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, http://www.deltur.cec.eu.int/s-iliski_20020116_2.html <09.02.2005>

⁷⁸ Moussis, op. cit., s.430

⁷⁹ ibid, s.433

⁸⁰ DTM, op. cit., s.174

Programı altında verilmeye başlanmıştır. Bu ülkelere, 2000-2006 yılları arasında 4,6 milyar euro yardım yapılması öngörülmüştür.⁸¹

Komisyon'un girişimiyle, Bakanlar Konseyi güney-doğu Avrupa için 1999 yılında bir istikrar paktını kabul etmiştir. İstikrar paktının amacı, uzun vadeli istikrar, güvenlik, demokratikleşme, bölgenin ekonomik gelişmesi ve kalkınması, ve hem bu ülkeler arasında hem de bu ülkelerle uluslararası topluluk arasında iyi komşuluk ilişkileri kurulması için kapsamlı önlemlerin getirilmesinde bölge ülkeleri arasında işbirliğinin tesis edilmesidir. Avrupa Birliği'nin istikrar ve ortaklık süreci kapsamında Batı Balkan ülkeleri için ticaret koşulları önemli düzeyde iyileştirilmiştir.⁸²

Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine yapılan yardımlar ise aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacağından burada değinilmemektedir.

6. İdari Harcamalar

Avrupa Birliği'nin tüm kurumlarının personel ücretleri, emekli aylıkları, bina ve ekipman gibi giderleri idari harcamaları oluşturmaktadır. Bu harcamalar toplam harcamaların yaklaşık % 5'i tutarındadır.⁸³ 2005 yılı bütçesinde, idari harcamalar için 6,351 milyar euro taahhüt ödeneği ayrılmıştır. Bu toplam harcamaların % 5,4'ünü oluşturmaktadır.⁸⁴

⁸¹ European Union Online, Western Balkans, **Cards Programme**, http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/foreword_en.htm <09.02.2005>

⁸² Moussis, op. cit., s.429

⁸³ European Commission (a), op. cit., s.15

⁸⁴ European Commission (l), op. cit., s.8-9

2005 yılı bütçesinden itibaren bütçe harcamaları arasına ayrıca tazminat ödeneği eklenmiştir. Yeni üye ülkelere verilen siyasi taahhüt doğrultusunda, bu ülkelerin üyeliklerinin daha başında bütçeye net katkıda bulunmaması için, 1,305 milyar euro tutarında bir tazminat öngörülmüştür. Bu miktar bütçe katkıları ve bütçeden aldıkları payı dengelemek için yeni üye ülkelere transfer edilebilecektir.⁸⁵ Bunun yanı sıra, 2005 yılı bütçesinin 0,04'lük bir payı, yani yaklaşık 446 milyon euro da garanti ve acil yardım rezervleri için ayrılmıştır.⁸⁶

7. Yeni Mali Perspektif

2007 yılından itibaren yukarıda bahsedilen harcama kalemleri yeni mali perspektif çerçevesinde değiştirilecektir. 2007-2013 yılları için önerilen mali perspektif, çalışmanın ekinde yer alan Tablo 4'te görülebilir.

Avrupa Komisyonu tarafından 2007-2013 dönemi için oluşturulan yeni mali perspektif önerisine göre, mali perspektifte yer alan başlıkların, diğer bir deyişle temel harcama kategorilerinin sayısı sekizden beşe düşürülmüştür. Bunun sistemi daha esnek bir hale getireceği ve kaynakların daha etkin kullanımına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Yeni sisteme göre, harcama kategorileri aşağıdaki başlıklardan oluşacaktır:

- *Sürdürülebilir kalkınma*. Bu başlık iki bölüme ayrılmaktadır: Büyüme ve istihdam için rekabet edebilirlik ve büyüme ve istihdam için uyum;
- *Doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir yönetimi*;

⁸⁵ ibid, s.5

⁸⁶ ibid, s.8-9

- *Vatandaşlık, özgürlük, güvenlik ve adalet;*
- *Küresel bir partner olarak Avrupa Birliği:* Bu başlık, katılım öncesi araçlar, Avrupa Kalkınma Fonu'nun AB bütçesine dahil edilmesi ve acil yardım ve kredi garantileri için ayrılmış mevcut rezervler de dahil tüm dış faaliyetleri içermektedir.
- *İdari Harcamalar:* Bu başlık, Komisyon, emekliler ve Avrupa okulları dışındaki kurumların harcamalarını kapsamaktadır. Komisyon'un idari harcamaları artık doğrudan operasyonel faaliyetler altında yer alacaktır.

Komisyon ayrıca, kurumsal zaman çizelgesi ile uyumlu olması açısından, (Komisyon ve Parlamento'nun görev süreleri beş yıldır) 2013 yılından itibaren mali perspektiflerin beş yılda bir hazırlanmasını önermektedir.⁸⁷

D. AB Bütçesinin İlkeleri, Hazırlanması, Uygulanması ve Denetimi

1. AB Bütçesinin İlkeleri

AB Bütçesinin gelir ve harcama tahminleri, 1 Ocak 1999'dan bu yana Avrupa Birliği'nin para birimi olan euro bazında yapılmaktadır. Avrupa Birliği genel bütçesi hazırlanırken, ulusal bütçelerin hazırlanması sırasında olduğu gibi bazı ilkelere uyulması gerekmektedir. Bunlar, birlik, genellik, yıllık olma, denklik ve belirli bir amaç için tahsis edilme ilkeleridir.⁸⁸

⁸⁷ European Union Online, SCADPlus: Budget, **Towards a New Financial Framework 2007-2013** <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34004.htm> <07.02.2005>

⁸⁸ S.Ulutürk, "Avrupa Birliği Bütçesi", **Avrupa Birliği ve Türkiye**, M. Ş. Erdem, S. M. Aykın (Ed.) Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Antalya, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2003, s.100

Birlik ilkesi:

Bu ilkeye göre, Topluluk kaynaklarının etkin bir şekilde izlenebilmesini sağlamak amacıyla, tüm gelir ve harcamalar tek bir belgede bir araya getirilmelidir. Topluluğun bütçe araçlarını birleştirmeye yönelik çalışmalara ilişkin olarak, yukarıda da bahsedildiği üzere, önceleri farklı Topluluklar (AKÇT, AET, AAET) kendi bütçelerine sahipken, artık geriye yalnızca genel bütçe kalmıştır. Bugün dahi, belirli faaliyet alanları için özel mali düzenlemeler mevcuttur (ortak dış ve güvenlik politikası, adalet ve içişleri sütunu, Avrupa Kalkınma Fonu vb.). Ademi merkezîyetçi ve kendi bütçelerine sahip Topluluk organları (Avrupa ajansları) için de istisnalar söz konusudur. Bu kuruluşların kaynakları genel bütçeye kaydedilen yardımlar yoluyla sağlanmaktadır.

Genellik ilkesi:

Bütçe gelirlerinin ayırım yapılmaksızın, tüm harcamaları finanse etmek üzere, ortak bir havuzda toplanması bu ilkenin bir gereğidir. Bu ilke, bütçe kanununun iki temel kuralını içermektedir. İlk kurala göre, bütçe gelirleri belirli harcama kalemlerine tahsis edilmemelidir.⁸⁹ Birliğin farklı kaynaklardan elde ettiği gelirler bulunmaktadır. Bu gelirlerden herhangi biri belirli bir hizmetin finansmanı için ayrılamamaktadır. Ortak havuzda toplanan gelirler, kaynağına bakılmaksızın harcamaları yapmak için kullanılmaktadır. Ancak AB içerisinde bazı özel projeler için bu kurala aykırı uygulamalar görülebilmektedir. İkinci olarak, gayri safi esasa göre, gelirler bütçeye kaydedilirken gayri safi usul kullanılmaktadır. Bu yöntemle göre mahsup işlemi yapılamamaktadır. Gelir tamamen gelir kısmına kaydedilirken,

⁸⁹ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/s27000.htm> <31.01.2005>

bunun elde edilmesi için yapılan gider harcama kısmına kaydedilmektedir.⁹⁰ Burada, yalnızca süreci kolaylaştıracak teknik istisnalara izin verilmektedir.

Yıllık olma ilkesi:

Bu ilke uyarınca, bütçe faaliyetleri belirli bir mali yıla ilişkin olmalıdır. Bu durum, Topluluk yöneticilerinin faaliyetlerinin kontrol edilmesini kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte, sıklıkla çok yıllık faaliyetlerin yürütülmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir durumda, ayrılmış ödenekler kullanılmaktadır. Ayrılmış ödenekler, taahhüt ödenekleri ve harcama ödenekleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Taahhüt ödenekleri, birden fazla mali yılda yürütülecek faaliyetlere ilişkin olarak, cari mali yıl boyunca girişilen yasal yükümlülüklerin toplam maliyetini içermektedir. Harcama ödenekleri ise, cari ve/veya önceki mali yıllarda girişilen taahhütlerden doğan harcamaların cari yılda yapılacak ödemeleri için bütçeye kaydedilen miktarı kapsamaktadır. Bu harcamaların yapılması için her yıl bütçeden yetki verilmelidir. Bu iki ödenek arasındaki fark ödenmemiş taahhütlere göre hesaplanmaktadır. Bu fark, taahhütlere girişilen zaman ile bunlara karşılık gelen ödemelerin yapıldığı zaman arasındaki farkı göstermektedir.

Aktarma sisteminin kullanılması yoluyla bu ilke ile ilgili bazı istisnalar söz konusu olabilmektedir. Ayrılmış ödeneklere ilişkin olarak, belirli bir amaç için bütçeye kaydedilmiş ancak kullanılmamış ödenekler mali yıl sonunda iptal edilmektedir. Bazı istisnai durumlarda bu ödenekler aktarılabilmektedir. Ayrılmamış ödeneklere ilişkin olarak ise, 1 Ocak ile 31 Aralık arasında girişilen taahhütlere

⁹⁰ Ulutürk, op. cit., s.101

dayalı halen ödenmemiş durumdaki ödenekler otomatik olarak gelecek yıla aktarılmaktadır.

Bir yıl içinde yapılan toplam harcamalardan geriye kalan gelir fazlası gelecek yıla aktarılmakta ve burada yalnızca 1 Ocak ile 31 Aralık arasında toplanan miktar dikkate alınmaktadır.

Denklik ilkesi:

Roma Antlaşması uyarınca, bütçe gelirleri bütçe harcamalarına eşit olmalıdır. Topluluk, harcamalarını karşılamak üzere borçlanma yetkisine sahip değildir. Bütçe onaylandığında, gelir ve harcamalar eşit, yani denk bütçe olmalıdır. Tanım itibariyle, bütçe hem gelir hem de harcamalara dayalı bir tahmindir. Bu yüzden, bütçenin uygulanması yapılan tahminlerden farklı olabilmektedir. Burada iki tür senaryo görülebilir. İlki, dengenin⁹¹ pozitif olduğu bütçe fazlasıdır. Bu olağan bir durumdur ve fazla gelecek mali yıla aktarılır. İkincisi, dengenin negatif olduğu bütçe açığıdır. Aradaki bu fark gelecek yılın bütçesinin harcamalar kısmına kaydedilmelidir.

Bütçe fazlası, Topluluk bütçesi için olağan durumdur. Buna göre, yıl boyunca tasarruf yapılacağı öngörülerek yeni harcamaları finanse edecek bir mekanizma bulunmaktadır. Ancak, bütçe onaylandığı sırada bu tasarrufun hangi kalemlerden sağlanacağını belirlemek mümkün olmamaktadır. Bu da negatif rezervdir ve bütçeye kaydedilen negatif miktarın, yıl boyunca fazla veren bölümlerden yapılan transferlerle karşılanması gerekmektedir.

⁹¹ Bir yılın dengesi, söz konusu mali yılda toplanan tüm gelirler ile o mali yılın ödenekleri için yapılan ödemeler aynı mali yılın aktarılan ödenekleri arasındaki farktır.

Belirli bir amaç için tahsis edilme ilkesi:

Bu ilkeye göre, yetki verme ve uygulama aşamalarında ödenekler arasında herhangi bir karışıklık olmasını önlemek için, her ödeneğin belirli bir amacı olmalı ve belirli bir amaç için tahsis edilmelidir. Bu, açık bir şekilde belirtilmesi gereken gelir kalemleri için de geçerlidir. Bütçe bölüm, başlık, madde ve harcama kalemlerine ayrılmaktadır. Bölümler arası transferler bütçe yetkilisi tarafından yapılmaktadır.⁹²

Bunların dışında, bütçe ödenekleri *güçlü mali yönetim ilkesi*, -ekonomi, verimlilik ve etkinlik ilkeleri- doğrultusunda kullanılmalı ve bütçenin oluşturulması, uygulanması ve hesaplarının sunumu *şeffaflık ilkesine* uygun olarak yapılmalıdır.⁹³

2. AB Bütçesinin Hazırlanması, Uygulanması ve Denetimi

AB bütçesinin hazırlanmasında, daha önce kabul edilen mali perspektif esas alınmaktadır. Şu an geçerli olan 3. mali perspektif 2000-2006 arasında 7 yıllık dönemi kapsamaktadır. AB bütünleşmesinin hızla ilerlemesi ve AB'nin dış ilişkilerindeki artış sonucunda, bütçenin büyüklüğü giderek artmaktadır. 1988-1992 dönemini kapsayan ilk mali perspektif 264 milyar euro iken, üçüncü ve son mali perspektif 640 milyar euro büyüklüğündedir.⁹⁴

Birkaç yıllık bütçe hedeflerini belirleyen ve Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi tarafından birlikte onaylanan bu mali planlar Konsey ve Parlamento arasında anlaşma sağlanmasını gerektiren yıllık bütçenin onaylanmasını

⁹² <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/s27000.htm> <31.01.2005>

⁹³ Council Regulation (EC, Euratom) No 1605/2002 of 25 June 2002 on the Financial Regulation applicable to the general budget of the European Communities, OJ L 248, p.1, 16.09.2002

⁹⁴ Bilici (b), op. cit., s.68

kolaylaştırmaktadır. 2000-06 dönemi mali perspektifinde, Birliğin mevcut önceliklerini tehlikeye atmadan, genişleme için de ödenek ayrılmaktadır.⁹⁵ Söz konusu mali perspektifte hangi alana ne kadar pay ayrıldığı çalışmanın ekinde yer alan Tablo 2’de görülmektedir. Mali perspektifin, 2004 yılındaki genişlemenin ardından ne şekilde revize edildiği de çalışmanın ekinde yer alan Tablo 3’te görülmektedir.

Bütçe hazırlıkları kapsamında, ilk olarak, tüm Topluluk kurumları harcama tahminlerini en geç 1 Temmuz tarihine kadar Komisyon’a göndermektedir. Komisyon, bu tahminleri konsolide ederek, bütçe ön taslağını hazırlamaktadır. Gelir ve harcama tahminlerini kapsayan bütçe ön taslağı, en geç 1 Eylül tarihine kadar Konsey’e sunulmaktadır. Konsey, ilk incelemeyi yaptıktan sonra taslak bütçeyi oluşturarak 5 Ekim’e kadar Parlamento’ya iletmektedir. ‘Zorunlu harcamalar’ (harcamaların yaklaşık % 40’ını oluşturmaktadır, büyük bölümünü tarımsal piyasaların desteklenmesi için yapılan harcamalar oluşturmaktadır) konusunda Parlamento yalnızca düzeltme önerisinde bulunabilir, nihai miktarları belirleme yetkisi Konsey’e aittir. ‘Zorunlu olmayan harcamalara’ (harcamaların % 60’ı, örneğin yapısal harcamalar veya üçüncü ülkelere yapılan harcamalar) ilişkin olarak ise değişiklik yapma yetkisi Parlamento’ya aittir. Bütçe taslağı, Parlamento tarafından 45 gün içinde incelenmektedir. Parlamento taslak bütçeyi onaylarsa, bütçe kesinleşmekte, ancak değişiklikler yaparsa ikinci incelemesini yapmak üzere Konsey’e göndermektedir. Konsey en fazla 15 gün içinde bu değişiklik önerilerini incelemekte ve kabul etmesi halinde bütçe kesinleşmekte, kabul etmemesi halinde ise uzlaşma toplantısı yapılmaktadır. Burada anlaşma sağlanırsa bütçe kabul edilerek

⁹⁵ European Commission (a), op. cit., s.4-5

yürürlüğe girmektedir. Parlamento'nun kabul etmemesi durumunda ise, tüm bu süreç yeniden başlamakta ve bu arada yalnızca en önemli ve temel harcamalar yapılmaktadır.⁹⁶

Bütçenin hazırlanıp yasalaştırılması Komisyon, Konsey ve Parlamento tarafından gerçekleştirilirken, bütçenin uygulanması Komisyon tarafından, Mali Tüzüğe göre yapılmaktadır. Haziran 2002'de kabul edilen son Mali Tüzük⁹⁷, tek bir yasal araç içerisinde bütçenin oluşturulması ve uygulanmasına ve mali kontrole ilişkin ilkeleri ve kuralları bir araya getirmekte ve Avrupalı vergi mükelleflerinin parasının etkin ve verimli bir şekilde idaresini ve kontrolünü sağlamaktadır. AT Antlaşmasınının 280. maddesi uyarınca, üye ülkeler Topluluğun mali çıkarlarının korunması amacıyla faaliyetlerini koordine etmeli ve dolandırıcılığa karşı Topluluğun mali çıkarlarını korumak için gerekli önlemleri almalıdır.⁹⁸

AB bütçesinin uygulanmasına ilişkin denetim ise Sayıştay tarafından yapılmaktadır. Bütçe gelirleri ile ilgili olarak, üçüncü ülkelerden yapılan ithalat üzerinden alınması gereken ortak gümrük tarifesinin zaman zaman uygulanmaması sonucu kayıplar ortaya çıkmaktadır. Gümrük vergisinin alınmaması bir diğer bütçe gelir kalemi olan KDV'nin de alınmaması anlamına gelmekte ve tüm bunlar AB bütçesini zarara uğratmaktadır. Bütçe harcamaları ile ilgili olarak ise, özellikle tarım ve yapısal harcamalarda yolsuzluklar yapılmaktadır. AB'nin bazı kurumları içinde de idari harcamaların yapılmasında bazı yolsuzluk vakalarına rastlanmaktadır.

⁹⁶ European Commission, Budget Directorate-General
http://www.europa.eu.int/comm/budget/index_en.htm <31.02.2005>

⁹⁷ Council Regulation (EC, Euratom) No 1605/2002 of 25 June 2002 on the Financial Regulation applicable to the general budget of the European Communities, OJ L 248 16.09.2002 p.1

⁹⁸ Moussis, op. cit., s.35

Yolsuzlukla mücadele etmek amacıyla, Komisyon içinde birimler oluşturulmuş ve bu birimlere bütçenin gelir ve harcamalarıyla ilgili ekonomik işlemleri denetleme hakkı verilmiştir. Ayrıca, yolsuzlukla mücadele amacıyla 1999 yılında AB Yolsuzlukla Mücadele Bürosu (OLAF) kurulmuştur.⁹⁹ Bu büro, Topluluğun mali çıkarlarına ilişkin soruşturmaları yürütmektedir. Bununla birlikte, AB fonlarının düzgün bir şekilde kullanılması, öncelikle ulusal yetkililerin sorumluluğundadır.¹⁰⁰

3. AB Bütçesinin Geleceği

18 Haziran 2004 tarihinde gerçekleştirilen AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nde, AB'nin geleceğine ilişkin Konvansiyon tarafından kabul edilen taslak AB Anayasası üzerinde anlaşmaya varılmıştır. AB Anayasasını kuran Antlaşmada, AB bütçesinin doğrudan etkili hükümleri Birinci Kısım'da "Birliğin Finansmanı" adlı 7. Başlık altında ve Üçüncü Kısım'da "Birliğin Faaliyetleri" adlı 6. Başlık altındaki "Mali Hükümler" adlı 2. Bölümde yer almaktadır. Bu hükümler daha sonra AT Antlaşması'nın 268-280. maddelerinde yer alan düzenlemelerin yerine geçecektir. Bunun için, Antlaşmanın bütün üye devletler tarafından kendi Anayasal düzenlemelerine göre onaylanması ve yürürlüğe girmesi gerekmektedir.

Anayasal Antlaşma hükümleri, mevcut AT Antlaşması'nın hükümlerine dayanmakla birlikte daha sistematik bir yöntemle oluşturulmuştur. Üçüncü Kısımda yer alan 6. Başlık altındaki 2. Bölüm, sürecin detaylarını düzenlerken, Birinci

⁹⁹ Bilici, op. cit., s.71-72

¹⁰⁰ Moussis, op. cit., s.35

Kısımda yer alan Birliğin Finansmanı adlı 7. Başlık, AB bütçesi ile ilgili prensipleri, temel unsurları ve süreci belirtmektedir.¹⁰¹

Avrupa Anayasasında da, önceden olduğu gibi Birlik yalnızca öz kaynaklar ile finanse edilecektir. Konsey, yeni öz kaynaklar kategorileri oluşturabileceği gibi, mevcut kategorileri de kaldırılabilir. Öz kaynaklar sistemi ile ilgili olarak, Konsey, Parlamento'ya danıştıktan sonra oybirliği ile karar alacaktır. Öz kaynaklar sistemine ilişkin getirilecek yeni hükümler tüm üye devletlerde kendi anayasal gerekliliklerine göre kabul edildikten sonra yürürlüğe girecektir.

Anayasa ile getirilen bir değişiklik de, önceden kurumlararası anlaşma şeklinde olan çok yıllık mali çerçevenin, artık Antlaşma'nın içinde yer alacak olmasıdır. Çok yıllık mali çerçevenin amacı, Birlik harcamalarının uygun bir şekilde ve öz kaynakların sınırları dahilinde gerçekleştirilmesinin sağlanmasıdır. Mali çerçeve, Avrupa Parlamentosu'nun onayından sonra Bakanlar Konseyi tarafından oybirliği ile kabul edilecek, ve en az beş yıllık bir süre için oluşturulacaktır. Mali çerçevede her bir harcama kategorisi için yıllık taahhüt ödenekleri tavanı ile yıllık harcama ödenekleri tavanı belirlenecektir. Eğer önceki mali çerçevenin sonuna kadar yeni bir mali çerçeve kabul edilemezse, mali çerçevenin son yılında yer alan tavan ve diğer hükümler uzatılacaktır.

Anayasa ile ayrıca, zorunlu ve zorunlu olmayan harcamalar arasındaki fark ortadan kaldırılmaktadır.

Birliğin yıllık bütçesini oluşturma süreci de Anayasa'da değiştirilmiştir. Buna göre, Komisyon taslak bütçeyi en geç 1 Eylül'e kadar Parlamento ve Bakanlar Konseyi'ne sunar. Konsey taslak bütçeye ilişkin tutumunu en geç 1 Ekim'e kadar

¹⁰¹ İKV(a), op. cit., s.46

belirleyerek Parlamento'ya iletir. Parlamento 42 gün içinde Konsey'in tutumunu onaylarsa bütçeyi oluşturan Avrupa yasası kabul edilir, karar almazsa da kabul edilmiş sayılır.

Parlamento mevcut üyelerinin oy çoğunluğu ile taslak bütçe üzerinde değişiklik yapmaya da karar verebilir. Konsey bu değişiklikleri 10 gün içinde onaylarsa bütçe bu değişikliklerle kabul edilir. Eğer Konsey, Parlamento'nun değişikliklerini onaylamazsa, ortak bir metin üzerinde anlaşmaya varmak üzere Uzlaştırma Komitesi toplanır. Uzlaştırma Komitesi, Konsey üyeleri ile aynı sayıda Avrupa Parlamentosu üyesinden oluşur. Komite 21 gün içinde ortak metin üzerinde anlaşmaya varmalıdır. Anlaşmaya varılırsa, ortak metni her iki kurum da 14 gün içinde onaylar. Ortak metni her iki kurum da onaylar veya biri onaylar biri karar almazsa, ya da ikisi de karar almazsa, metin onaylanmış kabul edilir.

Ortak metin üzerinde anlaşmaya varılamadığı takdirde ise, Komisyon yeni bir bütçe hazırlar. Eğer her iki kurum da metni reddeder veya biri reddeder biri karar almazsa da, Komisyon yeni bir bütçe hazırlar. Konsey metni onaylarken, Parlamento oyçokluğu ile reddettiği takdirde de Komisyon yeni bir bütçe hazırlar. Ancak Parlamento onaylarken Konsey reddederse Parlamento 14 gün içinde değişikliklerinin bir kısmının veya tamamının, üyelerin oyçokluğu veya oy kullananların 3/5 çoğunluğu ile onaylanmasına karar verebilir. Bu değişiklikler onaylanmazsa, Uzlaştırma Komitesi'nde üzerinde anlaşılan metin kabul edilir. Parlamento Başkanı bütçenin kabul edildiğini açıklar.¹⁰²

¹⁰² Treaty establishing a Constitution for Europe, Official Journal of the European Union, OJ C310 Vol. 47, 16 December 2004

Taslak Anayasa'daki hükümler, bir çok halde, son on yılda kurumlar tarafından üzerinde anlaşılmış ve ele alınmış bulunan değişiklikleri yansıtmaktadır. Kurumsal açıdan bütçe alanı, Konsey, Parlamento ve Komisyonun halihazırda uzun süredir aynı şartlarda görüştüğü belki de tek alandır. Anayasal Antlaşma, bu durumu sürdürmektedir. Konsey mali çerçevedeki bütçe tavanlarının oluşturulması konusunda güç kazanırken, Parlamento yıllık bütçe sürecinde biraz daha güçlü bir konuma sahip olmaktadır.¹⁰³

AB bütçesinin genişleyen ve derinleşen Birliğin önceliklerini de yansıtacak şekilde radikal olarak reforma tabi tutulması gerekmektedir. Birliğin harcamalarının yaklaşık %40'ı tarım gibi düşüşte olan bir sektöre harcanırken, büyümenin temel lokomotifini olan araştırma ve yenilik gibi sektörler için ayrılan pay çok azdır. Ayrıca, kamuoyunun talep ettiği iç ve dış güvenliğe de çok fazla pay ayrılmamaktadır.

Halihazırda, bütçe görüşmeleri hükümetlerarası bir nitelikte olup, ülkeler yalnızca bütçeye yaptıkları ulusal katkılar ile bütçeden aldıkları pay arasındaki dengeye önem vermektedir. 2007-2013 dönemi çok yıllık programlamasına ilişkin görüşmeler sırasında ülkeler arasında görüş farklılıkları belirlemeye başlamıştır. Örneğin, Fransa ve Almanya tarım politikalarının 2013'e kadar değişmemesi yönünde görüş belirtmiştir. Toplam harcamaların GSMH'nin %1'i ile sınırlı kalması konusunda da tartışmalar mevcuttur. İlerleyen yıllarda, Türkiye'nin üye olması da bütçe ile ilgili tartışmalarda gündemde yer alacaktır.

Gros ve Micossi'ye göre, hem bütçenin kapsamı, yani gelir ve harcama programları, hem de karar alma prosedürlerinde radikal değişikliklere ihtiyaç vardır.

¹⁰³ İKV (a), op. cit., s.46-50

Bütçe, GSMH ile sınırlı kalırken, tarım harcamaları azaltılmalı ve Birliğin çıkarlarını artıracak araştırma ve geliştirme gibi alanlara daha fazla kaynak ayrılmalıdır.¹⁰⁴

II. Kredi Şeklinde Sağlanan Mali Yardımlar (AYB Kredileri)

Kredi türündeki mali yardımlar esas olarak Avrupa Yatırım Bankası (AYB) aracılığıyla verilmektedir. Avrupa Birliği'nin finansman kurumu olan AYB, 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulmuştur. AYB'nin üyeleri Avrupa Birliği'nin üye devletleridir. Avrupa Yatırım Bankası, Topluluk sistemi içerisinde kendi tüzel kişiliğine ve finansal özerkliğe sahiptir. AYB'nin misyonu, belirli sermaye projelerine uzun dönemli finansman sağlayarak Avrupa Birliği'nin hedeflerini daha da ileriye götürmektir.¹⁰⁵

Merkezi Lüksemburg'da bulunan ve Avrupa Birliği çerçevesinde bağımsız olarak yer alan Avrupa Yatırım Bankası, genel olarak AB'nin dengeli büyümesine katkıda bulunacak yatırım projelerine kredi sağlamaktadır. Kâr amacı gütmeyen bir kurum olan AYB'nin sermayesi üye ülkeler tarafından karşılanmaktadır. AYB kredileri, öncelikle ulaştırma, haberleşme, çevre, enerji, sanayi, tarım ve hizmetler sektörüne sağlanmaktadır.¹⁰⁶

Bu çerçevede Avrupa Yatırım Bankası, Topluluk için az gelişmiş yörelerin kalkınmasına yönelik projeleri; üye ülkeler arasında haberleşme ve ulaşımı kolaylaştıran, ekonomik farklılıkları azaltan projeleri; yerli enerji kaynaklarını

¹⁰⁴ D. Gros, S. Micossi, **a Better Budget for the European Union, More Value for Money, More Money for Value**, Centre for European Policy Studies, CEPS Policy Brief, No 66, February 2005, s.1-2

¹⁰⁵ European Investment Bank (EIB), <http://www.eib.org/about/> <10.02.2005>

¹⁰⁶ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, AB - Türkiye İlişkileri: Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&ndx=12&mnID=3&ord=5&subOrd=9> <10.02.2005>

geliştiren, petrole bağımlılığı azaltan ve enerji tasarrufu sağlayan projeleri; kırsal kalkınmayı amaçlayan projeleri; Topluluk sanayinin uluslararası rekabetinin artması için gelişmiş teknoloji kullanımına ve sanayinin modernizasyonuna yönelik projeleri desteklemektedir.¹⁰⁷

Avrupa Yatırım Bankası'nın başlıca üç tür kaynağı mevcuttur. Bunlardan ilki sermayesi, rezervleri ve fonlarından oluşan öz kaynakları, ikincisi uluslararası sermaye piyasalarından yaptığı borçlanmalar ve sonuncusu da AB bütçesinden sağladığı ve gelişme yolunda olan ülkelerin kalkınma projelerinin finansmanında kullandığı uygun koşullu kredilerdir.¹⁰⁸

Avrupa Yatırım Bankası tarafından sağlanan kredi imkanları kamu ve özel sektöre yöneliktir. Bu çerçevede, iki tür kredi mevcuttur: Doğrudan finansman yoluyla sağlanan ve yatırım tutarı 25 milyon euro'yu geçen bireysel krediler ve aracı bankalar yoluyla finanse edilen ve yatırım tutarı 25 milyon euro'nun altında olan global krediler.

Bankanın verdiği krediler için kamu projelerinde hazine garantisi, özel sektör projelerinde ise başvuran firmanın kredi notunun A+ düzeyinde olması veya A+ kredi derecesine sahip banka teminatı dikkate alınmaktadır. AYB'nin kendi girişimi ile oluşturduğu kredi paketlerinin kullanımında ise, ülke kredi notunun en az BBB olması şartı aranmaktadır.¹⁰⁹

Avrupa Yatırım Bankasının sermayesi 100 milyar euro'dur. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine yönelik ilave kaynak ihtiyacı, AYB sermayesinin %50 artışla 150

¹⁰⁷ Tokatlıoğlu, op. cit., s.163

¹⁰⁸ ibid, s.164

¹⁰⁹ <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&ndx=12&mnID=3&ord=5&subOrd=9>
<10.02.2005>

milyar euro'ya çıkarılması konusunu gündeme getirmiştir. AYB yasası gereği, verilen kredi ve teminatların toplam tutarı Banka sermayesinin %250'sini geçmemektedir.

Avrupa Yatırım Bankası, dünya piyasalarında en iyi şartlarda tahvil ihraç ederek, en düşük faizle borçlanabilmektedir. Bankanın kâr amacı olmaması, kredi kullananlardan ilave kâr talep etmeden kredileri aynı düşük faizlerle aktarma imkanını vermektedir.

Bankanın sağladığı kredilerle yatırım harcamasının tamamı değil, bir kısmı finanse edilmektedir. Kredi şeklinde verilen yardımların alternatif piyasalara göre vadesi daha uzun, faiz oranları ise daha düşüktür. Bu kredilerin yaklaşık %85-90 civarındaki kısmı üye ülkelere, geriye kalanı da üye olmayan üçüncü ülkelere verilmektedir.¹¹⁰

AYB'nin dünya üzerinde bölgelere göre kredi dağılımı ile AB'ye üye ve aday ülkelere yönelik sağladığı krediler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

¹¹⁰ Bilici (b), op. cit., s.67

Tablo 5: Bölgelere Göre AYB Kredileri, 2000-2004

Bölgelere göre dağılım	Toplam (euro)	Yıllık ortalama (euro)
Avrupa Birliği	179.039.498.155	35.807.899.631
İzlanda, Norveç, İsviçre	1.240.451.398	248.090.279,6
Bulgaristan ve Romanya	2.335.200.000	467.040.000
Akdeniz Ülkeleri	8.484.428.816	1.696.885.763
Afrika, Karayip, Pasifik Ülkeleri	2.132.615.325	426.523.065
Güney Afrika	700.000.000	140.000.000
Balkan Ülkeleri	1.007.000.000	201.400.000
Asya, Latin ve Orta Amerika	1.821.400.709	364.280.141,8
Bağımsız Devletler Topluluğu	25.000.000	5.000.000
Toplam Miktar	196.785.594.403	39.357.118.881

Kaynak: <http://www.eib.org/projects/loans/regions/> <10.02.2005>

Tablo 6: AB Üye ve Aday Ülkelerine Sağlanan AYB Kredileri, 2000-2004

Ülkelere göre dağılım	Toplam (euro)	Yıllık ortalama (euro)
Avusturya	4.383.078.464	876.615.693
Belçika	2.624.080.449	524.816.090
G.Kıbrıs	740.000.000	148.000.000
Çek Cumhuriyeti	3.450.673.365	690.134.673
Danimarka	5.005.143.008	1.001.028.602
Estonya	237.000.000	47.400.000
Finlandiya	3.646.696.942	729.339.388
Fransa	19.340.545.662	3.868.109.132
Almanya	31.637.993.750	6.327.598.750
Yunanistan	7.054.880.835	1.410.976.167
Macaristan	2.783.900.000	556.780.000
İrlanda	2.482.219.229	496.443.846
İtalya	28.952.020.895	5.790.404.179
Letonya	218.000.000	43.600.000

Litvanya	165.000.000	33.000.000
Lüksemburg	528.697.056	105.739.411
Malta	25.000.000	5.000.000
Hollanda	2.662.250.000	532.450.000
Polonya	6.196.329.836	1.239.265.967
Portekiz	8.652.808.847	1.730.561.769
Slovakya	805.000.000	161.000.000
Slovenya	804.000.000	160.800.000
İspanya	27.201.664.008	5.440.332.802
İsveç	3.937.350.660	787.470.132
Birleşik Krallık	15.505.165.149	3.101.033.030
Bulgaristan	477.000.000	95.400.000
Romanya	1.858.200.000	371.640.000
Türkiye	2.761.000.000	552.200.000

Kaynak: <http://www.eib.org/projects/loans/regions/countries.asp?region=4> <10.02.2005>

İKİNCİ BÖLÜM

MERKEZİ VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNE YÖNELİK MALİ YARDIMLAR

I. AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Genişleme Süreci

AB'nin geleneksel genişleme modeli hem aday ülkelere hem de mevcut üye devletlere bir takım hak ve yükümlülükler getiren belirli ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkeler önceki genişleme süreçlerinde başarılı bir şekilde uygulanmış ve gelecekteki adaylar için iyi bir model teşkil etmiştir. Geleneksel modelin özünde AB'ye katılacak ülkelerin, Birliğin kanun, uygulama ve rehberlerini benimsemesi ile, derogasyon veya geçiş dönemi şeklinde verilen istisnalar dışında AB politikalarına tam olarak katılması yer almaktadır. Bu katılım süreci, önceden belirlenmiş olan üyelik kuralları doğrultusunda bir kulübe üye olmaya benzemektedir.¹¹¹

Soğuk savaşın sona ermesinden önce, AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile sınırlı ikili ilişkileri olmuştur. Avrupa'nın "Sovyetler Birliği'nin Uyduları" olarak bilinen kısmı, 1980'lerin sonuna kadar, bir demir perdeyle kıtanın geri kalanından ayrılmış bir şekilde, sınırlarını kapatmış ve piyasa ekonomileriyle normal ekonomik ilişkileri önlenmiştir.¹¹²

Soğuk savaş sonrasında ise, bu ülkelere yönelik politika, AB'nin dış politika faaliyetlerinin temelinde yer almış ve bu ülkelere (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti,

¹¹¹ N. Baltas, "The Economy of the European Union", **European Union Enlargement**, Neill Nugent (ed.), The European Union Series, Palgrave MacMillan, New York, 2004, s.156

¹¹² Moussis, op. cit., s.425

Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovenya, Slovakya) koşulluluk temelinde AB'ye katılım sinyalleri verilmeye başlanmıştır.

AB'nin bu ülkelere hızla yönelmesinin ardında, bu ülkelerde yaşanabilecek herhangi bir ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın AB sınırlarına doğru yayılma ihtimali yatmaktadır. Bunun için seçilen yol, bu ülkelerin ekonomik reformlarının ve demokratikleşme sürecinin desteklenmesidir. Bu şekilde hem güvenlik ile ilgili endişeler giderilmiş, hem de bu ülkelerle ticarete artış sağlanmış olacaktır. Bununla birlikte, güvenlik ve savunma ile ilgili konular, soğuk savaş öncesinde olduğu gibi yine NATO önderliğinde ele alınmıştır.¹¹³

Berlin Duvarı'nın 1989 yılında yıkılmasının hemen ardından, Avrupa Topluluğu MDAÜ'lerle kısa sürede diplomatik ilişkiler kurmuştur. AT ayrıca, belirli bazı ürünlerde uzun süredir uygulanmakta olan ithalat kotalarını kaldırmış, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemini (GTS) yaygınlaştırmış ve sonraki birkaç yıl içinde Bulgaristan, eski Çekoslovakya, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya ve Slovenya ile Ticaret ve İşbirliği Anlaşmaları imzalamıştır.

Daha sonra, Avrupa Topluluğu ve üye devletleri 1990'larda on orta Avrupa ülkesiyle 'Avrupa Anlaşmaları' olarak anılan Ortaklık Anlaşmaları imzalamışlardır. Avrupa Anlaşmaları bu ülkelerin AB ile ikili ilişkilerinin yasal temelini oluşturmaktadır. Avrupa Topluluğu, Türkiye (1963), Malta (1970) ve G. Kıbrıs (1972) ile de benzer Ortaklık Anlaşmaları imzalamıştır. Ayrıca, Türkiye ile Gümrük Birliği Aralık 1995'de yürürlüğe girmiştir.

¹¹³ H. Smith, **European Foreign Policy, What it is and What it Does**, London, Pluto Press, 2002, s.240-242

Avrupa Anlaşmaları ticaretle ilgili konuları, siyasi diyalogu, mevzuatın yakınlaştırılmasını ve endüstri, çevre, taşımacılık ve gümrükler de dahil olmak üzere diğer işbirliği alanlarını kapsamaktadır. Bu anlaşmaların amacı, asimetrik olarak uygulanan karşılıklılık esasına göre belirli bir süre içerisinde AB ile bu ülkeler arasında kademeli olarak bir serbest ticaret bölgesi kurulmasıdır. G. Kıbrıs, Malta ve Türkiye ile imzalanmış olan Ortaklık Anlaşmaları (siyasi diyalog dışında) benzer alanları kapsamakta olup, bu anlaşmaların nihai amacı kademeli olarak gümrük birliğini gerçekleştirmektir. Türkiye ile 1995 yılında kabul edilen Ortaklık Konseyi Kararı ile bu hedefe ulaşılmıştır. Avrupa Anlaşmaları çerçevesinde, AB ile MDAÜ arasında ticaret hızla artmıştır. AB, bölgedeki ülkeler için ticaret, yardımlaşma ve yatırım alanında en büyük ve tek kaynak olma niteliğini kazanmıştır.¹¹⁴

Tablo 7: Avrupa Anlaşmaları İmza ve Yürürlüğe Giriş Tarihleri

Ülke	İmza tarihi	Yürürlüğe giriş tarihi
Macaristan	Aralık 1991	Şubat 1994
Polonya	Aralık 1991	Şubat 1994
Bulgaristan	Mart 1993	Şubat 1995
Çek Cumhuriyeti	Ekim 1993	Şubat 1995
Romanya	Şubat 1993	Şubat 1995
Slovak Cumhuriyeti	Ekim 1993	Şubat 1995
Estonya	Haziran 1995	Şubat 1998
Letonya	Haziran 1995	Şubat 1998
Litvanya	Haziran 1995	Şubat 1998
Slovenya	Haziran 1996	Şubat 1998

Kaynak: European Commission (e), op. cit., s. 6

¹¹⁴ European Commission (e), Enlargement Directorate-General, **Enlargement of the European Union, An Historic Opportunity**, Brussels, 2003, s.5
http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/historic_opportunity_2003_en.pdf <23.02.2005>

Tablo 8: Ortaklık Anlaşmaları İmza ve Yürürlüğe Giriş Tarihleri

Ülke	İmza Tarihi	Yürürlüğe giriş tarihi
Türkiye	Eylül 1963	Aralık 1964
Malta	Aralık 1970	Nisan 1971
G. Kıbrıs	Aralık 1972	Haziran 1973

Kaynak: European Commission (e), op. cit, s. 6

Topluluğun komşularına yönelik mali yardımlarına ilişkin ilk somut bildirgesi ise, 1989 yılındaki PHARE operasyonu planıdır. Aşağıda daha ayrıntılı olarak anlatılacak olan PHARE programına paralel olarak, MDAÜ'lere yardım için tasarlanmış olan Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, AYB, Avrupa Eğitim Vakfı ve üniversite öğrencilerinin Avrupa çapından hareketliliği programı (TEMPUS) gibi yardımlar mevcuttur.¹¹⁵

A. AB'ye Katılım Süreci

AT Antlaşması'nın 49. Maddesine göre, *“Madde 6(1)'de ortaya konan ilkelere (yani özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı, ve hukukun üstünlüğü) saygılı her Avrupa devleti Birliğe üye olmak için başvurabilir. Başvuru Konsey'e yapılır; Konsey Komisyon'a danıştıktan ve Parlamento'nun uygun görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile karar verir.”* Avrupa Anlaşmalarında, ortak ülkelerin Avrupa Birliği üyesi olma niyeti tanınmış olup, bu amaç daha sonra bu

¹¹⁵ Moussis, op. cit., s.425-426

ülkelerin ayrı ayrı yaptıkları üyelik başvurularında teyit edilmiştir. Ülkelerin AB'ye başvuru tarihleri aşağıdaki Tablo 9'da belirtilmektedir.¹¹⁶

Tablo 9: AB Üyeliği için Başvuru Tarihleri

Ülke	Başvuru Tarihi
Türkiye	14 Nisan 1987
G. Kıbrıs	3 Temmuz 1990
Malta	16 Temmuz 1990
Macaristan	31 Mart 1994
Polonya	5 Nisan 1994
Romanya	22 Haziran 1995
Slovak Cumhuriyeti	27 Haziran 1995
Letonya	13 Ekim 1995
Estonya	24 Kasım 1995
Litvanya	8 Aralık 1995
Bulgaristan	14 Aralık 1995
Çek Cumhuriyeti	17 Ocak 1996
Slovenya	10 Haziran 1996
Hırvatistan	21 Şubat 2003

Kaynak: European Commission (e), op. cit., s. 7

AB, Haziran 1993'te gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde MDAÜ'leri genişleme kapsamına alma kararı almış ve aday ülkelerin üyelik için karşılaması gereken kriterleri belirlemiştir. Buna göre, tam üye olabilmek için öncelikle aşağıda belirtilen Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi gerekmektedir:

- *Siyasi Kriterler:* Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı ve istikrarı;

¹¹⁶ European Commission (e), op. cit., s.7

- *Ekonomik Kriterler*: İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve Birlik içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesi;
- *Topluluk mevzuatının benimsenmesi*: Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyum da dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyeti.

Bunlara ek olarak, AB'nin entegrasyon sürecini devam ettirecek şekilde, yeni üyeleri kabul edebilme kapasitesi de katılım sürecine ilişkin Birliğin değerlendireceği bir kriter olarak belirlenmiştir.¹¹⁷

Daha sonra, Aralık 1995'de gerçekleşen Madrid Zirvesi'nde, tam üyelik için aday ülkenin Kopenhag kriterlerinin yanı sıra, idari yapısını düzenleyerek AB ile entegrasyon için gerekli yapıları oluşturmuş olması gerektiği belirtilmiştir. Avrupa Topluluğu müktesebatının ulusal mevzuata aktarılması önemli olmakla birlikte, mevzuatın uygun idari ve adli yapılar aracılığıyla etkin biçimde uygulanması daha da önemlidir. Bu, AB üyeliğinin gerektirdiği karşılıklı güvenin ön koşuludur.¹¹⁸

1997 yılında gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'nde, 10 MDAÜ ve G. Kıbrıs'ı kapsayacak üyelik sürecini başlatma kararı alınmıştır. Tüm aday ülkeler için tek bir müzakere çerçevesi oluşturulması öngörülmüş ve altı aday ülke ile (Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve G. Kıbrıs) müzakerelerin başlatılmasına karar verilmiştir.

Mart 1999'da gerçekleşen Berlin Zirvesi'nde ise Gündem 2000 kabul edilmiş, 2002'den itibaren yeni üyelerin katılımı öngörülmüş ve 2000-2006 dönemini kapsayan mali perspektife ilişkin çerçeve belirlenmiştir. Gündem 2000, genişleme

¹¹⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı (b), **Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Rehberi**, İstanbul, İKV Yayınları, 2005, s.16

¹¹⁸ European Commission (e), op. cit., s.8

perspektifi ile, Topluluk politikalarını güçlendirmek ve AB'ye 2000-06 dönemi için yeni bir mali çerçeve sağlamak amacıyla Komisyon tarafından hazırlanmış bir faaliyet programıdır. Amacı, genişlemenin gereksinimleri doğrultusunda Birliğin yeniden şekillendirilmesi olan Gündem 2000'in içerisinde Topluluk politikalarının reformu, genişleme için mali yardım araçları ve mali perspektife ilişkin öneriler yer almaktadır.

1999 yılında gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde Romanya, Slovakya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan ve Malta ile müzakerelerin açılmasına karar verilmiştir. Bu Zirve'de Türkiye'ye adaylık statüsü verilmiştir.

2002 yılındaki Kopenhag Zirvesi'nde, AB 10 aday ülke ile müzakereleri sonlandırmış ve Nisan 2003'te 15 AB üyesi ile 10 aday ülke arasında Birliğe Katılım Anlaşması imzalanmıştır. Katılım Anlaşması'nın 25 ülke tarafından onay sürecinin tamamlanmasıyla 1 Mayıs 2004'te 8'i MDAÜ olan 10 yeni ülkenin¹¹⁹ Birliğe katılımı gerçekleşmiştir.

Haziran 2004'te gerçekleşen AB Zirvesi'nde Hırvatistan'ın adaylığı onaylanmıştır. Aralık 2004 Zirvesi'nde ise, Komisyon'un tavsiyeleri doğrultusunda Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005, Hırvatistan ile müzakerelerin ise 17 Mart 2005'te başlatılması kararı alınmıştır.¹²⁰

¹¹⁹ Çek Cumhuriyeti, Estonya, G. Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya.

¹²⁰ İKV(b), op. cit., s.16-17

B. Katılım Müzakereleri

Birliğe katılım, aday ülkenin, müktesebat olarak adlandırılan Birlik sistemine ilişkin tüm hak ve yükümlülükler ile Birliğin kurumsal yapısını kabul etmesidir. Üye devletleri AB'ye bağlayan temel hak ve yükümlülüklerin bütünü tanımlayan ve sürekli olarak gelişmekte ve değişmekte olan AB müktesebatı (*Acquis Communautaire*) aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır:

Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması) ile onu tadil eden Antlaşmaların (Tek Senet, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması) yanı sıra, Topluluk kurumları tarafından kabul edilen tüm ikincil mevzuat (tüzük, direktif, karar vb.) ile ATAD içtihat hukuku; Birlik dahilinde kabul edilmiş beyan ve açıklamalar; ortak güvenlik ve savunma politikası çerçevesinde kabul edilen ortak tutum ve eylemler, imzalanan sözleşmeler, deklarasyonlar ve diğer tüm belgeler; Topluluk tarafından imzalanan uluslararası anlaşmalar ve üye ülkelerin Birlik faaliyetlerine ilişkin kendi aralarında imzaladıkları anlaşmalar.

Aday ülkelerin tüm hak ve yükümlülükleri kabul etmesi teknik uyum gerektireceği için kapsam ve süre bakımından kısıtlı geçiş süreleri tanınabilmekte olup, bu geçiş süreleri hiçbir koşulda Birliğin kural ve politikalarında değişiklik meydana getirmemeli, her iki tarafın da çıkarlarını gözetmek koşuluyla, Birliğin işleyişine zarar vermemelidir.

Aday ülkelerin müzakere sürecindeki performansı, Kopenhag ve Madrid Kriterlerinin yanı sıra, yüksek seviyede nükleer güvenlik ve çevrenin korunması, sınır anlaşmazlıklarının BM Sözleşmesi'nde öngörülen yöntemler çerçevesinde çözümlenmesi, Ortaklık Anlaşmaları ve Katılım Ortaklıkları Belgelerinde belirtilen

öncelikler doğrultusunda değerlendirilmektedir. Diğer yandan, süreç boyunca aday ülkenin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde ve özellikle DTÖ olmak üzere uluslararası kuruluşlar bünyesinde Topluluğun benimsediği politika ve pozisyonları benimsemesi gerekmektedir.¹²¹

Müzakereler AB üye devletleri ile her bir aday ülke arasında bir dizi ikili hükümetlerarası konferans biçiminde yapılmaktadır. Topluluk müktesebatının malların serbest dolaşımı, tarım, çevre gibi farklı başlıklarının ayrıntılı biçimde incelenmesinden (tarama süreci-*screening*) sonra aday ülkelerle her başlık için ayrı müzakereler açılmaktadır. AB Müktesebatı başlıkları aşağıda sıralanmaktadır:

Başlık 1: Malların serbest dolaşımı	Başlık 18: Eğitim ve öğrenim
Başlık 2: Kişilerin serbest dolaşımı	Başlık 19: Telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri
Başlık 3: Hizmet sunumu serbestisi	Başlık 20: Kültür ve görsel-işitsel politika
Başlık 4: Sermayenin serbest dolaşımı	Başlık 21: Bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu
Başlık 5: Şirketler hukuku	Başlık 22: Çevre
Başlık 6: Rekabet politikası	Başlık 23: Tüketicinin ve tüketici sağlığının korunması
Başlık 7: Tarım	Başlık 24: Adalet ve içişleri alanında işbirliği
Başlık 8: Balıkçılık	Başlık 25: Gümrük birliği
Başlık 9: Taşımacılık politikası	Başlık 26: Dış ilişkiler
Başlık 10: Vergilendirme	Başlık 27: Ortak dış ve güvenlik politikası
Başlık 11: Ekonomik ve parasal birlik	Başlık 28: Mali kontrol
Başlık 12: İstatistik	Başlık 29: Mali ve bütçesel hükümler
Başlık 13: Sosyal politika ve istihdam	Başlık 30: Kurumlar
Başlık 14: Enerji	Başlık 31: Diğer
Başlık 15: Sanayi politikası	
Başlık 16: KOBİ'ler	
Başlık 17: Bilim ve araştırma	

¹²¹ İKV (b), op. cit., s.21-22

Komisyon kaynaklarının resmi olmayan açıklamalarına göre, Türkiye ile yürütülecek müzakere sürecinde, 31 ana başlığın sayısının artırılması söz konusu olabilecektir. Başlık sayısının artırılması müzakerelere esas teşkil eden konu sayısının artırılması anlamına gelmemekte, mevcut bazı ana başlıkların alt başlıklara ayrılmasını ifade etmektedir.

Komisyon, AB için her başlığa ilişkin ortak müzakere pozisyonları önermektedir. Müzakere pozisyonları daha sonra Konsey tarafından oybirliği ile onaylanmaktadır. Müzakere oturumları bakan veya müsteşar düzeyinde yürütülmektedir. Üye devletler daimi temsilcileri, aday ülkeler de büyükelçi veya baş müzakerecileri ile temsil edilmektedir. AB, ilgili başlığın daha fazla müzakere edilmesine gerek olmadığına karar verir ve aday ülke de AB'nin ortak pozisyonunu kabul ederse, başlık "geçici olarak" kapatılmaktadır. Ancak AB, bir başlığa ilişkin yeni bir AB müktesebatının yürürlüğe girmesi veya aday ülkenin taahhütlerini yerine getirmemesi sonucunda müzakerelerin daha sonraki bir bölümünde söz konusu başlığa geri dönebilmektedir.¹²²

Tüm başlıklara ilişkin müzakereler tamamlandığında, müzakerelerin sonuçları Konsey ve aday ülke arasında imzalanan taslak Katılım Anlaşması'nda ortaya konmaktadır. Bu taslak daha sonra görüş için Komisyon'a ve onayını almak üzere Parlamento'ya sunulmaktadır. Katılım Anlaşması, imzalanmasının ardından onaylanmak üzere üye devletlere ve müzakerelerini tamamlamış ilgili aday ülkeye sunulmaktadır. Her ülke anlaşmayı kendi anayasal prosedürlerine göre onaylamakta,

¹²² European Commission (e), op. cit., s.27

buna göre bazı ülkelerde bu konuda referanduma gidilmesi gerekmektedir. Onay süreci tamamlanıp Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra, aday ülke, üye olmaktadır.¹²³

AB katılım müzakereleri ile, bu ülkelerin AB'nin istediği siyasi ve ekonomik değişiklikleri gerçekleştirmesi sağlanmıştır.¹²⁴ Son genişleme dalgasına dahil olan aday ülkelerle müzakerelerin açılma ve kapanma tarihleri aşağıdaki Tablo 10'da yer almaktadır:

Tablo 10: Katılım Müzakerelerinin Açılma ve Tamamlanma Tarihleri

Ülke	Müzakerelerin açılma tarihi	Müzakerelerin tamamlanma tarihi
Çek Cumhuriyeti	31 Mart 1998	13 Aralık 2002
Estonya	31 Mart 1998	13 Aralık 2002
Macaristan	31 Mart 1998	13 Aralık 2002
Slovenya	31 Mart 1998	13 Aralık 2002
G. Kıbrıs	31 Mart 1998	13 Aralık 2002
Polonya	31 Mart 1998	13 Aralık 2002
Bulgaristan	15 Şubat 2000	14 Aralık 2004
Letonya	15 Şubat 2000	13 Aralık 2002
Litvanya	15 Şubat 2000	13 Aralık 2002
Malta	15 Şubat 2000	13 Aralık 2002
Romanya	15 Şubat 2000	14 Aralık 2004
Slovakya	15 Şubat 2000	13 Aralık 2002
Türkiye*	3 Ekim 2005	-----
Hırvatistan*	17 Mart 2005	-----

* öngörülen tarihlerdir. Ancak AB, 16 Mart 2005 tarihinde, Hırvatistan'ın BM savaş suçluları mahkemesi ile işbirliğine gitmediği gerekçesiyle müzakereleri Mart ayında başlatmama kararı almıştır. (<http://www.Euractiv.com> <18.03.2005>)

Kaynak: - European Commission (e), op. cit., s.28
- Brussels European Council, Presidency Conclusions, 16-17 December 2004

¹²³ ibid, s.29

¹²⁴ Smith, op. cit, s.250

Müzakerelerini Aralık 2004'te tamamlayan iki MDAÜ Bulgaristan ve Romanya ile Katılım Anlaşmalarının Nisan 2005'te imzalanmıştır ve bu iki ülkenin AB'ye Ocak 2007'de tam üye olması öngörülmektedir.¹²⁵

C. Katılım Öncesi Strateji

1994 sonunda gerçekleştirilen Essen Zirvesi'nde MDAÜ'leri AB üyeliğine hazırlamak için bir katılım öncesi strateji belirlenmiştir. Bu strateji üç temel unsura dayanmaktadır: Avrupa Anlaşmalarının uygulanması, Phare mali yardım programı ve tüm üye devletleri ve aday ülkeleri ortak çıkarlarını ilgilendiren konularda görüşmek üzere bir araya getiren 'yapısal diyalog'. Avrupa Komisyonu tarafından 1997 yılı Temmuz ayında sunulan Gündem 2000'de yer alan önerilerin ardından, 1997 yılı sonunda gerçekleşen Lüksemburg Zirvesi'nde MDAÜ için güçlendirilmiş bir katılım öncesi strateji ve Kıbrıs için de Topluluk program ve ajanslarına ve hedeflenen belirli projelere katılım ve TAIEX (AB Teknik Yardım ve Bilgi Değişimi Ofisi) yardımlarının kullanımı dahil olmak üzere ayrı bir strateji belirlenmiştir.

Malta'nın üyelik başvurusunu Ekim 1998'de yeniden yürürlüğe koymasının ardından, Malta için de ayrı bir katılım öncesi strateji geliştirilmiştir. Ayrıca, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nin ardından Komisyon'un tavsiyesi üzerine, Türkiye için de bir katılım öncesi strateji hazırlanmasına karar verilmiştir.

Aralık 2002'de gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde Komisyon tarafından Bulgaristan ve Romanya için hazırlanan yol haritaları kabul edilmiştir. Bu yol

¹²⁵ Brussels European Council, Presidency Conclusions, 16-17 December 2004
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf <25.02.2005>

haritalarında iki ülke için açık bir şekilde tanımlanmış hedefler ve katılım süreci ortaya konmaktadır. Ayrıca, Türkiye ile katılım stratejisinin güçlendirilmesine ve her üç ülke için de katılım öncesi yardımların artırılmasına karar verilmiştir.

AB'nin MDAÜ'ye yönelik katılım öncesi stratejisi aşağıdaki bileşenlerden oluşmaktadır:

- Avrupa Anlaşmaları,
- Katılım Ortaklığı Belgesi ve AB Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Program,
- Katılım öncesi yardımları (PHARE, ISPA, SAPARD Programları, uluslararası finansman kuruluşlarının eş finansmanı ve Topluluk program ve ajansları).

AB'nin Kıbrıs ve Malta'ya yönelik katılım öncesi stratejisi ise aşağıdaki bileşenlerden oluşmaktadır :

- Ortaklık Anlaşmaları,
- Katılım Ortaklığı Belgesi ve AB Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Program,
- Özel katılım öncesi yardımı,
- Topluluk program ve ajanslarına katılım.

AB'nin Türkiye'ye yönelik katılım öncesi stratejisi 1998'de geliştirilmiş olup, gümrük birliğinin derinleştirilmesi ve tarım ve hizmet sektörlerini de kapsayacak şekilde genişletilmesini ve çeşitli alanlarda işbirliğini kapsamaktadır.

Topluluk program ve ajanslarına katılım da öngörülmüştür. Türkiye için katılım öncesi strateji aşağıdaki unsurları içermektedir:

- Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması) ve Gümrük Birliği'ni kuran Ortaklık Konseyi Kararı,
- Genişletilmiş siyasi diyalog,
- Katılım Ortaklığı Belgesi ve AB Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Program,
- Tek mali çerçeve kapsamında özel yardımlar (2004 yılından itibaren katılım öncesi harcamalardan finanse edilmektedir),
- Topluluk program ve ajanslarına katılım.¹²⁶

II. AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Mali Yardımları

AB, aday ülkelerin üyelik için gerekli reformları yerine getirmesinde yardımcı olmak üzere, bu ülkelere mali yardım sağlamaktadır. AB, bu fonları katılım öncesi stratejinin bir parçası olarak sağlamaktadır. Bu bölümde, AB tarafından MDAÜ'lere sağlanan mali yardım araçlarına ve bu araçlar vasıtasıyla ne kadar yardım sağlandığına değinilecektir.

Avrupa Birliği'nin Merkezi ve Doğu Avrupa'daki aday ülkelere sağlayacağı mali yardımların üç araç yolu ile aktarılmasına karar verilmiştir. Bunlar PHARE, ISPA ve SAPARD Programlarıdır. PHARE Programı'ndan Komisyon'un Genişleme

¹²⁶ European Commission (e), op. cit., s.10-11

Genel Müdürlüğü sorumlu iken, ISPA Programı'ndan Bölgesel Politika Genel Müdürlüğü, SAPARD Programı'ndan ise Tarım Genel Müdürlüğü sorumludur.¹²⁷

A. PHARE Programı

3906/89 sayılı Konsey Tüzüğü ile kurulan PHARE (*Poland and Hungary: Aid for Economic Restructuring*) Programının amacı Merkezi ve Doğu Avrupa'daki aday ülkelerin Avrupa Birliği'ne katılım hazırlıklarına yardımcı olmaktır.

Phare Programı, MDAÜ'de komünist rejimin yıkıldığı 1989 yılında başlatılmıştır. İlk başlarda programın amacı Polonya ve Macaristan'ın piyasa ekonomilerine geçişinde yardımcı olmaktır. Programın bu ilk safhasında Phare kısa sürede diğer MDAÜ'lere de yayılmış ve 1998 yılına kadar kamu maliyesi, tarım, çevre ve özelleştirme alanlarında ülkelere teknik yardımda bulunmaya odaklanmıştır. Bu ilk safhada talep-odaklı olan Phare yardımlarının programlaması oldukça karmaşık ve etkinlikten uzaktır.

Yapılan eleştiriler sonucunda, Komisyon programı gözden geçirmiş ve programın ülkelerin kendi idari yapılarına entegre edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.¹²⁸ 1997 yılında, Phare Programını daha etkin ve daha iyi işler hale getirmek için aşağıdaki reformlar getirilmiştir:

- Phare'in aday ülkelerde daha ademi merkezîyetçi bir şekilde idaresine yönelik önemli adımlar,

¹²⁷ European Commission (c), Directorate General for Enlargement, **The Enlargement Process and the Three Pre-Accession Instruments: Phare, Ispa, Sapard**, 2002, s.7 http://europa.eu.int/comm/enlargement/pas/phare_ispa_sapard_en.pdf <22.02.2005>

¹²⁸ D.Bailey, L. Propris, "a Bridge Too Phare? EU Pre-Accession Aid and Capacity Building in the Candidate Countries", **Journal of Common Market Studies**, Volume 42, No.1, 2004, s.78-79

- Komisyon'un Brüksel merkezindeki sorumlulukların ve personelin aday ülkelerdeki Komisyon Delegasyonlarına transferi,
- Tüm Phare fonlarının ülkelerde tek bir birim yoluyla aktarılması (Ulusal Fon); Ulusal Fon'un başındaki kişi (Ulusal Yetkilendirme Görevlisi) bu fonların kullanımına ilişkin olarak Komisyon'a karşı tüm sorumluluğu taşımaktadır,
- 'Twinning' (Eşleştirme) ile daha kısa süreli ve sınırlı kapsamlı olan 'Twinning Light' (Kısa Süreli Eşleştirme) gibi programlar vasıtasıyla kamu idarelerinin desteklenmesine ağırlık verilmesi,
- Özellikle Ortak İzleme Komitelerinin kurulması yoluyla Programın izleme ve değerlendirilmesinin iyileştirilmesi.¹²⁹

1998-2000 dönemini kapsayan bu ikinci safhada, genellikle Maliye Bakanlıkları içerisinde yapılanan Ulusal Fon'lar kurulmuş, yapılacak ihalelerin sorumluluğu da her ülkenin Merkezi Finans ve İhale Birimi'ne verilmiştir. Ayrıca, Phare prosedürleri de basitleştirilmiştir. Bu safhadan itibaren Phare artık katılım-odaklı bir hal almıştır.

2000 yılından itibaren, üçüncü safhaya geçilmiş ve Phare'in yanı sıra iki mali yardım aracı daha getirilmiştir (Ispra ve Sapard). Bu üçüncü ve mevcut safhanın ikincisinden farkı, bu yeni programların yanı sıra, genişletilmiş merkezi olmayan yapılanmaya geçilmesidir. Bu çerçevede, Komisyon artık harcama öncesinde (*ex-*

¹²⁹ European Commission (c), op. cit., s.10-11

ante) değil, harcama sonrasında (*ex-post*) kontrol etmekte ve Topluluk kaynaklarının yönetimine ilişkin sorumluluk aday ülkelere devredilmektedir.¹³⁰

Phare programının başlıca iki önceliği bulunmaktadır: Kurumsal yapılanma ve AB Müktesebatı ile ilgili yatırımlar.

İlk öncelik olan kurumsal yapılanma, aday ülkelerin ekonomik, sosyal, düzenleyici ve idari kapasitesini güçlendirmesi için gerekli olan yapıların, stratejilerin, insan kaynaklarının ve idari becerilerinin geliştirilmesi sürecine yardımcı olmak için tasarlanmış olup, Phare bütçesinin %30'unu oluşturmaktadır. Bu amaca hizmet etmek üzere bir araç geliştirilmiştir. Aday ülkelerdeki idare ve kuruluşların üye ülkelerdekilerle eşleştirilmesine (*twinning*) ilişkin bu yeni araç, başlangıcından bu yana katılım öncesi yardımlar içinde en fazla kullanılan araç olmuştur. Eşleştirme mekanizması ile, üye ülkelerin uzmanlığının büyük bölümü, aday ülkelerin AB müktesebatını benimseme ve uygulamalarında yardımcı olmak üzere, kamu görevlilerinin ve uzman misyonlarının aday ülkelerde kısa ve uzun vadeli geçici görevlendirilmeleri yolu ile bu ülkelere aktarılmıştır.

İkinci öncelik olan, AB müktesebatı ile ilgili yatırımlar, aşağıdaki iki tür faaliyeti kapsamakta ve Phare bütçesinin %70'ini oluşturmaktadır:

- Aday ülkenin AB müktesebatına uyumunu sağlamak için gerekli altyapının güçlendirilmesi için ülkenin düzenleyici çerçevesine ilişkin yatırımların eş-finansmanı.
- Ekonomik ve sosyal uyuma ilişkin yatırımların eş-finansmanı. Bunlar ABKF ve ASF vasıtasıyla üye ülkelerde desteklenen önlemlere benzer

¹³⁰ Bailey, Proprius, op. cit., s.80-84

şekilde sağlanmalıdır. Bu piyasa ekonomisini ve AB içerisindeki rekabetçi baskılar ve piyasa güçleri ile baş etme kapasitesini geliştirecektir.¹³¹

Phare Programı kesinlikle katılım odaklıdır. Bu da, uygulamada yalnızca her aday ülke için ‘Katılım Ortaklığı Belgesinde’ belirtilen katılım önceliklerine odaklanılacağı anlamına gelmektedir.

Burada, katılım sürecindeki ülkelerin AB’ye uyumu için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikler ortaya konmaktadır. Bu belgeler katılım öncesi tüm yardımların programlamasında tek çerçevedir. Phare yardımlarının programlamasında diğer temel belgeler de AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program, Ulusal Kalkınma Programı ve Düzenli İlerleme Raporlarıdır.

Her aday ülke, kendi Ulusal Programını hazırlamaktadır. Burada, ilgili aday ülkenin Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yer alan öncelikleri ne şekilde yerine getireceği ve AB ile entegrasyonuna nasıl hazırlanacağı ayrıntılı bir şekilde ortaya konmaktadır. Ulusal Programda ayrıca, hedef ve önceliklerin ne zaman, hangi beşeri ve mali kaynaklarla gerçekleştirileceğine yer verilmektedir.

Düzenli İlerleme Raporları ise Avrupa Komisyonu’nun aday ülkenin katılım yolunda kat ettiği ilerlemeyi değerlendirdiği belgelerdir. Bu raporlar Konsey’in müzakerelerin açılmasına veya gidişatına ilişkin karar vermesinde temel teşkil etmektedir. Diğer bir önemli belge olan Ulusal Kalkınma Programı aday ülkenin bölgesel kalkınma için eylem planıdır ve ülkenin ekonomik ve sosyal uyumunun desteklenmesi için gerekli strateji, öncelik ve programları ortaya koymaktadır.

¹³¹ European Commission (c), op. cit., s.8

Bu belgelerin yanı sıra, katılım müzakereleri her aday ülkenin AB'ye hangi koşullar altında katılacağını belirlemektedir. Müzakereler adayın AB müktesebatını benimseme, uygulama ve yürütme koşullarına odaklanmaktadır.¹³²

1999 yılına kadar PHARE Programından 10 MDAÜ ülkesinin yanında Arnavutluk, Bosna-Hersek, Makedonya, ve Yugoslavya da yararlanırken, bu ülkeler daha sonra CARDS Programı kapsamında alınmıştır. 8 MDAÜ'nin 2004 yılında tam üye olmasının ardından Phare Programı'ndan artık yalnızca Bulgaristan ve Romanya yararlanmaktadır.

Tablo 11: PHARE Taahhütleri 1990-2001, milyon euro

Ülke	Miktar
Bulgaristan	1186
Çek Cumhuriyeti (1)	663
Estonya	252
Macaristan	1185
Letonya	319
Litvanya	527
Polonya	2969
Romanya	1728
Slovakya (1)	514
Slovenya	253
Birden-fazla ülkeye yönelik (2)	2445

Kaynak: European Commission (e), op. cit., s.45

(1) 1990-1992 yılları arasında Çekoslovakya'ya verilen 232 milyon euro taahhüt dahil edilmemiş, 1993 yılından başlanmıştır.

(2) Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya'ya verilen taahhütler dahil.

¹³² ibid, s.10

B. ISPA Programı

1267/99 sayılı Konsey Tüzüğü ile kurulan Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı ISPA (*Instrument for Structural Policies for Pre-Accession*), aday ülkelerin çevre ve ulaşım sektörlerinde yürürlükte olan AB mevzuatına uyumunu hızlandırmak amacıyla bu alanlardaki yatırımlara mali destek sağlamaktadır. ISPA da katılım odaklı bir program olup, üye ülkelere yönelik Uyum Fonu'na benzer bir yaklaşım izlemekte, çevre ve ulaşım sektörlerinde uygulanmaktadır.

ISPA projelerinin hedefleri Katılım Ortaklığı Belgesi, Ulusal Program, Ulusal Kalkınma Programı, Düzenli İlerleme Raporları ve Çevre ve Ulaşım Sektörleri için Ulusal ISPA Stratejilerine dayanmaktadır. Ulaşım alanındaki yatırımlar, AB müktesebatı ile ilgili olup, çoğunlukla geçitler ve TINA (Ulaşım Altyapısı İhtiyaçları Değerlendirmesi) Ağlarına ilişkin olmaktadır. Bu, Birlik üyeleri ile aday ülkeler arasında ulaşımı kolaylaştıracak olan Trans-Avrupa Ulaşım Ağlarının genişletilmesini amaçlayan projeleri de kapsamaktadır. ISPA bu çerçevede demiryolu, karayolu, liman ve havaalanı altyapısının geliştirilmesi için gerekli finansmana katkıda bulunacaktır. Şu ana kadar finansmanın yaklaşık %50'si demiryolu için kullanılmıştır.

Komisyon, Uyum Fonu'nda olduğu gibi, ISPA kaynaklarını da yararlanıcı ülkenin nüfusu, kişi başına düşen milli geliri ve yüzölçümüne göre tahsis etmektedir. ISPA, proje maliyetinin yalnızca %75'ine kadar olan kısmını finanse etmekte, bazı istisnai durumlarda bu %85'e kadar çıkabilmektedir. Sonuç olarak, proje maliyeti için eş finansman gereklidir. Bu miktar AYB, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası,

Kuzey Avrupa Yatırım Bankası, Kuzey Avrupa Çevre Fonu ve ulusal kaynaklardan karşılanabilmektedir.

Çevre altyapısı alanındaki yardımlar ise içme suyu, atık sularının arıtılması, katı atık yönetimi ve hava kirliliği gibi konulara ilişkin direktifler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Şu ana kadar finansmanın çoğu atık suyu, içme suyu ve katı atıklar üzerine olmuştur. ISPA bütçesinin küçük bir kısmı proje hazırlama ve proje yönetimi için hazırlık çalışmaları ve teknik yardımın finansmanında da kullanılabilir. ISPA fonlarının iyi bir şekilde idaresi, üyelikten sonra Uyum Fonu'nun kullanımında kolaylık sağlayacaktır.¹³³ ISPA'dan mevcut durumda yalnızca Bulgaristan ve Romanya yararlanmaktadır.

C. SAPARD Programı

Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı SAPARD (*Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*), aday ülkeleri Ortak Tarım Politikası ve tek pazara katılım için hazırlamak amacıyla kullanılmaktadır. Başlıca iki hedefi bulunmaktadır:

- Tarım ve kırsal kalkınma alanındaki önceliklerin ve belirli sorunların çözülmesine yardımcı olmak,
- Ortak Tarım Politikası ve tarım alanındaki diğer önceliklere ilişkin AB müktesebatının uygulanmasına katkıda bulunmak.

¹³³ ibid, s.12

SAPARD, Haziran 1999'da kabul edilen 1268/1999 sayılı Konsey Tüzüğü¹³⁴ ile kurulmuştur. Bu Tüzük ile, 10 MDAÜ'nün tarım ve kırsal kalkınma alanında katılım öncesi önlemleri için Topluluk desteği ortaya konmaktadır. Ademi merkeziyetçiliğin temeli de söz konusu Tüzükte yer almakta ve bu şekilde Komisyon tarafından yürütülecek olan idari görevler, ilgili ülkenin sorumluluğu altındaki uygulayıcı kuruluşlara verilmektedir.

Tarım alanındaki katılım öncesi yardımlar, her ülkenin belirleyeceği öncelik alanlarına verilmekle birlikte, aşağıdaki 15 önlemden biri veya birkaçı ile ilgili olmalıdır:

- Tarımla ilgili şirketlerin yatırımları,
- Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının iyileştirilmesi,
- Kalite, hayvan ve bitki sağlığı kontrolleri, gıda maddelerinin kalitesi ve tüketicinin korunmasına ilişkin yapıların iyileştirilmesi,
- Çevrenin ve kırsal alanların korunmasına yönelik tasarlanan tarımsal üretim yöntemleri,
- Çok yönlü faaliyetler ve alternatif gelir imkanları sağlayan ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi,
- Çiftliklerin kurtarılması ve çiftlik yönetim hizmetlerinin oluşturulması,
- Üretici gruplarının oluşturulması,
- Köylerin yenilenmesi ve geliştirilmesi ile kırsal mirasın korunması,

¹³⁴ Council Regulation (EC) No 1268/1999 of 21 June 1999 on Community support for pre-accession measures for agriculture and rural development in the applicant countries of central and eastern Europe in the pre-accession period, Official Journal of the European Union, OJ L 161 p.87, 26.6.1999

- Toprağın iyileştirilmesi ve yeniden parselleme çalışmaları,
- Tapu kayıtlarının oluşturulması ve güncellenmesi,
- Mesleki eğitimin iyileştirilmesi,
- Kırsal altyapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi,
- Tarımsal su kaynaklarının yönetimi,
- Tarımsal alanların ağaçlandırılması, özel kişilere ait ormancılıkla ilgili şirketlere yatırımlar ve ormancılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması dahil olmak üzere ormancılık,
- Programın hazırlanması ve izlenmesine, bilgi ve reklam kampanyalarına yardımcı olmaya ilişkin çalışmalar da dahil olmak üzere 1268/1999 sayılı Konsey Tüzüğü kapsamındaki tedbirler için teknik yardım.

Bu başlıklar arasında en fazla yardım; işleme ve pazarlama, daha sonra da tarımsal şirketlerin yatırımları ve kırsal altyapı yatırımlarına yapılmaktadır. Yardımların ülkeler arasında dağılımı, tarımsal alan, tarımda çalışan nüfus ve kişi başına düşen milli gelir gibi kriterlere bağlıdır.

Topluluk katkısı ile toplam harcamanın %75'ine kadar olan bölümü finanse edilmekte, istisnai durumlarda bu oran %100'e çıkabilmektedir. Önemli miktarda net gelir oluşturmayan yatırımlara yapılan yardımlar için, Topluluk katkısının devlet yardımları politikası ile ortaya konan tavanları aşmaması koşuluyla, maliyetin %50'ye kadar olan kısmı ödenmektedir. Topluluk katkısı hiçbir koşulda ulusal bileşeni aşmamaktadır.¹³⁵

¹³⁵ European Commission (c), op. cit., s.15-16

AB'nin 2000-2006 dönemi için Phare, Ispa ve Sapard Programları aracılığıyla MDAÜ'lere ayırdığı kaynak miktarı Tablo 12'de görülebilir.

Tablo 12: PHARE, ISPA, SAPARD Taahhütleri 1990-2006, milyon euro

	1990-1999 (10 MDAÜ için)	2000-2003 (10 MDAÜ için)	2004-2006 (Romanya ve Bulgaristan)
PHARE	6.767,16	6.240	4.680
ISPA		4.160	3.120
SAPARD		2.800	1.560
Toplam	6.767,16	13.200	9.360

Kaynak: <http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/faq/faq2.htm> <21.04.2005>

D. Avrupa Yatırım Bankası Kredileri

AB'nin yukarıda bahsedilen hibe nitelikli yardımlarının yanı sıra, AYB vasıtasıyla bu ülkelere sağladığı krediler de mevcuttur. 1990-1999 yılları arasında sağlanan kredi miktarı 11 milyar euro'dur. 10 MDAÜ'ye 2000-2005 yılları arasında sağlanan toplam AYB kredisi ise Tablo 6'da gösterilmiştir. Buna göre, bu dönemde yaklaşık olarak Çek Cumhuriyeti'ne 3,5 milyar, Estonya'ya 237 milyon, Macaristan'a 2,8 milyar, Letonya'ya 200 milyon, Litvanya'ya 165 milyon, Polonya'ya 6 milyar, Bulgaristan'a 477 milyon, Romanya'ya 1,8 milyar, Slovenya'ya 805 milyon ve Slovakya'ya ise 804 euro tutarında kredi olmak üzere, toplam 16 milyar 788 milyon euro sağlanmıştır. Bu iki dönemde sağlanan kredi toplamı ise yaklaşık 28 milyar euro'dur.

III. Genişlemenin Ekonomik Etkileri

Yukarıda bahsedildiği üzere, AB, MDAÜ'lere yönelik genişleme sürecinde bu ülkelere önemli miktarlarda kaynak aktarmıştır.

Avrupa Birliği'nin 2004 yılında gerçekleşen son genişlemesi aday sayısının yanı sıra, AB sınırlarına katılan alan ve nüfus ile, farklı kültür ve tarihleri barındırması açısından benzersizdir. Genişleme sonucunda beklenen siyasi ve ekonomik faydalar aşağıda belirtilmektedir:

- Avrupa'da barış, istikrar ve refah alanının genişlemesi bu bölgede yaşayan tüm insanların güvenliğini artıracaktır,
- Hızlı büyüyen ekonomilere sahip aday ülkelerden gelen 100 milyon civarındaki kişinin AB'nin 370 milyonluk pazarına eklenmesi ekonomik büyümeyi artıracak ve hem yeni hem de eski üye ülkelerde yeni iş imkanları yaratılmasını sağlayacaktır,
- Yeni üye devletler AB'nin çevrenin korunması ve suç, uyuşturucu ve yasadışı göç ile mücadeleye yönelik politikalarını benimseyeceğinden, Avrupa çapında vatandaşlar için daha iyi bir yaşam kalitesi sağlanacaktır,
- Genişleme AB'nin dünya ile ilişkilerinde, özellikle dış ve güvenlik politikası, ticaret politikası gibi alanlarda, rolünü güçlendirecektir.

Genişlemenin faydaları aşağıdaki alanlarda şimdiden görülmeye başlanmıştır:

- Merkezi ve Doğu Avrupa'da istikrarlı demokrasiler oluşmuştur,
- Bu ülkelerdeki ekonomik reformlar yüksek büyüme oranlarına ve daha iyi istihdam öngörülerine yol açmıştır,

- Süreç AB üyeliği ihtimali ile cesaret bulmuş ve mali yardımlarla desteklenmiştir,
- Birlik ile aday ülkeler arasında ticaret hacmi artmıştır.¹³⁶

Avrupa Birliği'nin, sekiz Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi ile iki Akdeniz ülkesini kapsayan son genişlemesi, AB açısından coğrafi olarak en büyük genişleme olmasının yanında, ekonomik anlamda da bir takım zorlukları beraberinde getirmiştir. AB'ye katılan sekiz MDAÜ, AB ortalamasına göre oldukça fakirdir ve ekonomik zayıflıkları birçok alanda görülmektedir.

Zorluklarının yanında, son genişleme ile birlikte AB iç pazarına katılan 75 milyon yeni tüketicinin ticaret ve rekabet etkileri ile ekonomik faydalar getirmesi beklenmektedir. Aynı zamanda, AB'nin dünya ekonomisi ve uluslararası ekonomi politikasının çok taraflı ajanslarında gücünün artması beklenmektedir.

Aslında, ekonomik açıdan bakıldığında, eski 15 üye devlet açısından önemli değişiklikler olması beklenmemektedir. AB zaten 1993 yılından beri MDAÜ'lere karşı ekonomik engellerini aşamalı olarak kaldırmış durumdadır. Ayrıca, AB'ye yeni katılan ülkelerin AB-15'in GSMH'sına oranı %4-5 civarındadır.¹³⁷

MDAÜ'ler açısından AB üyeliğine hazırlık kolay olmamıştır. Merkezi planlama sistemlerinden piyasa ekonomilerine geçiş için gerçekleştirdikleri ekonomik reformlar birçok alanı kapsamaktadır. Bunlar makroekonomik istikrar, fiyatların ve ticaretin serbestleştirilmesi, teşebbüslerin özelleştirilmesi, sosyal güvenlik ağı kurulması ve piyasa ekonomisinin işlemesi için gerekli kurumsal yapı ve yasal temel gibi çeşitli alanlardadır.

¹³⁶ European Commission (e), op. cit., s.4-5

¹³⁷ A. Scott, "The Political Economy of Enlargement", **The Future of Europe-Integration and Enlargement**, Fraser Cameron (ed.), Routledge, London, 2004, s.80-81

Başlangıçta, bu reformlar ne kadar hızlı tamamlanırsa dönüşümün o kadar çabuk gerçekleşeceği görüşü hakimdir. Ancak reform sürecinin başında bu ülke ekonomileri büyük bir durgunluk içerisine girmiş, MDAÜ'lerde reel çıktı 1989 ile 1994 arasında üçte bir oranına düşmüş ve enflasyon oranı %60'larda seyretmiştir. MDAÜ'ler 1994'ün başından itibaren iyileşme sinyalleri göstermeye başlamış, enflasyon düşmüş ve mali dengeler iyileşmeye başlamıştır.¹³⁸

Yeni üye devletlerin, ticaret engellerinin kaldırılması ve yatırımların artması sonucu önemli kazançlar sağlaması beklenmektedir. 2010 yılından itibaren işgücünün serbest dolaşımı da başlayacaktır. Ancak AB üyeliği ekonomik büyüme için tek başına yeterli değildir. Ekonomik liberalizasyon ve piyasaya girişin birlikte etkisi ekonomik büyüme açısından daha önemlidir.¹³⁹

Bu kısımda, genişlemenin eski ve yeni üyeler üzerindeki etkileri ekonomik göstergeler ve bu ülkelerin ekonomilerindeki son gelişmeler ışığında ele alınacaktır. Daha sonra, son genişlemenin hem AB hem de yeni katılan üye ülkeler üzerindeki mali ve bütçesel etkilerinden bahsedilecektir.

A. AB'de Yaşanan Ekonomik Gelişmeler

2003 yılı, dünya ekonomisi açısından iyi bir yıl olsa da, AB-15 için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.¹⁴⁰ AB'nin büyüme oranı %0,9, euro alanının ise sadece

¹³⁸ ibid, s.82-83

¹³⁹ M. L. Tupy, "EU Enlargement Costs, Benefits and Strategies for Central and Eastern European Countries", Cato Institute, Policy Analysis, No. 489, September 2003, s.1

¹⁴⁰ N. Grimwade, "Developments in the Economies of the European Union", **Journal of Common Market Studies**, Volume 42, Annual Review, 2004, s.171

%0,5 olmuştur.¹⁴¹ AB’de işsizlik oranı 2003 yılında artmaya devam etmiş, AB ortalaması %8,1, euro alanı ortalaması ise %8,8 oranında gerçekleşmiştir.¹⁴² Enflasyon oranı iyileşme göstererek, TÜFE euro alanında %2,1, AB’nin tamamında %2 olmuştur.¹⁴³ Düşük büyüme oranları sonucunda birçok üye devlette kamu maliyesinin durumu kötüleşmiştir. Bütçe açıklarının GSMH’ya oranı euro alanında ve AB’nin tamamında %2,7 olmuştur. Bu düşüş büyük oranda vergi gelirlerinin düşmesi ve işsizlikle ilgili harcamaların artmasından kaynaklanmıştır. Kamu borçlarının GSMH’ya oranı da artış göstererek, euro alanında %70,7 AB’nin tamamında % 64,2 oranında gerçekleşmiştir.¹⁴⁴

2004 yılının başında hız kazanan ekonomik faaliyetler, yılın ikinci yarısında yavaşlamıştır. Ancak, küresel ticaret ve büyüme sonucunda, büyüme oranlarında fazla bir azalma görülmemiştir. Bu görünümün ardındaki temel faktörler güçlü makroekonomi politikaları, düşük enflasyon, destekleyici mali koşullar, kâr marjlarının artması ve yapısal reformlardaki ilerlemeler ve küresel çevrenin olumlu ekonomik etkileridir. Komisyon’un 2005 ilkbahar tahminlerine göre, 2004 yılında 25 üyeli AB önceki yıla göre %2,4 oranında büyümüştür ve bu oranın 2005 yılında %2 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. Diğer önemli göstergelere bakıldığında, 2004 yılında 25 üyeli AB’nin işsizlik oranı %9,0, enflasyon oranı %2,1, bütçe

¹⁴¹ European Commission (g), **Economic Forecasts Autumn 2004**, 2004, s.1
http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/european_economy/2004/ee504.en.pdf
<22.03.2005>

¹⁴² ibid, s.131

¹⁴³ Grimwade, op. cit., s.174

¹⁴⁴ - ibid, s.176-177

- European Commission (g), op. cit., s.135-138

açıklarının GSMH'ya oranı %2,6, kamu borçlarının GSMH'ya oranı ise %63,8 oranında gerçekleşmiştir.¹⁴⁵

B. Yeni Üye Ülkelerde Yaşanan Ekonomik Gelişmeler

AB'ye yeni katılan MDAÜ'lere bakıldığında, 2003 yılında ekonomik büyüme %3,1 oranında, AB ortalamasının oldukça üzerinde seyretmiştir.¹⁴⁶ Bu ülkelere, özellikle AB üyelerinden büyük miktarda doğrudan yabancı yatırım yapılmaktadır.¹⁴⁷

2003 yılında aday ülkelerin ekonomik performansı, dış çevredeki olumsuz gelişmelere rağmen, olumlu seyretmiştir. Bu ülkelerde görülen büyümede en önemli faktör özellikle özel tüketim ve yatırımların artmasıyla yükselen iç taleptir. İhracat performansı başarılı olsa da, ithalatın daha fazla artması sonucunda dış ticaret açık vermiştir. Komisyon'un bu ülkelere ilişkin gelecek tahminleri, uluslararası ekonomik çevrenin olumlu olması ve AB'nin performansının iyileşeceği varsayımlarına dayanarak, oldukça olumludur.¹⁴⁸

MDAÜ'lerin ekonomik yapılarına bakıldığında, AB-15'te olduğu gibi en ağırlıkta olan ekonomik sektör hizmet sektörüdür. Romanya hariç diğer ülkelerde hizmet sektörlerinin ağırlığı GSMH'nın %60'ı civarındadır. Ülkelerin GSMH'sı arttıkça, gelir esnekliklerinin artışına bağlı olarak hizmet sektörüne yönelik talep artmıştır. Bununla birlikte, 1990'ların başında üretimdeki düşüşe rağmen,

¹⁴⁵ European Commission (m), **Economic Forecasts Spring 2005**, 2005, s.1-3
http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/european_economy/2005/ee205en.pdf
<13.04.2005>

¹⁴⁶ D. Johnson, "Developments in the Applicant States", **Journal of Common Market Studies**, Vol. 42, Annual Review, 2004, s.188

¹⁴⁷ ibid, s.189

¹⁴⁸ ibid, s.201

MDAÜ'lerin çoğunda sanayi üretimi birçok AB ülkesinin üzerinde, %20-30 dolaylarındadır. Bu da imalat sektörünün MDAÜ ekonomilerinde ne kadar önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir.

Uzun yıllardır süregelen imalat deneyiminin yanında işgücü ve hammadde maliyetlerinin düşük olması, bu ülkelere yönelik hızlı doğrudan yabancı yatırım akışını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Ancak tarım sektörü, göreceli olarak daha büyük ve verimsiz olması nedeniyle endişe vermektedir. Yeni üye ülkelerde işsizlik sorunu da, AB-15'te olduğu gibi büyük bir sorundur. Ancak imalat sektöründe işgücü verimliliği tüm MDAÜ'lerde artmaktadır.¹⁴⁹

MDAÜ'lerin birçoğunda 1990'ların ortalarından bu yana uygulanan istikrar programları sonucunda büyüme oranları 2000 yılından bu yana artış göstermektedir. Yeni üye olan ülkelerin çoğunda istikrar politikaları 1990'ların ortasında sıkı para ve maliye politikaları ile başlamıştır. Ancak ekonomilerin durgunluğa girmesi ve siyasi baskıların artması sonucunda mali ve parasal disiplin korunamamıştır. Enflasyon oranı 90'ların başındaki düzeylerine göre büyük oranda azalmış olsa da, yine de AB-15 ortalamasının oldukça üzerindedir.

MDAÜ'lerin birçoğunda para politikası reform sürecinin en başarılı alanı olmuştur. Ancak maliye politikası, bu ülkelerde vergi kaçırma ve yolsuzluğun çok fazla görülmesi ve vergi gelirlerinin düşük olması yüzünden aynı derecede başarılı olamamıştır. Bu da bütçe açıklarının ve borçlanmanın artmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda, bu ülkeler büyük miktarlarda borç faizi ödemektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Baltas, op. cit., s.148-149

¹⁵⁰ ibid, s.150-153

AB-15 ile MDAÜ ticareti, komünist bloğun yıkılması ve yapılan Avrupa Anlaşmaları sonucunda çok büyük bir artış göstermiştir. Ancak bu ülkelerin çoğunda dış ticaret açıkları mevcuttur.

Coğrafi yakınlık, nitelikli işgücü ve Avrupa Anlaşmaları yolu ile AB pazarına girişin kolay olması sonucunda, AB şirketlerinin MDAÜ'lere yönelik doğrudan yabancı yatırımları da oldukça artmıştır. Yatırımların artması, teknoloji transferini, yeni idari teknikleri ve yeni işleri beraberinde getirmiştir.¹⁵¹

Sonuç olarak, MDAÜ ekonomileri etkin bir şekilde işleyen piyasa ekonomisine henüz tam olarak uyum sağlamış değildir. Bu ülkelerin gerekli kurumları kurması, finans sektörlerinde ve maliye ve finans politikalarında reform gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu ülkelerin imalat ve hizmet sektörleri de hâlâ kırılgan yapıdadır.

MDAÜ'lerin çoğunun halen yasal sistemin etkinliğini sağlaması ve kamu idarelerinin yeniden organizasyonunu gerçekleştirmesi gerekmektedir. Önemli bir sorun da MDAÜ ülkelerinin çoğunda işgücü içerisindeki oranı açısından yüksek ancak verimlilik açısından düşük olan tarım sektörüdür.

Son genişlemenin ekonomik etkileri genel olarak olumludur. Maliyetleri yüksek ve faydaları beklenenden daha yavaş olsa da, genişleme yeni katılan ülkeler için belirgin faydaları beraberinde getirmiştir. AB-15 için doğrudan ekonomik faydalar daha azdır ve bu ülkelerin genişlemeden ne fazla bir büyüme artışı ne de yeni işler yaratma gibi bir beklentisi bulunmamaktadır. AB'nin genişleme için ayırdığı bütçeye bakıldığında, bunun büyük bir bütçe yükü getirmediği açıktır. Bununla birlikte, AB son genişleme sürecinde ekonomik olarak temel amacına

¹⁵¹ ibid, s.153-155

ulaşmış, bu dost ülkelerin ekonomik dönüşüm ve istikrar programlarına destek olmuştur.¹⁵²

Komisyon'un 2005 ilkbahar tahminlerine göre derlenen, 25 AB üyesi ve 4 aday ülkeye ilişkin ekonomik göstergeler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

İlk olarak, Tablo 13'te büyüme oranlarına bakıldığında, MDAÜ'lerin 1990'lı yılların başından bugüne çok önemli ilerleme kaydettikleri görülmektedir. 90'lı yılların başında küçülme gösteren bu ekonomilerin artık istikrarlı büyüme oranlarına sahip oldukları söylenebilmektedir.

Tablo 13: Büyüme Oranları (1991-2005), önceki yıla göre % değişme

Ülkeler	1991-95	1996-2000	2000	2001	2002	2003	2004	2005 tahmin
Çek Cumhuriyeti	-1,0	1,5	3,9	2,6	1,5	3,7	4,0	4,0
Estonya	-	5,5	7,8	6,4	7,2	5,1	6,2	6,0
G. Kıbrıs	5,3	3,8	5,0	4,1	2,1	2,0	3,7	3,9
Letonya	-11,8	5,4	6,9	8,0	6,4	7,5	8,5	7,2
Litvanya	-10,3	4,2	3,9	6,4	6,8	9,7	6,7	6,4
Macaristan	-2,2	4,0	5,2	3,8	3,5	3,0	4,0	3,9
Malta	-	4,5	6,7	-1,7	2,2	-1,8	1,5	1,7
Polonya	2,2	5,1	4,0	1,0	1,4	3,8	5,3	4,4
Slovenya	-0,6	4,3	3,9	2,7	3,3	2,5	4,6	3,7
Slovakya	-	3,7	2,0	3,8	4,6	4,5	5,5	4,9
AB-25	-	2,8	3,6	1,8	1,1	1,0	2,4	2,0
AB-15	1,5	2,7	3,6	1,7	1,1	0,9	2,3	1,9
Bulgaristan		-0,2		4,1	4,9	4,3	5,7	6,0
Romanya		0,1		5,7	5,0	5,2	8,3	5,5
Hırvatistan		-		4,4	5,2	4,3	3,7	4,0
Türkiye		4,5		-7,5	7,9	5,8	7,7	5,0

Kaynak: European Commission (m), op. cit., s.99,101,103, 105,117

¹⁵² ibid, s.157

Tablo 14’te görüleceği üzere, yeni üye olan MDAÜ’lerin enflasyon oranlarında 90’lı yılların sonu ile kıyaslandığında önemli miktarda azalma gerçekleşmiştir. Ancak 2004 yılında bu ülkelerin çoğunda bir önceki yıla göre artış olmuştur.

Tablo 14: Harmonize Tüketici Fiyat Endeksi (1991-2005), % değişim

Ülkeler	1991-95	1996-2000	2000	2001	2002	2003	2004	2005 tahmin
Çek Cumhuriyeti	-	6,5	3,9	4,5	1,4	-0,1	2,6	1,9
Estonya	-	8,8	3,9	5,6	3,6	1,4	3,0	3,3
G. Kıbrıs	-	-	4,9	2,0	2,8	4,0	1,9	2,3
Letonya	-	-	2,6	2,5	2,0	2,9	6,2	5,0
Litvanya	-	7,7	0,9	1,3	0,4	-1,1	1,1	2,9
Macaristan	-	15,1	10,0	9,1	5,2	4,7	6,8	3,8
Malta	-	-	3,0	2,5	2,6	1,9	2,7	2,4
Polonya	-	-	10,1	5,3	1,9	1,7	3,6	2,1
Slovenya	-	8,2	8,9	8,6	7,5	5,7	3,6	2,6
Slovakya	-	8,2	12,2	7,2	3,5	8,5	7,4	3,7
AB-25	-	2,4	2,4	2,5	2,1	1,9	2,1	1,9
AB-15	3,7	1,7	1,9	2,2	2,1	2,0	2,0	1,8
Bulgaristan	-	-	-	7,4	5,8	2,3	6,2	5,0
Romanya	-	-	-	-	-	15,3	11,9	8,2
Hırvatistan	-	-	-	-	-	1,8	2,1	2,7
Türkiye	-	-	-	-	-	25,3	10,6	8,7

Kaynak: European Commission (m), op. cit., s.99,101,103,105,124

İşsizlik oranlarına bakıldığında, Tablo 15’te de görüleceği üzere, 90’lı yılların başına kıyasla herhangi bir ilerleme kaydedildiği söylenemez. İşsizlik MDAÜ’ler için halen bir sorun olmaya devam etmektedir.

Tablo 15: İşsizlik Oranı (1991-2005), %

Ülkeler	1991-95	1996-2000	2000	2001	2002	2003	2004	2005 tahmin
Çek Cumhuriyeti	-	6,4	8,7	8,0	7,3	7,8	8,3	8,3
Estonya	5,8	10,5	12,5	11,8	9,5	10,2	9,2	8,7
G. Kıbrıs	-	5,0	5,2	4,4	3,9	4,5	5,0	4,8
Letonya	9,8	15,6	13,7	12,9	12,6	10,4	9,8	9,4
Litvanya	9,1	13,9	16,4	16,4	13,5	12,7	10,8	10,2
Macaristan	-	8,0	6,3	5,6	5,6	5,8	5,9	6,3
Malta	5,1	6,5	6,8	7,7	7,7	8,0	7,3	7,1
Polonya	-	12,6	16,4	18,5	19,8	19,2	18,8	18,3
Slovenya	-	7,0	6,6	5,8	6,1	6,5	6,0	5,9
Slovakya	-	14,5	18,7	19,4	18,7	17,5	18,0	17,6
AB-25	-	9,6	8,6	8,4	8,7	8,9	9,0	9,0
AB-15	9,3	9,1	7,6	7,2	7,6	7,9	8,0	8,0
Bulgaristan		11,8		19,2	17,8	13,6	12,0	10,8
Romanya		5,5		6,6	7,5	6,8	7,1	7,0
Hırvatistan		-		-	-	14,5	13,9	13,3
Türkiye		7,0		8,3	10,3	10,5	10,3	10,0

Kaynak: European Commission (m), op. cit., s.99,101,103,105,130

MDAÜ'lerin çoğunda kamu maliyesine ilişkin göstergelerin de çok olumlu olduğu söylenemez. Bilindiği üzere, İstikrar ve Büyüme Paketi gereğince, üye ülkelerde bütçe açıklarının GSYİH'ya oranının %3'ü, kamu borçlarının GSYİH'ya oranının ise %60'ı aşmaması gerekmektedir. Tablo 16'da MDAÜ'lerin bütçe açıklarına bakıldığında, bu ülkelerin 90'lı yıllara göre daha kötü bir performans sergilediği söylenebilir. Estonya ve Slovenya dışındaki ülkeler %3 sınırına çok yaklaşmış veya üzerine çıkmıştır.

Tablo 16: Bütçe Açıklarının GSYİH'ya oranı (1991-2005), %

Ülkeler	1991-95	1996-2000	2000	2001	2002	2003	2004	2005 tahmin
Çek Cumhuriyeti	-	-3,6	-3,7	-5,9	-6,8	-11,7	-3,0	-4,5
Estonya	-	-0,9	-0,6	0,3	1,4	3,1	1,8	0,9
G. Kıbrıs	-	-	-2,4	-2,3	-4,5	-6,3	-4,2	-2,9
Letonya	0,8	-1,6	-2,8	-2,1	-2,7	-1,5	-0,8	-1,6
Litvanya	-	-3,2	-2,5	-2,0	-1,5	-1,9	-2,5	-2,4
Macaristan	-	-	-2,4	-3,7	-8,5	-6,2	-4,5	-3,9
Malta	-	-	-6,3	-6,4	-5,9	-10,5	-5,2	-3,9
Polonya	-3,2	-2,5	-1,6	-3,9	-3,6	-4,5	-4,8	-4,4
Slovenya	-	-	-3,5	-2,8	-2,4	-2,0	-1,9	-2,2
Slovakya	-	-7,4	-12,3	-6,0	-5,7	-3,7	-3,3	-3,8
AB-25	-	-	0,8	-1,2	-2,3	-2,9	-2,6	-2,6
AB-15	-5,1	-1,6	1,0	-1,1	-2,2	-2,8	-2,6	-2,5
Bulgaristan		0,3		1,2	-0,1	0,6	1,4	-0,5
Romanya		-		-3,5	-2,0	-2,0	-1,4	-2,4
Hırvatistan		-		-	-	-6,3	-5,0	-4,4
Türkiye		-		-29,8	-12,3	-9,7	-3,9	-3,0

Kaynak: European Commission (m), op. cit., s.99,101,103,105,135

Kamu borçları açısından ise, Tablo 17'de görüleceği üzere, yine 90'lı yıllara göre herhangi bir ilerleme kaydedilmemiş, hatta bazı ülkelerde bu oran artış göstermiştir. Baltık ülkeleri dışında yüksek oranlar görülmekle birlikte, %60 kriterini karşılama açısından, yeni üye ülkeler eski ülkelere kıyasla daha iyi durumdadır.

Tablo 17: Kamu Borçlarının GSYİH'ya oranı (1991-2005),%

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005 tahmin
Çek Cumhuriyeti	18,2	27,2	30,7	38,3	37,4	36,4
Estonya	4,7	4,4	5,3	5,3	4,9	4,3
G. Kıbrıs	59,9	61,9	65,2	69,8	71,9	69,1
Letonya	12,9	14,9	14,1	14,4	14,4	14,0
Litvanya	23,8	22,9	22,4	21,4	19,7	21,2
Macaristan	55,4	52,2	55,5	56,9	57,6	57,8
Malta	57,0	62,4	62,7	71,8	75,0	76,4
Polonya	36,8	36,7	41,2	45,4	43,6	46,8
Slovenya	27,4	28,1	29,5	29,4	29,4	30,2
Slovakya	49,9	48,7	43,3	42,6	43,6	44,2
AB-25	62,9	62,2	61,7	63,3	63,8	64,1
AB-15	64,1	63,3	62,7	64,3	64,7	65,0
Bulgaristan	-	66,2	54,0	46,3	38,5	32,5
Romanya	-	23,2	23,3	21,3	18,5	19,1
Hırvatistan	-	-	-	51,6	53,8	53,2
Türkiye	-	105,2	94,3	87,2	80,8	71,9

Kaynak: European Commission (m), op. cit., s.99,101,103,105,137

Çalışmanın ekinde yer alan Tablo 18, 19 ve 20'de, AB'ye üye ve aday ülkelerin 1996 yılından günümüze kadar geçen dönemde, cari fiyatlar ve satın alma gücüne göre gayri safi yurt içi hasılları ve kişi başına düşen milli gelirleri gösterilmektedir. GSYİH ve kişi başına düşen milli gelir açısından, yeni üye ülkelerle AB-15 arasında bir kıyaslama yapmak gerekirse, MDAÜ ve mevcut aday ülkelerin AB-15'e göre oldukça düşük seviyede olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, AB seviyesine yetişmeleri yakın gelecekte zor olsa da, bu ülkelerin,

genişleme sürecindeki mali yardımların da etkisiyle, 90'lı yıllara göre önemli ilerleme kaydettikleri görülmektedir.

Son olarak, MDAÜ'lerin AB ile olan ticaretine bakıldığında, Tablo 21'de Slovenya dışında bu ülkelerin dış ticaret açığı olduğu ve Tablo 22'de de ticaretinde en önemli payın AB ülkelerine ait olduğu ve Macaristan ve Slovakya hariç tamamının AB'ye karşı ticaret açığı verdiği görülmektedir.

Tablo 21: Dış Ticaret Dengeleri, 1995-2000, milyar euro

Ülkeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000
AB-15	35,3	37,2	67,0	24,4	-13,8	-69,1
Çek Cumhuriyeti	-1,0	-3,4	-2,8	-1,2	-1,5	-2,9
Estonya	-0,1	-0,3	-0,5	-0,4	-0,3	-0,3
G. Kıbrıs	-0,1	-0,4	-0,3	-0,5	-0,2	-0,5
Letonya	-0,0	-0,2	-0,3	-0,6	-0,6	-0,5
Litvanya	-0,5	-0,6	-0,9	-1,2	-1,1	-0,7
Macaristan	-1,8	-1,3	-0,8	-2,1	-2,3	-3,2
Malta	-0,3	-0,3	-0,2	-0,2	-0,1	-0,5
Polonya	0,7	-2,6	-5,1	-6,2	-11,7	-10,8
Slovenya	-0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,7	-0,6
Slovakya	0,3	-1,7	-1,7	-1,9	-1,1	-0,8
Bulgaristan	-0,2	0,1	0,9	-0,1	-0,6	-0,8
Romanya	-1,4	-2,0	-1,9	-2,4	-1,3	-1,5
Türkiye	-1,8	-1,9	-2,3	1,8	-1,3	-10,6

Kaynak: Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

Tablo 22: AB ile Dış Ticaret Dengeleri, 2001, %

Ülkeler	Ticaret Dengesi İhracat/İthalat (%)	İhracatta AB'nin payı (%)	İthalatta AB'nin payı (%)
Çek Cumhuriyeti	91,6	68,9	61,8
Estonya	77,0	69,4	56,5
G. Kıbrıs	13,0	49,0	55,5
Letonya	57,1	61,2	52,6
Litvanya	72,1	47,8	44,0
Macaristan	90,5	74,3	57,8
Malta	71,8	41,3	63,6
Polonya	71,8	69,2	61,4
Slovenya	91,2	62,2	67,7
Slovakya	85,5	59,9	49,8
Bulgaristan	76,3	54,8	49,4

Kaynak: Baltas, op. cit., s.154

Tablo 23'de ise MDAÜ'lere yönelik doğrudan yabancı yatırımlar yer almaktadır. Genişleme süreci ile birlikte, MDAÜ'lere, özellikle AB ülkelerinden çok önemli miktarlarda DYY yapılmış ve bu yatırımlar bu ülkelerin ekonomilerinde kaydedilen gelişmede önemli bir rol oynamıştır.

Tablo 23: Doğrudan Yabancı Yatırım Akışı (milyon Dolar), 1990-2003

Ülkeler	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Bulgaristan	4	90	1.002	813	905	1.419
Hırvatistan	0	114	1.089	1.561	1.124	1.713
Çek Cumhuriyeti	72	2.568	4.984	5.639	8.483	2.583
Estonya	0	202	387	542	284	891
Macaristan	311	5.103	2.764	3.936	2.845	2.470
Letonya	0	180	411	163	384	360
Litvanya	0	73	379	446	732	179
Polonya	89	3.659	9.341	5.713	4.131	4.225
Romanya	0	419	1.037	1.157	1.144	1.566
Slovakya	93	258	1.925	1.584	4.123	571
Slovenya	4	152	137	369	1.606	181

Kaynak: UNCTAD, Foreign Direct Investment Statistics, www.unctad.org <21.03.2005>

Aşağıdaki bölümde, MDAÜ ekonomileri ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

1. Polonya

Büyüklüğü ve nüfusu açısından Polonya AB'ye yeni katılan üye devletler arasında en büyük ülkedir. 312.683 km²'lik bir alana sahip olan Polonya'nın nüfusu 38,5 milyondur.¹⁵³ Polonya'nın GSYİH'sı 2004 yılında yaklaşık 195 milyar euro düzeyindedir. Satın alma gücü standartlarına göre, 2004 yılında kişi başına düşen milli gelir ise 10.000 euro'dur.¹⁵⁴

¹⁵³ Economist, **Pocket World in Figures, 2005 Edition**, Profile Books Ltd., London, 2004, s.196

¹⁵⁴ Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

Komünist sistemin çökmesinin ardından reform ve yeniden yapılanma sürecine giren Polonya'da artık ekonomik faaliyetlerin büyük bölümünü hızla gelişen özel sektör üstlenmiş durumdadır. Özel sektörün dinamik gelişmesinin ardındaki faktörler sürekli doğrudan yabancı sermaye akışı ve ülkenin girişimci bir nüfusa sahip olmasıdır. Ülkedeki imalat sanayi özellikle maden ürünleri, çelik, kimyasal ve tekstil ağırlıklıdır. Ticaretin artması, ileri teknoloji ve hizmet sektörleri istihdam ve ulusal ekonominin yeniden yapılandırılmasında büyük rol oynamaktadır. Polonya'da nüfusun %20'si tarım sektöründe istihdam edilmiş olsa da, tarım milli gelir içerisinde %5'ten daha az bir paya sahiptir.¹⁵⁵

Polonya ekonomisi, yeni üye devletlerin toplam GSMH'sının neredeyse yarısını oluşturduğundan toplam büyüme oranı açısından önemli bir yere sahiptir. Polonya ekonomisi, 2003 yılında %3,1'lik bir büyüme oranı yakalamıştır. Polonya'nın bu durumu hem dış hem de iç talepten kaynaklanmıştır. Polonya'nın başlıca ihracat pazarı olan AB'nin düşük büyüme seviyesine rağmen, zloti'nin değer kaybetmesi ile ihracat artmış, bu da cari açığın azalmasına yardımcı olmuştur.

İç talep açısından, hem yatırımlar hem de tüketim büyümeye yardımcı olmuştur. İşsizliğin artması ile yaşanan baskılara rağmen, sosyal transfer ve ücretlerdeki reel artışlar, kayıt dışı ekonomideki canlılıkla beraber tüketicilerin harcamalarını artırmıştır. Komisyon tahminlerine göre, 2005 yılında yıllık yatırımlar %12 artacak, bu da ekonomik büyümenin ardındaki temel faktör olacaktır. 2000 yılında %10'lar düzeyinde olan enflasyon oranı da büyük oranda düşerek 2003 yılında %1'lere inmiştir.

¹⁵⁵ European Union Online, European Commission, Enlargement
<http://europa.eu.int/comm/enlargement/poland/index.htm> <11.03.2005>

Polonya ekonomisi açısından iki büyük problem, kamu maliyesi ve işsizliktir. Zayıf planlama, verimsiz bir sosyal refah sistemi ve tarım ve sanayi sektörlerine büyük oranda yapılan devlet yardımları yüzünden bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı hedeflenen %3,9 oranının üzerine çıkmış olup, kamu borçlarının GSYİH'ya oranı da %45'lere ulaşmıştır. Harcama üzerinde AB'ye katılımdan kaynaklanan baskılar, AB fonlarının eş-finansmanı ve vergi reformu sonucu azalan vergi gelirleri yüzünden kamu maliyesinin yakın zamanda iyileşmesi beklenmemektedir.

Sonuçta, Polonya ekonomisi önceki yıllara göre oldukça iyileşmiştir. Bunun sürdürülebilirliği, AB'nin büyümesine ve bütçe açıklarının kontrol altında tutulmasına bağlıdır. Bunun olmaması durumunda Polonya'nın tek para birimine katılması uzun zaman alacaktır.¹⁵⁶

2. Macaristan

Macaristan'ın yüzölçümü 93.030 km², nüfusu ise 9,9 milyondur.¹⁵⁷ GSYİH, 2004 yılında 80 milyar euro'dur. Satın alma gücü standartlarına göre, 2004 yılında kişi başına düşen milli gelir ise yaklaşık 14.000 euro'dur.¹⁵⁸

Serbest parlamenter sisteme 1990 yılında geçen Macaristan'da, ekonomik büyüme 1997'den beri %3-4 civarlarında gerçekleşmiştir. Ülke ekonomisinde en önemli sektörler ihracata dayalı üretim ve dış turizmdir. Özelleştirme de 1997'de büyük ölçüde tamamlanmıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Johnson, op. cit., s.192-193

¹⁵⁷ Economist, op. cit., s.154

¹⁵⁸ Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

¹⁵⁹ <http://europa.eu.int/comm/enlargement/hungary/index.htm> <11.03.2005>

1990'ların ortalarından 2002 yılına kadar Macaristan ekonomisinin büyümesi doğrudan yabancı yatırımlara ve Avrupa üretim ağları ile entegrasyondan faydalanan şirketlerden oluşan ihracat sektörüne dayanmaktadır. 2003 yılında ekonomi %3 oranında büyümüştür. Bu tamamen, hem kamu hem özel sektördeki reel ücretlerin ve asgari ücretin artışı sonucunda yükselen iç talepten kaynaklanmıştır.

Bununla birlikte, bu reel ücret artışları verimliliği de artırmış ve reel işçi ücretlerinin artışına ve rekabetin azalmasına yol açmıştır. Bunun etkileri sınırlı olmuş, bazı üreticiler daha düşük maliyetlerin olduğu ülkelere yerleşmiştir. Ancak, nitelikli işgücü ve destekleyici kamu politikaları sayesinde Macaristan yabancı yatırımları çekmeye devam etmektedir. Ancak bunu sürdürebilmek için azalan rekabete bir çare bulmalıdır.

Ücret artışlarının bir sebebi de işgücü eksikliğidir. İşsizlik 2003 yılında %6'nın üzerine çıkmış olup, bu rakam işgücü piyasasının sıkışıklığını ve bazı bölgelerde nitelikli işgücü eksikliğini gizlemektedir. İşgücüne katılım oranını, işgücü hareketliliğini ve işgücü piyasasının esnekliğini artırmak ve altyapıyı geliştirmek için alınan önlemlerin uzun vadede işgücü piyasasındaki dengesizlikleri gidermesine ihtiyaç vardır.

Kamu maliyesi sorunlu olmaya devam etmektedir. Bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı 2003 yılında %6 oranında gerçekleşmiştir. 2004 bütçesi ile daha sıkı bir maliye politikası izlenmiştir. Enflasyon oranı da azalma eğilimi içerisindedir.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Johnson, op. cit., s.193-194

3. Çek Cumhuriyeti

Çek Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 78.864 km², nüfusu ise 10,3 milyondur.¹⁶¹ GSYİH, 2004 yılında yaklaşık 86 milyar euro'dur. Satın alma gücü standartlarına göre, 2004 yılında kişi başına düşen milli gelir ise 15.000 euro'dur.¹⁶²

40 yılda fazla komünist diktatörlük altında yaşayan Çekoslovakya'da Kasım 1989'da komünist rejim çökmüş, ardından 1993 yılında ülke Çek ve Slovak Cumhuriyetleri olmak üzere ikiye bölünmüştür.

1989 yılındaki Kadife Devrim'in ardından, ülke içindeki olumlu koşulların da etkisiyle hızlı bir reform sürecine girilmiştir. Fiyatların liberalizasyonu ve özelleştirmeler sonucunda ekonomik geçiş süreci hızlanmış, özel sektörün ekonomideki ağırlığı artarken, işsizlik ve enflasyon azalmıştır. Ülkede makine, çelik, kimya, cam ve tarımsal ürün sanayi oldukça gelişmiştir. Başlıca ihracat ürünleri işlenmiş gıdalar, makine, araba ve ulaşım ekipmanı ile biradır. Doğrudan yabancı yatırımları çekmek için yapılan çalışmalar sonucunda Çek Cumhuriyeti MDAÜ arasında en fazla yatırım çeken ülke olmuştur.¹⁶³

Çek Cumhuriyeti ekonomisi, başlıca ihracat piyasalarında süregelen sorunlara rağmen, 2003 yılında %3 oranında büyümüştür. Büyüme, özellikle hane halkı tüketiminin artması ve yatırımlarda görülen iyileşme sonucu yıl boyunca devam etmiştir. Tüketimin ve yatırımların artmasında reel harcanabilir gelirin artması, faiz oranlarının düşüklüğü ve tüketici kredilerinin hızlı artması etkili olmuştur.

¹⁶¹ Economist, op. cit., s.136

¹⁶² Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

¹⁶³ <http://europa.eu.int/comm/enlargement/czech/index.htm> <11.03.2005>

2003 yılının başındaki iyi gidişatın aksine yıl sonuna doğru yiyecek fiyatları artmaya ve para birimi değeri kaybetmeye başlamıştır. AB'ye katılımından kaynaklanan dolaylı vergilerdeki artışın enflasyonu %3'ler seviyesine çıkarması beklenmektedir. İç tüketimin artışındaki temel faktör olan reel ücretlerdeki artış, üretim artışının yüksek olması sayesinde rekabet edebilirliğe zarar vermemiştir.

2004 yılında iç talepte görülen yavaşlama ve mali dengeyi yeniden kurma çabaları sonucunda, gelecek yıllarda devam etmesi beklenen büyümenin, başlangıçta stokların artması, yatırımlardaki artışın devam etmesi ve AB ekonomisinin toparlanmasına bağlı olacağı öngörülmektedir. Çek ekonomisinin ticaret dengesi son yıllarda açık vermekte olup, para biriminin değeri kaybetmesi sonucu ihracatı artabilecektir.

Çek Cumhuriyeti'nin ekonomik durumuna bakıldığında iki sorunlu alan mevcuttur. Bunlar, kamu maliyesi ve işsizliktir. 2003 yılında bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı %12'dir. Bu oranı 2006 yılında %6'ya düşürebilmek için mali reform planları yapılmaktadır. İşgücü piyasasındaki sorunlar Çek ekonomisinin üzerini bir gölge gibi kaplamaktadır. 2003 yılı sonunda kayıtlı işsizlerin oranı %7,8 olarak gerçekleşmiştir. İşgücü piyasası ekonomideki yeniden yapılanmadan olumsuz etkilenmiş, birçok şirket açık ekonomiyle baş edemedikleri ve reform yapamadıkları gerekçesiyle kapanmıştır. Mali reform çalışmalarının da işsizliği artırması beklenmektedir. Çek Cumhuriyeti işgücü piyasasındaki katılıktan ve işsizlikte bölgesel farklılıklardan da etkilenmektedir.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Johnson, op. cit., s.194-195

4. Slovakya

Slovakya'nın yüzölçümü 49.035 km², nüfusu ise 5,4 milyondur.¹⁶⁵ GSYİH, 2004 yılında 33 milyar euro'dur. Satın alma gücü standartlarına göre, 2004 yılında kişi başına düşen milli gelir ise 12.000 euro'dur.¹⁶⁶

Slovakya ekonomisi, iç talebin azalması sonucunda 2003 yılında %4 oranında bir büyüme kaydederek 2000 yılının gerisine düşmüştür. Sıkı maliye politikaları ve fiyatlardaki artış sonucunda özel ve kamu tüketimi azalmıştır. Yatırımlar zayıflamış, ancak ihracat sektörünün güçlü performansı sayesinde ekonominin daha fazla zayıflaması engellenmiştir. İhracatta başlıca sektörler makine ve ulaşım araçları, ara imalat malları, diğer imalat malları, kimyasallar ve yakıttır. 2003 yılı sonlarında iç talep yeniden hızlanmış, 2004 yılında büyüme %4,9 civarında gerçekleşmiştir.

Slovakya mali ve cari hesap açıkları, enflasyon ve işsizlikle mücadelesinde başarılı olmuştur. Bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı 2000 yılında %12 iken, 2003 yılında %3,7'ye düşmüş olup, 2006'da %3 kriterinin yakalanması hedeflenmektedir. Hükümetin mali stratejisi, harcamalardaki azalma ile birlikte doğrudan ve dolaylı vergi reformunu içermektedir.

Slovakya'da enflasyon 2000 yılında %12 iken 2002 yılında %3,5'e düşmüş, ancak 2003 yılında yeniden %8,5'e yükselmiştir. İşsizlik de geçiş dönemindeki Slovakya'da sorunlu alanlardan biri olmuştur. Ancak 2001'de %20'lerdeki oran,

¹⁶⁵ Economist, op. cit., s.208

¹⁶⁶ Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

işgücü piyasasının esnekliğini artırmak için yapılan reformlar sonucunda 2003'de %17'lere düşmüştür. Ancak önemli bölgesel farklılıklar devam etmektedir.¹⁶⁷

5. Slovenya

Slovenya'nın yüzölçümü 20.253 km², nüfusu ise 2 milyondur.¹⁶⁸ GSYİH, 2004 yılında 26 milyar euro'dur. Satın alma gücü standartlarına göre, 2004 yılında kişi başına düşen milli gelir ise 17.400 euro'dur.¹⁶⁹

Slovenya, yeni üye olan ülkeler arasında eski Yugoslavya'dan ayrılmış olan tek ülkedir. Eski Yugoslavya cumhuriyetleri arasında her zaman en liberal olan Slovenya, 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra istikrarlı demokrasi ve piyasa ekonomisine hızlı bir şekilde geçiş yapmıştır. Yeni ülkeler arasında en fazla refah seviyesine sahip ülkelerden biri olan Slovenya'nın milli geliri Yunanistan ve Portekiz'den fazla, işsizlik oranı Almanya ve Fransa'dan azdır. Turizm ve sanayinin önemli bir yer tuttuğu ülkede özellikle elektrik ürünleri, işlenmiş gıda, tekstil, kağıt, kimya ve ahşap üretimi ağırlıklıdır.¹⁷⁰

Slovenya'da büyüme önceki yıllara göre biraz azalarak 2003 yılında %2,5 oranında gerçekleşmiştir. İç talebin artışıyla büyüme yeniden artmaya başlamıştır. Büyümenin ilerleyen yıllarda artması iç talebin yanında AB ekonomisinin iyileşmesine de bağlıdır.

¹⁶⁷ Johnson, op. cit., s.195-196

¹⁶⁸ Economist, op. cit., s.210

¹⁶⁹ Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

¹⁷⁰ <http://europa.eu.int/comm/enlargement/slovenia/index.htm> <11.03.2005>

Slovenya, tek para birimine mümkün olan en kısa sürede, muhtemelen 2007’de katılmayı hedeflemektedir. Slovenya’da bunun önündeki en büyük engel enflasyon oranıdır. Değer kaybeden para birimi de enflasyonist baskıyı artırmaktadır. Slovenya, bütçe açığı kriterine halihazırda uyum göstermektedir.¹⁷¹

6. Estonya

Estonya’nın yüzölçümü 45.200 km², nüfusu ise 1,4 milyondur.¹⁷² GSYİH, 2004 yılında yaklaşık 9 milyar euro’dur. Satın alma gücü standartlarına göre, 2004 yılında kişi başına düşen milli gelir ise 11.000 euro’dur.¹⁷³

1990 yılında planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş çalışmalarını başlatan Estonya 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve 1992 yılında anayasasının onaylanmasının hemen ardından liberal serbest ticaret politikası izlemeye başlamıştır. Yeni teknolojilere ağırlık veren ülkede piyasa ekonomisine hızlı bir geçiş yapılmıştır. Özelleştirme süreci ve yabancı yatırımları çekmek için yapılan girişimler ve yasal düzenlemeler de bu geçişte etkili olmuştur. Başlıca ihracat ürünleri makine ve elektrik ürünleri, ahşap ve tekstil olan Estonya, IMF tarafından, geçiş ekonomileri arasında örnek bir performans sergileyen ülke olarak tanımlanmıştır.¹⁷⁴

Estonya’nın 2003 yılında %5 oranında gerçekleşen büyümesi, özellikle düşük enflasyon ve reel ücretlerdeki artış sonucunda özel tüketimden kaynaklanan güçlü iç talep ve yatırımlar sayesinde gerçekleşmiştir. Yeni katılan ülkeler arasında kamu

¹⁷¹ Johnson, op. cit., s.196

¹⁷² Economist, op. cit., s.142

¹⁷³ Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

¹⁷⁴ <http://europa.eu.int/comm/enlargement/estonia/index.htm> <11.03.2005>

maliyesi en iyi durumda olan ülke Estonya'dır. Ancak yerel idarelerin açıkları merkezi hükümetin fazlalarını dengelemektedir. İşsizlik de özellikle bölgeler arası ciddi farklılıklar göstermekte olup, 2003 yılında %10 oranında kaydedilmiştir.¹⁷⁵

7. Letonya

Letonya'nın yüzölçümü 63.700 km², nüfusu ise 2,4 milyondur.¹⁷⁶ GSYİH, 2004 yılında 11 milyar euro'dur. Satın alma gücü standartlarına göre, 2004 yılında kişi başına düşen milli gelir ise 9.700 euro'dur.¹⁷⁷

Letonya, 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından demokrasi ve piyasa ekonomisine geçiş çalışmalarına başlamıştır. 1990'ların sonlarında makroekonomik göstergelerde istikrar sağlanmıştır. Letonya'nın başlıca ihracat ürünleri ahşap ürünleri, tekstil ve baz metallerdir.¹⁷⁸

Letonya ekonomisi, 2003 yılında %7,5 oranında büyümüştür. Bu büyüme hem iç talepteki artış, hem de yatırımlardan kaynaklanmıştır. AB ekonomisindeki iyileşmenin bu büyümeyi artırması beklenmektedir. Büyüme sonucunda, işsizlik bir önceki yıla göre azalma göstermiş ve %10,5 oranında kaydedilmiştir. Ancak kırsal alanların ve teşebbüslerin yeniden yapılanma çalışmaları bu oranın daha da azalmasını engellemekte ve yapısal ve bölgesel istihdamda ve işgücünün niteliği ile ihtiyaçların eşleştirilememesinde önemli problemler devam etmektedir.

¹⁷⁵ Johnson, op. cit., s.196-197

¹⁷⁶ Economist, op. cit., s.172

¹⁷⁷ Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

¹⁷⁸ <http://europa.eu.int/comm/enlargement/latvia/index.htm> <11.03.2005>

Enflasyon oranı 2003 yılında %2,9 oranında gerçekleşmiştir. Letonya, 2008 yılı başında tek para birimine katılmayı hedeflemektedir.¹⁷⁹

8. Litvanya

Litvanya'nın yüzölçümü 65.200km², nüfusu ise 3,7 milyondur.¹⁸⁰ GSYİH, 2004 yılında yaklaşık 18 milyar euro'dur. Satın alma gücü standartlarına göre, 2004 yılında kişi başına düşen milli gelir ise 10.700 euro'dur.¹⁸¹

1990 yılında bağımsızlığını kazanan Litvanya, Baltık ülkeleri arasında bağımsızlığını kazanan ilk ülke olmuştur. 1997 yılından beri, uluslararası ekonomide yaşanan olumsuz gelişmelere rağmen Litvanya'da ekonomik gelişmeler olumlu olmuştur. Yapısal reformlar ve özelleştirme süreci alanlarında da önemli adımlar atılmış ve başarılı sağlanmıştır.¹⁸²

Litvanya, 2003 yılında %9,7'lik büyüme oranı ile aday ülkeler arasında en iyi performansı göstermiştir. Bu büyüme özel tüketim ve yatırımların artması ile iç talebin yeniden yükselmesi sayesinde gerçekleşmiştir. Litvanya, 2003 yılında ihracatta da %7,1 oranında önemli bir artış kaydetmiştir. Ancak, iç talebin karşılanması için önemli miktarda ithalat artışı da gerçekleşmiş ve ticaret dengesi negatif olmuştur.

Litvanya ekonomisinin güçlenmesi sonucunda işsizlik oranları da düşmeye başlamıştır. 2003 yılında işsizlik ortalama %12,7 olmuştur. 2004 başında ise bu oran

¹⁷⁹ Johnson, op. cit., s.197

¹⁸⁰ Economist, op. cit., s.174

¹⁸¹ Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

¹⁸² <http://europa.eu.int/comm/enlargement/lithuania/index.htm> <11.03.2005>

%11'e düşmüştür. Ekonomik faaliyetlerdeki artış ve aktif işgücü piyasası politikaları ile bu düşüşün devam etmesi beklenmekte olup, işgücü hareketliliğinin düşük olması ve işgününün niteliği ile ihtiyaçların eşleştirilememesinden kaynaklanan yapısal problemler mevcuttur.

Litvanya ekonomisindeki iyileşmenin ilerleyen yıllarda da devam etmesi beklenmektedir. İç talep güçlü kalmaya devam edecek, ihracat piyasalarının iyileşmesi ve para biriminin değer kaybetmesi sonucu dış ticaret dengesi dengeye yaklaşacaktır. Kamu maliyesi de güçlü kalmaya devam etmekte olup, katılım hazırlıkları ve kamu yatırımlarının yüksek olmasından dolayı bütçe açıkları artmaktadır.¹⁸³

9. Bulgaristan

Bulgaristan'ın yüzölçümü 110.994 km², nüfusu ise 7,8 milyondur.¹⁸⁴ GSYİH, 2004 yılında yaklaşık 20 milyar euro'dur. Satın alma gücü standartlarına göre, 2004 yılında kişi başına düşen milli gelir ise 6.900 euro'dur.¹⁸⁵

1997 yılına kadar Bulgaristan'ın reform hızı oldukça yavaş seyretmiş ve GSYİH'sı daralma göstermiştir. 1997'den bu yana geniş çaplı ve temel yapısal reformlar sayesinde makroekonomik istikrar yeniden kazanılmıştır. Yıllık büyüme 1998'den beri %4'ün üzerinde seyretmekte olup, bütçe açıkları 2003 yılında %0,5'e düşmüştür. İşsizlik azalmaya devam ederken, enflasyon oranı da yıllardır tek haneli rakamlarda gerçekleşmektedir.

¹⁸³ Johnson, op. cit., s.197-198

¹⁸⁴ Economist, op. cit., s.122

¹⁸⁵ Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

2003 yılında %4,3 oranındaki büyüme, iç talebin artması, özellikle de işsizlikteki düşüş, harcanabilir gelirdeki artış ve ticari ve bankacılık kredileri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması sayesinde özel tüketim ve yatırımların artması ile gerçekleşmiştir. İhracat 2003'te %9,5 oranında artsa da, iç talep ithalatı da artırmış ve dış ticaret dengesi negatif olmuştur.

2003 yılı sonunda, Bulgaristan'daki işsizlik oranı %13'e düşmüş olup, diğer aday ülkelere benzer şekilde burada da bölgeler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır.¹⁸⁶

10. Romanya

Romanya'nın yüzölçümü 237.500 km², nüfusu ise 22,3 milyondur.¹⁸⁷ GSYİH, 2004 yılında yaklaşık 57 milyar euro'dur. Satın alma gücü standartlarına göre, 2004 yılında kişi başına düşen milli gelir ise 6.900 euro'dur.¹⁸⁸

Romanya, ekonomisinde yıllar boyunca görülen dalgalanmaların ardından, makroekonomik istikrar, büyüme ve politikalarında tutarlılık işaretleri vermeye başlamıştır. 2003 yılı büyüme oranı %4,9 olmuştur. İhracat %11,2 oranında artarken, ithalat %13 oranında artmıştır.

Büyümeyi destekleyen unsur, reel ücretlerdeki artış ve azalan faiz oranları ile birlikte artan tüketici kredileri sonucu yükselen iç talep olmuştur. İşgücünün verimliliğinin artması ile, reel ücretlerdeki artış sürdürülebilir bir hal almıştır.

¹⁸⁶ Johnson, op. cit., s.199

¹⁸⁷ Economist, op. cit., s.200

¹⁸⁸ Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

Yatırımlar %9,3 oranında artarken, Romanya ekonomisine olan güvenin artması sonucunda doğrudan yabancı yatırımlar da artmıştır.

2003 yılında %15'e düşen enflasyon da Romanya ekonomisi için önemli bir başarıdır. Enerji fiyatları ve asgari ücretteki artışa ve sosyal güvenlik katkılarındaki azalmaya rağmen, yiyecek fiyatlarının istikrarlı kalması ve verimlik artışı enflasyonun artmasını engellemiştir.

Bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı %3'ün altında seyretmiş, göç sonucu işsizlik oranlarında da azalma görülmüştür. Ancak yeniden yapılanma sonucunda iş kayıpları artmaktadır. Romanya'da da işsizlik konusunda bölgesel farklılıklar büyük orandadır.¹⁸⁹

11. Hırvatistan

Hırvatistan'ın yüzölçümü 57.000 km², nüfusu ise 4,7 milyondur.¹⁹⁰ GSYİH, 2004 yılında yaklaşık 27 milyar euro'dur. Satın alma gücü standartlarına göre, 2004 yılında kişi başına düşen milli gelir ise 10.300 euro'dur.¹⁹¹

Hırvatistan, AB üyeliğine başvurma konusunda, diğer MDAÜ'leri geriden takip etmiştir. AB ile Hırvatistan arasında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması Ekim 2001'de imzalanmış olup, çok kapsamlı olan bu anlaşma karşılıklı hak ve yükümlülükleri kapsamaktadır. Hırvatistan, bu anlaşma çerçevesinde, yasal ve ekonomik çerçevesini AB ile uyumlaştırmak, komşularıyla ilişkilerini geliştirmek ve birçok konuda AB ile işbirliği yapmak suretiyle önemli üyelik yükümlülüklerini

¹⁸⁹ Johnson, op. cit., s.199-200

¹⁹⁰ Economist, op. cit., s.249

¹⁹¹ Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

üstlenecektir. Hırvatistan, 21 Şubat 2003 tarihinde tam üyelik için başvurmuştur.

Haziran 2004'te gerçekleşen AB Zirvesi'nde Hırvatistan'ın adaylığı onaylanmış ve Aralık 2004 Zirvesi'nde ise, Hırvatistan ile müzakerelerin ise Mart 2005'te başlatılması kararı alınmıştır. Ancak AB, 16 Mart 2005 tarihinde, Hırvatistan'ın BM savaş suçluları mahkemesi ile işbirliğine gitmediği gerekçesiyle müzakereleri Nisan ayında başlatmama kararı almıştır.

Katılım sürecinde Hırvatistan'a AB tarafından aşağıdaki amaçlarla yardım yapılacaktır:

- Yapısal ve ekonomik reformların ve demokrasi ve hukukun üstünlüğünün yerleştirilmesinde yardımcı olmak,
- Hırvatistan'ın AB standart ve ilkelerine yaklaşmasında yardımcı olmak ve Avrupa yapılarına entegrasyonunu mümkün kılmak, (bu çerçevede Hırvatistan'ın ekonomik ve sosyal kalkınma, adalet ve içişleri, idari kapasitenin kurulması, çevrenin korunması ve bölgesel işbirliği konularındaki çabaları desteklenmektedir),
- Etnik uzlaşmayı ve mültecilerin dönüşünü teşvik etmek.

Hırvatistan'a sağlanan yardımların büyük bölümü 5 Aralık 2000 tarih ve AT 2666/2000 sayılı Konsey Tüzüğü ile oluşturulan CARDS (*Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization*) Programı çerçevesinde yürütülmektedir. 1991-2000 yılları arasında Hırvatistan'a 367 Milyon euro yardım yapılmış olup, bunun %65'i insani yardıma yöneliktir. AB, CARDS kapsamında Hırvatistan'a aşağıdaki sektörlerde yardım yapmaktadır:

- Mültecilerin dönüşü,

- Sivil toplum,
- Ticaret,
- Yatırım ortamı,
- Sosyal uyum (Tempus dahil),
- Adaletin modernizasyonu,
- Polis ve organize suçlar,
- Entegre sınır yönetimi,
- Kamu idaresi reformu,
- Ulusal, bölgesel ve yerel kalkınma,
- Kamu finansmanı ve
- Çevre.¹⁹²

Hırvatistan'a yapılan AB yardımları çalışmanın ekinde yer alan Tablo 24'te görülmektedir. Hırvatistan'ın, 2005 yılından itibaren Phare, Ispa ve Sapard fonlarından da yararlanması öngörülmüştür. Bundan önce Komisyon söz konusu programları gözden geçirecek ve değişiklik önerilerini sunacaktır. Bu çerçevede Komisyon, Hırvatistan'a 2005 yılında Phare Programı'ndan 80 milyon, Ispa Programı'ndan 25 milyon euro, 2006 yılında da Phare Programı'ndan 80 milyon, Ispa Programı'ndan 25 milyon, Sapard Programı'ndan ise 25 milyon euro

¹⁹² European Commission, External Relations
http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/croatia/index.htm <21.02.2005>

sağlanmasını önermiştir. Bu finansman bütçe kalemleri arasında katılım öncesi finansman kaleminden karşılanacaktır.¹⁹³

IV. Genişlemenin Bütçe Üzerindeki Etkileri

A. Genişlemenin AB Bütçesine Etkileri

Genişleme, AB'nin bütçe ve harcama politikaları açısından hem sorun hem de fırsatları beraberinde getirmiştir. Başlıca sorun, yeni üyelerin katılmasının bütçeyi daha fazla zorlayacak olmasıdır. Yeni üye ülkelerden her birinin kendine özgü finansman ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar, hem bütçe pastasının tamamında bir artış, hem de her bir ülkeye düşen payın daha fazla olması yönündeki baskıları artıracaktır.

Eski üye devletler bir yandan yeni üyelerin ihtiyaçlarının farkında olurken, diğer yandan AB finansmanından aldıkları payın en azından aynı kalması ve de bütçeye yaptıkları katkıların artmamasını istemektedir.

Ulusal ve uluslararası çıkarlar arasındaki karşılıklı etkileşim ve güçlü grupların baskısı 25 üyeli AB'de de şimdiden sınırlı olan bütçe üzerindeki hareket kabiliyetini kısıtlayacaktır. Bununla birlikte, yeni katılan ülkelerin başarılı ve etkin birer AB üyesi olmaları için yıllarca yardım almaları gerekecektir.

Genişlemenin getirdiği bütçe ile ilgili fırsatlar açısından ise, başlıca fayda genişlemenin reformları zorunlu hale getirmesidir. Şu ana kadar bu fırsat kısmen

¹⁹³ European Commission (h), Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament, 2004 Strategy Paper of the European Commission on progress in the enlargement process, Brussels, COM (2004), 657 final, 2004
http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/strategy_paper_en.pdf <21.03.2005>

kullanılmış olsa da, özellikle OTP reformu ile ilgili bazı gelişmeler mevcuttur. Bu reformlar kısmen uluslararası baskıların da bir sonucu olsa da, AB çiftçilerinin büyük ölçüde artacak olması da üretim seviyeleriyle ilgili olmayan doğrudan yardımlar düşünüldüğünde oldukça etkili olmuştur. Sonuç olarak, bütçe alanında ilerideki yıllarda da bir takım sorunlar yaşanması beklenmektedir.¹⁹⁴

Örneğin, AB'ye yeni katılan üye devletlerin tarımda çalışan nüfusunun büyük olması ve tarım sektörünün bu ülkeler için önemi de, ortak tarım politikası düşünüldüğünde AB için bir takım zorlukları beraberinde getirecektir. Yeni üye devletlerin tarım ürünleri, OTP açısından en büyük sorun yaratan et, süt ürünleri ve tahıl ağırlıklıdır. Mevcut OTP'nin yeni üye devletlere uygulanması üretim, tüketim ve çiftçilerin gelirleri açısından karmaşık etkiler doğuracaktır. Artan fiyatların toplam üretimi artırması beklenmekte olup, bu mahsulün ve işgücü verimliliğinin artmasına bağlıdır.¹⁹⁵

Diğer yandan, nüfus açısından AB'ye yeni katılan ülkeler küçük olsa da, kişi başına düşen milli gelire bakıldığında, AB-15'in oldukça altındadır. Bu ülkelerin katılımı ile, AB ortalaması da düşmüştür. Bunun, Hedef 1 ve uyum fonu için eşikleri düşürerek AB içerisinde Yapısal Fonların dağılımında sorun yaratacağı düşünülmektedir. Eski üye devletler böylece yapısal fonlardan daha az pay alacaktır.¹⁹⁶

AB tarafından genişleme için ayrılan finansmana yukarıdaki kısımlarda yer verilmiştir. Buna göre, Avrupa Komisyonu tarafından 2000-2006 dönemi için

¹⁹⁴ E. E. Zeff, "The Budget and the Spending Policies", **European Union Enlargement**, Neill Nugent (ed.), The European Union Series, Palgrave MacMillan, New York, 2004, s.182-183

¹⁹⁵ B. Ardy, "Agricultural, Structural Policy, the Budget and Eastern Enlargement of the European Union", **Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union**, Karen Henderson (ed.), UCL Press, London, 1999, s.115-117

¹⁹⁶ *ibid*, s.110

hazırlanan mali çerçevede yer alan genişleme maliyeti 15 üye ülkenin GSYİH'sı veya mevcut Topluluğun kamu harcamalarına kıyasla oldukça düşük görünmektedir. Diğer bir deyişle, 2006 yılında toplam bütçe harcamalarının yine büyük bir bölümü mevcut 15 üye devlet tarafından kullanılacaktır. Tüm koşullar altında, yeni üyeler için ayrılacak bu harcamalar mali olarak karşılanabilecektir.

AB'nin finansmanı için gerekli mekanizmalar son on yılda hem üye ülkeler hem de kurumlar arasında tartışma konusu olmuştur. Bunun üzerine hesap verebilirliği ve paranın değerini artırmak amacıyla önemli reformlar başlatılmıştır. Genişleme ve tam üyelik müzakereleri de AB'nin bütçe kuralları ve tarım politikası ile yapısal fonlar başta olmak üzere bazı temel harcama kategorileri konusundaki reform sürecini hızlandırmıştır.¹⁹⁷

B. Genişlemenin Yeni Üye Ünelere Yönelik Mali Etkileri

Genişlemenin beraberinde getirdiği tüm sorunların arasında, en önemlisi ekonomik geçiş ve Avrupa entegrasyonunun getireceği mali zorluklardır.¹⁹⁸

1993 yılında Kopenhag Zirvesi'nde ortaya konan kriterlerin biri de üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kabiliyeti, diğer bir deyişle Topluluk mevzuatının benimsenmesidir. AB düzenlemelerine uyum süreci, aday ülkeler için bir takım maliyetleri de beraberinde getirmektedir. Bunlar aşağıdaki dört başlık altında toplanabilir:

¹⁹⁷ OECD, **Effects of European Union Accession**, Part 1: Budgeting and Financial Control, SIGMA Papers No 19, Paris, 1997, s.11

¹⁹⁸ A. Mayhew, **Financial and Budgetary Implications of the Accession of Central and Eastern European Countries to the European Union**, Sussex European Institute Working Paper, 2000, s.3

- Uyum sürecinde hazırlanıp onaylanan Kanunun uygulanması ve uygulanmasının izlenmesi için gerekli kurumların geliştirilmesi,
- Kanunun uygulanması (yeni yatırımlar yapılmasını gerektirebilir),
- Yeni yatırımların maliyetlerinin karşılanması.

AB müktesebatı, çoğunlukla, direktiflerden oluşmaktadır. Direktifler, gerekli düzenlemeler yapılarak ulusal hukuka aktarılmaktadır. Üye devletler, AB müktesebatını uygulamada en çok kurumsal sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunun sebebi, mevcut kurumların radikal bir şekilde değiştirilip yeni kurumların kurulmasının gerekmesidir. Bunun yanı sıra, ilave personel alımı, yetiştirilmesi ve gerekli yatırımlar için de ilave bir masraf gerekecektir.

Katılım maliyetleri merkezi ve bölgesel hükümetler, özel ve kamu kuruluşları ve tüketiciler tarafından karşılanacaktır. AB tarafından da, üyelik öncesinde AB katılım öncesi fonlar, üyelik sonrası da Yapısal Fonlar aracılığıyla mali yardım sağlanacaktır. Ülkelerin uluslararası sermaye piyasaları ya da uluslararası mali kurumlar ve Avrupa Yatırım Bankası'ndan uluslararası kredi almaları da gerekecektir. Kamu sektörüne düşen maliyet, kamu hizmetleri bedellerinin artması veya vergilerin artırılması yoluyla tüketiciye yansımaktadır.

Genişleme ile birlikte gelen mali kısıtlamalar, aday ülkelerin üstesinden gelmeleri gereken önemli bir faktördür. Genişleme ile birlikte yeni üye devletlere yönelik mali yardımlar (yapısal fonlar ve tarım fonları) her ne kadar artacak olsa da, genişlemenin finansmanı için gerekli sermayenin büyük bölümü bu ülkelerin iç borçlanma veya uluslararası ya da özel kaynaklardan borçlanma yoluyla sağlanacaktır.

Bu ülkelerin birçoğu halen sanayinin yeniden yapılandırılması, sosyal hizmetler, sağlık ve emeklilik sistemlerinde reform süreci içerisinde. Bunun yanı sıra ulaştırma, çevre, telekomünikasyon, eğitim ve öğrenim, sağlık sektörü ve daha birçok alanda önemli altyapı gereksinimleri mevcuttur. Bu alanlarda yapılması gereken reformların maliyeti bu ülkelerdeki kamu ve özel sektör için oldukça yüksek olacaktır. Aynı zamanda, makroekonomik istikrar sağlama gereksinimi bu ülkelerin maliye bakanlarını kısa vadede kamu harcamalarını kısma zorlamaktadır. Bu yüzden, orta ve uzun vadede iyi sonuçlar verecek olan yatırımlar da yapılamamaktadır.¹⁹⁹

Yeni üye devletler bunların yanı sıra, bütçe konusunda da AB'ye uyum sağlamalıdır. İlk olarak, üye devletlerin AB bütçesi ile ilgili olarak, üç temel rolü bulunmaktadır:

1) Bilgilendirme rolü: Üye devletler, AB bütçesinin ulusal bütçe üzerindeki etkilerini izlemek ve öngörülerde bulunmak için erişilebilir ve güvenilir bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Bu, Komisyonun bütçeye ilişkin verileri, özellikle öz kaynaklara ilişkin tahminler, tarım stoklarının hareketleri ve yapısal programlardaki ilerlemeleri takip edebilmesi için de önemli bir kaynaktır. Üye devletler, AB bütçesinin idaresi konusunda, Kurucu Antlaşmanın 5. maddesi gereğince Komisyon'a yardımcı olmakla yükümlüdür.

2) Müzakere rolü: Üye ülke, kendi çıkarları doğrultusunda hem Bakanlar Konseyi'nin bir üyesi olarak AB bütçesinin miktarı ve bileşimi konusunda, hem de yapısal fonlardan alacağı faydayı en yüksek düzeye çıkarmak için müzakere etmek isteyecektir.

¹⁹⁹ ibid, s.18-23

3) Uyum rolü: Üye devletler, AB bütçesinin gelirlerinin tahsilatı ve transferi ile AB bütçesinden aktarılan fonların düzgün bir şekilde idaresi için, ilgili tüm AB kurallarına uymak zorundadır. Üye ülke, AB fonlarına yönelik yolsuzluk ve usulsüzlüklerin önlenmesi, tespit edilmesi ve raporlanması konusunda da tedbirli olmalıdır. Komisyon üye ülkeden yalnızca bu kurallara uymasını değil, söz konusu kurallara uyduğunu belgelerle de kanıtlanması beklenmektedir.

Aday ülkeler için, bu kuralların etkin bir şekilde yerine getirilmesi, hükümetin işleyişinde önemli değişiklikleri ve bazı ilave harcamaları beraberinde getirecektir. Özellikle muhasebe ve denetim konusunda uzmanlık ve bilgisayar kaynakları önemli olacaktır.²⁰⁰

İkinci olarak, yeni üye ülkelerin mali ve bütçesel hükümler alanında yerine getirmesi gereken önemli hususlar bulunmaktadır. AB'nin finansmanına ilişkin mevzuat, aday ülkeler üye devlet oldukları anda doğrudan uygulanmaktadır. Bu yüzden, bu alandaki başlığın kapatılması aday ülkenin uygulama ve yürütme kabiliyetine bağlıdır. Bu da, mali ve bütçesel hükümler başlığının yanı sıra ülkenin AB bütçesine yapacağı katkıları ilgilendiren tarım, istatistik, gümrük ve vergilendirme başlıklarını da ilgilendirmektedir. Ülkenin, öz kaynakların koordinasyonu, hesaplanması, tahsilatı, ödenmesi ve kontrolü için etkin bir idari kapasiteye sahip olması gerekmektedir. Bu idari görev genellikle Maliye Bakanlığı içerisinde oluşturulan ve merkezi koordinasyonu sağlayan 'Öz Kaynaklar Birimi' tarafından sağlanmaktadır. Bir ülkenin kamu finansmanının organizasyon yapısı ve işleyişine ilişkin olarak belirli bir model öngörülmemekte olup, ülkenin Topluluğun

²⁰⁰ OECD, op. cit., s.12

bütçe kaynaklarının sağlam mali yönetimini sağlayacak gerekli adımları atması gerekmektedir.²⁰¹

Mali ve bütçesel hükümler alanındaki müktesebat, üye ülkede AB bütçesinin yapılanması ve uygulanmasına ilişkin kuralları içermektedir. Bu alandaki müktesebat, üye ülkenin kamu finansmanı konusunda tek bir model öngörmemesine rağmen, Topluluk bütçe kaynaklarının düzgün bir şekilde yönetilmesinde önem taşıyan her adımın atılması gerekmektedir. Yeni üye olan 10 ülkenin bu alandaki müzakere pozisyonları şu şekilde gerçekleşmiştir: Aday ülkelerin büyük bir çoğunluğu bu başlık altında yalnızca AB bütçesine yapacakları katkı konusunda geçiş süresi talep etmişlerdir. Bu talebi, geçmiş genişleme süreçlerinde üyeliğin ilk dönemlerinde yeni üye ülkelere tanınan geçiş süresine dayanarak gerekçelendirmişler ve yeni mali yükümlülükleri üstlenirken kamu finansmanının dengesinin bozulmaması için bu süreyi talep etmişlerdir. AKÇT'ye ilişkin konularda ise, AKÇT'yi kuran Antlaşma'nın 2002 yılında geçerliliğini yitirmesine rağmen, olumlu etkileri nedeniyle kömür ve çelik alanında AR-GE programlarının devamı için oluşturulacak Avrupa Kömür ve Çelik Araştırma Fonu'na katkı söz konusu olacaktır.

Bu başlık altındaki yasal düzenlemeler, üyelikle birlikte otomatik olarak işlevsel hale gelmektedir. Mali ve bütçesel hükümler AB genel bütçesi, öz kaynaklar, Avrupa Kömür ve Çelik Araştırma Fonu, İngiltere'ye yapılan geri ödeme, AB mali kurumlarına katkı gibi başlıkları kapsamaktadır.

AB, mali ve bütçesel hükümler kapsamında bazı yeni üye ülkelere geçici bütçe desteği ve tüm yeni üyelere bir defaya mahsus olmak üzere toptan bir nakit

²⁰¹ Tiscali Europe, **Enlarging a Shrinking Budget, Budget and Financial Provisions**, 5 October 2003, <http://europe.tiscali.org> <05.10.04>

akımı öngörmüştür. Bu başlık altında yürütülen müzakereler, geçici olarak kapanmamış, tüm diğer başlıklarla birlikte Aralık 2002’de nihai olarak sonuçlandırılmıştır.²⁰²

AB, yeni katılan üye devletlerden, 2004-2006 yılları arasında geçici olarak bütçe desteği, tüm yeni üye devletlere de geçici özel nakit aktarımı kolaylığı sağlamaktadır. Bu miktarlar Tablo 25 ve 26’da görülebilir. AB’nin 2004-2006 yılları arasında yeni üye olan 10 ülkeye yapacağı toplam mali yardımlar ise Tablo 27’de görülebilir.

Tablo 25: Geçici Özel Nakit Aktarımı Kolaylığı, 2004-2006 (milyon euro)

Ülke	2004	2005	2006	Toplam
Çek Cumhuriyeti	174,7	91,55	91,55	357,8
Estonya	15,8	2,9	2,9	21,6
G. Kıbrıs	27,7	5,05	5,05	37,8
Letonya	19,5	3,4	3,4	26,3
Litvanya	34,8	6,3	6,3	47,4
Macaristan	155,3	27,95	27,95	211,2
Malta	12,2	27,15	27,15	66,5
Polonya	442,8	550	450	1442,8
Slovakya	65,4	17,85	17,85	101,1
Slovenya	63,2	11,35	11,35	85,9
Toplam	1.011,4	743,5	643,5	2.398,4

Kaynak: Treaty of Accession, Article 30

²⁰² İKV(b) , op. cit., s.408-409

Tablo 26: Geçici Bütçe Desteği Kapsamında 4 Ülkeye Ödenecek Tutarlar, 2004-2006 (milyon euro)

Ülke	2004	2005	2006	Toplam
Çek Cumhuriyeti	125,4	178	85,1	388,5
G. Kıbrıs	68,9	119,2	112,3	300,4
Malta	37,8	65,6	62,9	166,3
Slovenya	29,5	66,4	35,7	131,6
Toplam	261,6	429,2	296	986,8

Kaynak: Treaty of Accession, Article 29

Tablo 27: 2004-06 Yılları Arasında AB'nin Yeni Üye Devletlere Yönelik Mali Yardımları (taahhüt ödenekleri), 1999 fiyatlarıyla, milyon euro

Başlık	2004	2005	2006	Toplam
<i>Tarım</i>	1.897	3.747	4.147	9.791
- Ortak Tarım Politikası	327	2.032	2.322	4.681
- Kırsal Kalkınma	1.570	1.715	1.825	5.110
<i>Yapısal Faaliyetler</i>	6.070	6.907	8.770	21.747
- Yapısal Fonlar	3.453	4.755	5.948	14.156
- Uyum Fonu	2.617	2.152	2.822	7.591
<i>İç politikalar ve ilave geçiş harcamaları</i>	1.457	1.428	1.372	4.257
- Mevcut politikalar	846	881	916	2.643
- Geçici nükleer güvenlik önlemleri	125	125	125	375
- Geçici kurumsal yapılanma önlemleri	200	120	60	380
- Geçici Schengen önlemleri	286	302	271	859
<i>İdari harcamalar</i>	503	558	612	1.673
<i>Toplam maksimum taahhüt ödenekleri</i>	9.927	12.640	14.901	37.468
<i>Özel nakit akışı kolaylığı</i>	1.011,4	743,5	643,5	2.398,40
<i>Geçici bütçe karşılığı</i>	261,6	429,2	296	986,8
Toplam	11.200	13.812,7	15.840,5	40.853,2

Kaynak: Treaty of Accession, Article 29,30, Annex XV

Diğer yandan, öz kaynaklara ilişkin 29 Eylül 2000 tarihli karara göre, yeni üyeler katıldıkları ilk günden itibaren AB harcamalarının finansmanına tam olarak katkı sağlayacaklardır.²⁰³ Yeni üye ülkelerin AB bütçesine yapacağı katkının uygun olarak hesaplanması için Katılım Anlaşmaları'na özel teknik hükümler konmuştur. AB genel bütçesi, 2004 mali yılında yeni üye ülkelerin katılımı dikkate alınarak 1 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe giren bütçe değişikliğiyle yeni duruma uygun hale getirilmiştir. Burada, yeni ve eski üyelerin AB bütçesine yapmaları gereken katkılar belirtilmiştir.²⁰⁴ Çalışmanın ekinde yer alan Tablo 28'te, 25 üye devletin her bir öz kaynak türü itibari ile AB'nin 2005 yılı bütçesine yapması gereken katkılar gösterilmektedir.

Katılım müzakerelerinde bir sorun tarım, bütçe ve yapısal fonlara ilişkin mali hükümler konusunda yaşanmıştır. Nihai karar MDAÜ'leri pek fazla tatmin etmese de kabul etmekten başka bir şansları olmamıştır. AB'nin mevcut mali perspektifinin 2006 yılında sona ereceği göz önüne alındığında, Birliğin gelecek bütçesinin hazırlanması konusunda, özellikle net katkıda bulunan zengin üyelerle net faydalanıcı konumundaki fakir ülkeler arasında yoğun tartışmalar yaşanacağı düşünülmektedir. Net faydalanıcılardan Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi eski üyelerle 2004 yılında katılan yeni üyeler arasında da tartışmalar olması olasıdır. Buna ilaveten, Bulgaristan ve Romanya'nın 2007'de, daha sonra da Hırvatistan ve Türkiye'nin katılımı ile bu konudaki tartışmaların daha da karmaşık bir hal alması

²⁰³ Copenhagen European Council, Presidency Conclusions, 12-13 December 2002, http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm <17.02.2005>

²⁰⁴ İKV (b), op. cit., s.415

beklenmektedir. Bundan sonraki tartişmalar özellikle ortak tarım politikası ve yapısal fonlar etrafında dönecektir.²⁰⁵

Özellikle işgücü, tarım ve evre alanlarında AB kurallarına uyum sağlamak, MDAÜ için önemli maliyetleri beraberinde getirecektir. Tupy'ye göre, Batı Avrupa'nın işgücü düzenlemeleri daha az üretken olan bu ülkeleri daha az rekabetçi hale getirecek; tarım yardımları eski yeleri yeni üyelere göre daha avantajlı bir konuma getirecek ve katı evre düzenlemeleri bu Ükelere yaklaşık 120 milyar euro'ya varan maliyetlere sebep olacaktır.²⁰⁶

²⁰⁵ Scott, op. cit., s.92-93

²⁰⁶ Tupy, op. cit., s.1

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE'YE YÖNELİK MALİ YARDIMLARI

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin başlangıcı, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve kısaca Ankara Anlaşması olarak anılan “Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan Anlaşma”dır.²⁰⁷ Ankara Anlaşmasının önsözünde Türk halkının yaşam standardının yükseltilmesi amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğunun sağlayacağı desteğin ilerdeki bir tarihte Türkiye'nin Topluluğa katılmasına yardımcı olacağı belirtilmektedir.²⁰⁸

Ankara Anlaşmasına ek olarak 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile, taraflar arasında gümrük birliğinin tamamlanması için gerekli hükümler ortaya konmuştur.

İzleyen yıllarda siyasi ve ekonomik ilişkilerin bir süre sekteye uğramasının ardından, Türkiye'nin 14 Nisan 1987'de yılında yaptığı tam üyelik başvurusu üzerine Komisyon 1989 yılında verdiği cevapta, Türkiye'nin AB'ye üyelik konusundaki ehil olduğunu kabul etmekle birlikte, kendi iç pazarı tamamlama sürecinden önce yeni bir üye kabul edemeyeceğini bildirmiş, öncelikle gümrük birliğinin tamamlanmasını önermiştir. 1995 yılında toplanan Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı kararıyla Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliği 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye, AB ile gümrük birliği olan tek üçüncü ülkedir.²⁰⁹

²⁰⁷ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, AB-Türkiye İlişkileri, Tarihsel Gelişim <http://www.deltur.cec.eu.int> <25.03.2005>

²⁰⁸ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS), Türkiye-AB İlişkileri, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

²⁰⁹ <http://www.deltur.cec.eu.int> <25.03.2005>

Gümrük birliği sonrasındaki gelişmelere bakıldığında, Türkiye-AB ilişkilerinin Zirve kararları ile şekillendiği görülmektedir.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde yapılan Lüksemburg Zirvesinde, 10 MDAÜ ve G. Kıbrıs ile katılım süreci başlatılırken, Türkiye genişleme kapsamına alınmamış, ancak Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için bir strateji belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu stratejide, Ankara Anlaşması'nda öngörülen imkanların geliştirilmesi, gümrük birliğinin güçlendirilmesi, mali işbirliği ve mevzuat uyumu gibi unsurlara yer verilmesi ve gelişmelerin düzenli olarak gözden geçirilmesi öngörülmüştür.

Komisyon 4 Mart 1998 tarihinde, Lüksemburg Zirvesi'nde hazırlanması tavsiye edilen, Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesini konu alan strateji belgesini açıklamıştır. Söz konusu raporda, bu stratejinin uygulanmasıyla Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecinde yer alacağı bildirilmiş ve stratejide yer alan unsurların gerçekleşmesinin AB'nin Türkiye'ye taahhüt ettiği mali yardımların yürürlüğe konulması ile mümkün olabileceğine dikkat çekilmiştir.

15-16 Haziran 1998 tarihinde gerçekleşen Cardiff Zirvesi sonunda yayınlanan sonuç belgesinde, artık “üyelik adayı” olarak tanımlanan Türkiye için de ilerleme raporu hazırlanması öngörülmüş ve Komisyon tarafından Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için sunulan "Avrupa Stratejisi" onaylanmıştır.²¹⁰

Bunun üzerine Türkiye için ilk ilerleme raporu 1998 yılında yayınlanmıştır. AB Komisyonu tarafından 13 Ekim 1999 tarihinde açıklanan Türkiye için ikinci İlerleme Raporu'nda Türkiye'ye üyelik perspektifi verilmesi önerilmiş ve bunun

²¹⁰ <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

sonucunda 10-11 Aralık 1999'da toplanan Helsinki Zirvesi'yle Türkiye, AB'ye üyeliğe aday ülke olarak kabul edilmiştir.²¹¹

Helsinki'de alınan kararlar AB-Türkiye ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. Helsinki Zirvesi kararlarına göre, Türkiye, diğer aday ülkeler gibi bir Katılım Öncesi Stratejisi'nden yararlanacaktır. Böylece, Türkiye Topluluk Programları ve Ajanslarına da katılma imkanına sahip olacaktır. Ayrıca, katılım öncesine yönelik mali kaynakların eşgüdümü için tek bir çerçeve oluşturulması kararlaştırılmıştır.²¹²

2002 yılındaki Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye ile ilgili olarak; gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'nin hazırlanması, müktesebat uyum çalışmalarının yoğunlaştırılması, gümrük birliğinin geliştirilip derinleştirilmesi, mali işbirliğinin önemli miktarda artırılması ve Türkiye'ye verilecek mali yardımların katılım başlıklı bütçe kalemine alınması yönünde kararlar alınmıştır.

16-17 Aralık 2004 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleşen Zirve'de ise, Avrupa Komisyonu'nun 6 Ekim 2004'te hazırladığı rapor ve tavsiye kararı doğrultusunda Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına oybirliği ile karar verilmiştir. AB ve Türkiye, yapılan yoğun görüşmelerin ardından 17 Aralık 2004'te üyelik müzakerelerinin koşulları hakkında bir anlaşmaya varmıştır.²¹³

²¹¹ <http://www.deltur.cec.eu.int> <25.03.2005>

²¹² <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

²¹³ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, AB-Türkiye Mali İşbirliği, <http://www.deltur.cec.eu.int> <25.03.2005>

I. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımları

Topluluk ile Türkiye arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nın başlangıç bölümünde, “*Türk ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olmak üzere Topluluğun belli bir süre Türkiye'ye ekonomik yardımda bulunmasının gerekliliğine*” işaret edilmektedir. Anlaşmanın 3. maddesinde ise, Türkiye'nin üzerine düşen yükümlülükleri üstlenebilmek için Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendireceği ve Topluluğun yardımına ilişkin uygulama prosedürlerinin anlaşmanın ekinde yer alan Geçici Protokol ile Mali Protokol'de tespit edileceği ifade edilmektedir. Topluluk, anlaşmanın imzalanmasının hemen ardından Türkiye'ye mali destek sağlamaya başlamıştır.²¹⁴

Topluluğun Türkiye'ye yaptığı mali yardımlar kredi ve hibe şeklinde verilmektedir. Hibe yardımları, esas olarak çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına tahsis edilmekte ve eğitim, sağlık, kültür, ve sosyal amaçlı projelerde kullanılmaktadır. Ayrıca, insan hakları, hukuk devleti, demokratik standartların yükseltilmesi gibi konularda da ilgili sivil toplum kuruluşlarının projeleri desteklenmektedir. Kredilerin finansmanı ise esas olarak AYB kaynaklarıyla yapılmakta ve kamu kuruluşları ile özel sektör projelerine destek verilmektedir. Her iki türdeki yardımlar proje bazında verilmektedir.²¹⁵

Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki mali ilişkiler, siyasi ilişkilere paralel bir seyir izlemiştir. AB'nin Türkiye'ye yönelik mali yardımları, adaylık öncesi ve sonrası olmak üzere iki temel başlık altında, adaylık öncesi dönem ise Türkiye-AT

²¹⁴ N. Saygılıoğlu, “Gümrük Birliği Çerçevesinde Topluluk Mali Yardımları”, **Yaklaşım**, S.38, 02/1996, s.14

²¹⁵ Bilici (b), op. cit., s.92

arasındaki gümrük birliği öncesi ve sonrası olmak üzere iki ana bölümde ele alınacaktır.

A. Adaylık Öncesi Dönem (1963-1999)

1. Gümrük Birliği Öncesi (1963-1996)

Bu dönemde Türkiye'ye yönelik mali yardımlar esas olarak Mali Protokollerle yürütülmüştür. 1964-1981 yılları arasında Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gelişmesini teşvik amacıyla üç ayrı Mali Protokol bir de Tamamlayıcı Protokol imzalanmıştır. 1981 yılı sonrasında Dördüncü Mali Protokol hazırlanmış olsa da yürürlüğe girmemiştir. Mali Protokoller kapsamındaki yardım türü ağırlıklı olarak kredi olmak üzere kredi ve hibelerden oluşmakta olup, krediler, Avrupa Yatırım Bankası ve Topluluk kredilerini kapsamaktadır. 32 yıllık bu dönemde 1,4 milyar euro tutarında yardım öngörülmesine rağmen kullanılabilen yardım toplam 830 Milyon euro gibi düşük bir seviyede kalmıştır.²¹⁶

Birinci Mali Protokol

Türkiye ile AT arasındaki mali ilişkiler, Ankara Anlaşması'nın ekinde yer alan mali protokol ile başlamıştır. Birinci Mali Protokol de anlaşmayla aynı gün imzalanmış olup, burada 1964 – 69 dönemi için 175 milyon ECU tutarında kredi sağlanması öngörülmüş ve bu kredinin tamamı kullanılmıştır. Kredilerin vadesi 30

²¹⁶ ABGS, Türkiye-AB Mali İşbirliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

yıl, ödemesiz dönemi 7 yıl, faiz oranı ise altyapı projeleri için % 3, diğerleri için ise % 4,5 olarak tespit edilmiştir.

Bu mali protokol çerçevesinde alınan kredilerle, 11'i kamu (145,1 milyon ECU), 33'ü ise özel sektöre (29,9 milyon ECU) ait olmak üzere toplam 44 projenin finansmanı sağlanmıştır. Bu projelerden 7'si yapı, 37'si sanayi projesidir.²¹⁷ Projelerin isimleri ve ne kadar kaynak ayrıldığı çalışmanın ekinde yer alan Tablo 29'da yer almaktadır. Topluluk krediyi genel bütçeden karşılamıştır.²¹⁸

İkinci Mali Protokol

İkinci Mali Protokol, 1971-77 dönemini kapsamakta olup, 23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol ile birlikte imzalanmıştır. Bu Mali Protokol çerçevesinde 195 milyon ECU Topluluk bütçesinden, 25 milyon ECU ise AYB'den olmak üzere toplam 220 milyon ECU tutarında kredi verilmesi öngörülmüş ve bu kredinin tamamı kullanılmıştır. Kredinin kullanılmasında, altyapı projelerine ilişkin kredilerin vadesi 30 yıl, ödemesiz dönemi 8 yıl, faiz oranı ise % 2,5 olarak tespit edilmiş, diğer projelere ilişkin kredilerde ise faiz oranı olarak % 4,5 olarak belirlenirken, vade ve ödemesiz dönemin projenin özelliğine göre karşılaştırılması öngörülmüştür.

Topluluk bütçesinden sağlanan miktardan 175 milyon ECU kamu sektörü, 20 milyon ECU ise özel sektör projelerine ayrılmıştır. AYB kredilerinden ise özel sektörün normal kârlılıktaki projelerinin finansmanı sağlanmıştır.²¹⁹

²¹⁷ DTM, op. cit., s.335

²¹⁸ Bilici (a), op. cit., s.130

²¹⁹ DTM, op. cit., s.336

1 Ocak 1973 tarihinde AT'ye üye olan İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın da İkinci Mali Protokole katkıda bulunmalarını sağlamak üzere, 30 Haziran 1973 tarihinde bir Tamamlayıcı Protokol imzalanmıştır. Bununla, genel bütçe kaynaklarından 47 milyon ECU tutarında kredi sağlanmıştır. Ancak, onay işlemlerinin gecikmesi nedeniyle bu protokol ancak 1986'da yürürlüğe girmiştir.²²⁰ İkinci Mali Protokol ve Tamamlayıcı Protokol ile hangi projelere ne kadar kaynak ayrıldığı çalışmanın ekinde yer alan Tablo 30'de görülmektedir.

Üçüncü Mali Protokol

Üçüncü Mali Protokol, 15 Mayıs 1977 tarihinde imzalanmış olup, bu çerçevede 220 milyon ECU Topluluk bütçesinden, 90 milyon ECU de AYB kaynaklarından olmak üzere toplam 310 milyon ECU tutarında kredi verilmiştir.

Topluluk bütçesinden verilen kredinin vadesi 40 yıl, ödemesiz dönemi 10 yıl, faiz oranı ise % 2,5 olarak tespit edilmiş ve bu kredi kamu yatırımları için kullanılmıştır. AYB kredisi ise normal karlılıktaki projeler için olup, vadesi projenin özelliklerine, faiz oranı ise piyasa koşullarına göre tespit edilmiştir.²²¹ Ayrıca bu krediler için Türk hükümetinin garantisi alınmıştır.²²² Üçüncü Mali Protokol çerçevesinde çalışmanın ekinde yer alan Tablo 31'de belirtilen projeler finanse edilmiştir.

²²⁰ Bilici (a), op. cit., s.131

²²¹ DTM, op. cit., s.336-337

²²² Bilici (a), op. cit., s.132

Dördüncü Mali Protokol

Dördüncü Mali Protokol, 1982-86 yılları arasında uygulanmak üzere 1981 yılında imzalanmış ve burada 600 milyon ECU tutarında bir mali yardım yapılması öngörülmüştür. Bunun 225 milyonunun AYB'den kredi, 50 milyonunun genel bütçe kaynaklarından hibe, 325 milyonun da genel bütçe kaynaklarından kredi şeklinde verilmesi öngörülmüştür. Bu son tutarın 10 yılı ödemesiz olmak üzere 40 yıl vadeli ve % 1 faiz oranı ile verilmesi planlanmıştır. Ancak, 1981 yılında AT'ye üye olan Yunanistan'ın vetosu nedeniyle bu Protokol bir türlü uygulamaya konulamamıştır.²²³

Gümrük Birliği Öncesinde Diğer Mali Yardımlar

Avrupa Topluluklarının mali protokoller sisteminden vazgeçip, proje bazında kredi-hibe sistemine geçmesi ile mali ilişkiler, 1980'lerin sonunda Topluluk ile Akdeniz ülkeleri arasındaki ikili işbirliğin geliştirilmesi amacıyla oluşturulan Avrupa-Akdeniz İşbirliği kapsamında sürdürülmüştür. Bu kapsamda Türkiye'ye ayrılan kaynak, AYB kredisi şeklinde olup, 339,5 milyon ECU tutarındadır.²²⁴

Bunun yanı sıra, Topluluk, 1980'de Türkiye'deki güç şartlarla bağlantılı olarak 75 milyon ECU değerinde bir *özel yardım paketi* hazırlamış ve özellikle enerji, sağlık, çevre ve eğitim sektörlerinde uygulanacak toplam 11 proje için hibe sağlamıştır. Topluluk ayrıca, 1991 yılında da, Körfez Savaşı'ndan en çok etkilenen ülkeler için mali yardımda bulunmuş ve bunun bir sonucu olarak, Türkiye, 175 milyon ECU tutarında faizsiz krediden yararlanmıştır. Ayrıca, 1993 ve 1995

²²³ - DTM, op. cit., s.339
- Bilici (a), op. cit., s.132

²²⁴ DTM, op. cit., s.445

yıllarında, AT bütçe kaynaklarından *idari işbirliği* önlemlerine yönelik olarak iki kez 3'er milyon euro tutarında mali yardım almıştır.²²⁵

2. Gümrük Birliği Sonrası Dönem (1996-1999)

Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasında Gümrük Birliği'ni tamamlayan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile birlikte, mali ilişkileri düzenlemek üzere AB Komisyonu tarafından tek taraflı bir Mali İşbirliği Deklarasyonu yayınlanmıştır. Bu deklarasyon, Türk sanayi sektörünün gümrük birliğinin getireceği rekabet ortamına uyum sağlaması, altyapı bağlantılarının (kara ulaşımı, limanlar, havaalanları, demiryolları, telekomünikasyon, elektrik) iyileştirilmesi ve ekonomiler arasındaki farkın azaltılması için ülkemizin ihtiyaç duyacağı mali kaynağın bir bölümünü sağlayacak mali yardım paketini içermektedir.²²⁶

Topluluğun tek taraflı bu deklarasyonu ile taahhüt edilen bu yardımlar gümrük birliğinin Türk ekonomisi üzerindeki olası olumsuz etkilerini bertaraf etmek üzere tasarlanmış olmakla birlikte, gerek miktar gerek nitelik olarak yetersiz olmakla eleştirilmiştir. Diğer taraftan, taahhüt edilen yardımların dahi gerçekleşmemiş olması, Türkiye tarafından değişik platformlarda dile getirilmiş, ancak olumlu bir sonuç elde edilememiştir. Taahhüt edilen yardımların, Konsey tarafından oybirliği ile kabul edilmesi aşamasında Yunanistan'ın vetosu ile bazı yardım türleri engellenmiştir. Uygulamasına başlanan yardımlar için ise, diğer ülkelere farklı bir yaklaşımla, sadece Türkiye'ye ait projelerin Avrupa Parlamentosu tarafından

²²⁵ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, AB-Türkiye Mali İşbirliği, <http://www.deltur.cec.eu.int/mali-genel.html> <25.03.2005>

²²⁶ DTM, op. cit., s.446

onayının şart koşulması ve yine Avrupa Parlamentosu tarafından yönetmeliklere aykırı olarak proje konularının kısıtlanması, uygulamanın aksamasına ve yardımların gecikmesine neden olmuştur. Bu dönemde sadece Avrupa–Akdeniz programı kapsamında taahhüt edilen yardımların kısıtlı olarak kullanıldığını, bunun yanı sıra bütçe kaynaklı yardımların uygulamaya geçirilmediği görülmektedir.²²⁷ Bu çerçevede deklare edilen mali yardımlar aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

- Özel Eylem Programı

Bütçe kaynaklarından öngörülen bu yardım 375 milyon euro hibe, 750 milyon euro krediden oluşmaktadır. Hibe ile ilgili olarak Komisyon tarafından hazırlanmış olan yönetmelik Yunanistan'ın vetosu nedeniyle yasallaşamamıştır. Aynı şekilde, AYB kredisi olarak öngörülen 750 milyon euro, AYB Governörler Kurulu'nda Yunanistan Maliye Bakanının vetosu nedeniyle kabul edilmemiş ve uygulanamamıştır.

- Makro - Ekonomik Yardım

Bu çerçevede, gerekli olması halinde, uluslararası bazı kuruluşların onayıyla 200 milyon euro kullanımı öngörülmüştür. Bu yardım, ihtiyaç olmadığından kullanılmamıştır.

²²⁷ ABGS, Türkiye-AB Mali İşbirliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

- Avrupa-Akdeniz İşbirliği

Program, Avrupa Yatırım Bankası kredileri ve Topluluğun Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerin güçlendirilmesi için ayırmış olduğu bütçe kaynaklı hibelerden oluşmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, gümrük birliği öncesinde Yenileştirilmiş Akdeniz Programı çerçevesinde, 1992-1996 yılları arasında toplam 399,5 milyon euro kredi kullanımı taahhüt edilmiş, bu kapsamda 339,5 Milyon euro tutarında proje onaylanmış ve uygulamaya alınmıştır. Gümrük birliği sonrasında ise, Avrupa-Akdeniz İşbirliği kapsamında 1997-1999 yılları arasında AYB kanalıyla 205 milyon euro tutarında proje onaylanmış ve kullanıma geçilmiştir.

Avrupa-Akdeniz İşbirliği çerçevesinde hibe olarak ise, MEDA I Programından 700 Milyon euro öngörölmüş olmakla birlikte fiilen 376 Milyon euro taahhüt edilmiştir. Bu kapsamda ölkemiz tarafından değişik nitelik ve büyüklükte 300 civarında proje sunulmuş, ancak AB Komisyonunun farklı yönetimler altında proje kabul sistemi üzerinde değişiklikler yapması nedeniyle projelerin onaylanmasında güçlüklerle karşılaşmıştır. Diğer taraftan, yukarıda da belirtildiği üzere, Akdeniz ölkeleri içerisinde sadece Türkiye'ye ait projelerin Avrupa Parlamentosu onayına sunulması gereği aksaklıklara yol açmıştır. Bununla birlikte birçok proje onaylanmış ve Finansman Anlaşmaları imzalanmıştır. Diğer taraftan, Programın uygulanmaya başlamasından yaklaşık iki yıl sonra AB Komisyonu projelerin uygulanması için her ölkenin bir Çerçeve Anlaşması imzalamasını şart koşmuştur. 1998 yılında müzakereleri başlayan bu Anlaşmanın karşılıklı imzalanması ve Meclis tarafından onaylanması belirli bir süre almıştır. Türkiye, bu

kaynaktan hibelerin kullanımı için gerekli olan Çerçeve Kanununu Eylül 2000 tarihinde onaylamıştır.

MEDA projelerinin uygulanmasında Topluluktan ve Türkiye'den kaynaklanan bu sorunlar nedeniyle taahhüt edilen meblağın tümü için finansman anlaşmaları imzalanmış olmasına rağmen uygulama başlatılamamıştır. Çerçeve Anlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra projelerin uygulanması için girişimler başlatılmış ve bazı projeler için ihaleler açılmış ve sonuçlandırılmıştır. Ancak, mali kaynakların aktarımında bu kez yeni sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. 2001 yılının başından itibaren Topluluk, ülkemizde mali işbirliğinin uygulanması için diğer aday ülkeler tarafından da uygulanmakta olan merkezi olmayan uygulama sisteminin oluşturulmasını talep etmiştir. Dolayısıyla, bu kapsamda taahhüt edilen onaylanmış projeler kapsamı hibelerin fiili kullanımı, ancak yeni merkezi olmayan yapılanmanın gerçekleşmesi sonrasında mümkün olabilmektedir.²²⁸

MEDA-I kapsamında söz konusu dönemde finanse edilen projeler ve tutarları çalışmanın ekinde yer alan Tablo 32'de gösterilmektedir. Avrupa-Akdeniz Programı çerçevesinde sağlanan krediler ise ekte yer alan Tablo 33'da gösterilmektedir.

- Gümrük Birliği Sonrası Dönemdeki Diğer Mali Yardımlar

Bu çerçevede Türkiye,

- 1993'ten bu yana, Türk STK'ları *insan hakları ve sivil toplumun geliştirilmesine* yönelik faaliyetlerinin finansmanı için yılda ortalama 500.000 euro mali yardım almıştır.

²²⁸ ABGS, Türkiye-AB Mali İşbirliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

- 1996-1999 arası dönemde *uyuşturucuyla mücadele faaliyetleri* için toplam 760.000 euro tutarında yardımdan faydalanmıştır.
- 1992-1998 arası dönemde AT bütçesinden *nüfus politikaları ve aile planlaması* faaliyetlerine yönelik olarak 3,3 milyon euro tutarında mali yardım almıştır.
- 1992-1999 arası dönemde, "Life-Üçüncü Ülkeler" ve "Kalkınmakta Olan Ülkelerde Çevre" programları kapsamında desteklenen *çevre* projeleri için AT bütçesinden 4,92 milyon euro mali yardım almıştır.
- 1994-1998 arası dönemde HIV/AIDS ile mücadele kapsamındaki girişimler için yine bütçe kaynaklarından 682.000 euro yardım almıştır.
- Şap hastalığının önüne geçilmesine yönelik olarak 230.000 euro yardım almıştır.
- 1999 yılındaki Marmara depremi sonrasında, aynı yıl acil yardım paketi kapsamında 30 milyon euro, deprem sonrası rehabilitasyon faaliyetlerine destek kapsamında 1 milyon euro ve insani yardım için 4 milyon euro hibe ve 600 milyon euro kredi sağlanmıştır. Ayrıca, adaylık sonrasında 2000 yılından itibaren Akdeniz ülkeleri rehabilitasyon programı kapsamında 20 milyon euro hibe öngörülmüştür.²²⁹

²²⁹ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, AB-Türkiye Mali İşbirliği, <http://www.deltur.cec.eu.int> <25.03.2005>

B. Adaylık Sonrası Dönem (2000-2006)

1. Helsinki Zirvesi Sonuçları ve Mali Yardımların Artırılması

10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleşen Avrupa Birliği Helsinki Zirvesi'nde, ülkemize de aday ülke statüsü tanınmış ve bunun ardından ilişkiler bir ivme kazanmıştır. Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesinde yer alan aşağıdaki ifadeler Türkiye için öngörülen bir katılım öncesi stratejinin unsurlarına ve bu kapsamda mali işbirliğine işaret etmektedir:

*“...Türkiye, diğer aday devletlere uygulananlar ile aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday devlettir. Diğer aday devletler gibi Türkiye de mevcut Avrupa stratejisine dayanılarak, reformlarını teşvik etmeye ve desteklemeye yönelik bir katılım öncesi stratejiden istifade edecektir...”*²³⁰

Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesinde, AB tarafından ülkemize yapılacak hibe nitelikli yardımların adaylık sürecinde tek bir çatı altında toplanması öngörülmüştür.

Türkiye için katılım öncesi mali yardımı düzenleyen Tüzüklerden ilki, katılım öncesi strateji çerçevesinde Türkiye'ye verilecek yardımlara, özellikle de Katılım Ortaklığının oluşturulmasına yönelik “26 Şubat 2001 tarih ve AT/390/2001 sayılı Konsey Tüzüğü”dür. Bu Tüzük, Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi'ne yasal dayanak teşkil etmektedir.²³¹

Bunun ardından, ülkemiz ile mali işbirliğinin, diğer adaylarla aynı yasal ve teknik zeminde değerlendirilmesi ve aynı usullere tabi olmasını teminen Komisyon

²³⁰ Helsinki European Council, Presidency Conclusions, 10-11 December 1999, Press Release: Brussels (11-12-1999) – Nr: 00300/99

²³¹ H. Karabacak, **Türkiye-Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali İşbirliği ve Proje Yönetimi Yaklaşımı**, Maliye Bakanlığı, Ankara, 2004, s.10

tarafından hazırlanan “Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Yardıma Dair Çerçeve Tüzük” (Tek Çerçeve Tüzük olarak da anılmaktadır) 17 Aralık 2001 tarihinde onaylanmış ve AB Resmi Gazetesi’nde yayımlanarak 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu tüzük, Komisyon’un yılda ortalama 177 milyon euro düzeyinde katılım öncesi yardım gerçekleştirme hedefini bir kez daha ortaya koymuştur. 2002 yılından itibaren, Türkiye’ye yönelik katılım öncesi yardımları oluşturan tüm araçlar “katılım öncesi mali yardım” başlığı altında tek bir bütçe kaleminde toplanmıştır.²³²

Ülkemizin Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde gerekli ekonomik ve sosyal uyuma yönelik olarak hazırlanan program ve projeler, AB ile ülkemiz arasında yürütülen mali işbirliği çerçevesinde AB’den sağlanan hibe nitelikli mali yardımlar ve ulusal bütçeden yapılan katkılar ile finanse edilmektedir. Buna ilişkin esas ve usuller, AB Komisyonu ile imzalanan “Çerçeve Anlaşmalar” kapsamında yürütülmektedir.

Bu bağlamda 1 Nisan 1999’da imzalanan, MEDA Yardımları kapsamındaki yardımlara ilişkin Çerçeve Anlaşma Helsinki Zirvesi’nden önce imzalandığı için adaylık statüsünü yansıtmamaktadır. Bu durumun düzeltilmesi amacıyla 14 Mayıs 2004 tarihinde bu anlaşmanın yerini alacak bir anlaşma imzalanmıştır.

Söz konusu Anlaşma, bir yandan AB’nin ülkemize verdiği yardımları adaylık perspektifinin getirdiği usul ve esaslara oturturken, diğer yandan da bunların teknik ve mali uygulamasının aşağıda bahsedilecek olan merkezi olmayan yapılanma çerçevesinde gerçekleşmesini karara bağlamaktadır. Anlaşmanın, 26 Şubat 2005

²³² Daha önce Türkiye’ye yönelik mali yardımlar Topluluk bütçesinde ‘dış faaliyetler’ başlığı altında yer almakta idi.

tarıhli “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasındaki Mali İşbirliği Çerçevesinde Temin Edilecek Mali Yardımların Uygulanmasına İlişkin Çerçeve Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair 5303 sayılı Kanun” ile onaylanması uygun bulunmuş ve 15 Nisan 2005 tarih ve 25178 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2005/8636 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanmıştır.²³³

Katılım öncesi strateji çerçevesinde, mali yardımların kullanılması ile ilgili olarak aşağıdaki belgeler hazırlanmıştır:

- İlk “Katılım Ortaklığı Belgesi” 8 Mart 2001 tarihinde Avrupa Birliği tarafından onaylanmıştır. Türkiye’nin gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi ise 19 Mayıs 2003 tarihli Konsey Kararı ile kabul edilmiştir. Bu belgeler, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanmış, Türkiye’nin tam üyeliğe hazırlanması için hedefler koymuş, müktesebatın üstlenilmesine yönelik Türkiye’nin kısa ve orta vadeli önceliklerini tanımlamış ve uyum çalışmalarına AB’nin vereceği mali ve teknik desteğin çerçevesini çizmiştir.
- “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu’nda onaylanmıştır. Yeni Katılım Ortaklığı belgesine paralel olarak Ulusal Program da gözden geçirilmiş ve yeni Ulusal Program 23 Haziran 2003 tarihinde Bakanlar Kurulu’nda onaylanmıştır. Bu belgeler, Katılım Ortaklığı Belgesi temelinde ülkemiz tarafından hazırlanmış ve Katılım Ortaklığında belirlenen önceliklerin hayata geçirilmesine yönelik program ve takvim ortaya konmuştur.

²³³ ABGS, Türkiye-AB Mali İşbirliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

- Avrupa Komisyonu, Türkiye için 1998 yılından bu yana her yıl yayımladığı “İlerleme Raporları” ile tüm müktesebat başlıklarına ilişkin ülkemizin tam üyelik sürecinde kat ettiği mesafeyi değerlendirmektedir.
- “Ön Ulusal Kalkınma Planı” Türkiye tarafından hazırlanarak, Yüksek Planlama Kurulu’nun 22 Aralık 2003 tarih ve 2003/61 sayılı Kararıyla kabul edilmiştir. Bu belge, Ulusal Programın eki niteliğinde olup, ekonomik ve sosyal uyuma yönelik katılım öncesi mali yardımların programlanmasına stratejik bir çerçeve oluşturmak üzere hazırlanmıştır.
- “Çok Yıllı Programlama Belgesi” ülkemiz tarafından hazırlanarak 2004 yılı Mayıs ayında AB Komisyonuna iletilmiştir. Bu belge ile 2004-2006 döneminde Avrupa Birliği’nden sağlanacak olan katılım öncesi mali yardımların aktarılacağı öncelik alanlarının, Ulusal Program ve Ön Ulusal Kalkınma Planı öncelikleri dikkate alınarak tespit edilmesi amaçlanmaktadır.²³⁴

2. Mali İşbirliği ve Yeni İdari Yapılanma

Tek Çerçeve Tüzükte yer alan hükümleri uygulayabilmek ve katılım öncesi stratejinin etkin bir şekilde işlemlerini sağlayabilmek üzere Avrupa Birliği, Türkiye’den ‘Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi’ çerçevesinde mali yardımları kullanmaya yönelik idari yapılanmasını oluşturmasını istemiştir. Birlik sadece ülkemizden değil tüm aday ülkelerden mali işbirliğine yönelik bir idari yapı talep etmekte ve bu idari yapının ademi merkeziyetçi bir temele oturtulması gerektiğini

²³⁴ Karabacak, op. cit., s.9-10

vurgulamaktadır. Avrupa Birliği, yeni idari yapılanma ile mali işbirliği kapsamında hayata geçirilecek projelerin, AB Komisyonu yerine aday ülkeler tarafından belirlenmesini ve mali işbirliği sürecinde, programlama, izleme ve değerlendirme ile proje uygulama birimlerinin farklılaştırılmasını talep etmektedir. Böylece, mali işbirliğinin farklı evrelerini, farklı birimler ve kişiler uygulayacak ve denetleyecektir.

18 Temmuz 2001 tarihinde yürürlüğe giren 2001/41 sayılı Başbakanlık Genelgesinde, lkemizin Avrupa Birliği ile Mali İşbirliğini yürütmek üzere oluşturulan yeni ve merkezi olmayan idari yapılanmada yer alan organlar ve görevleri belirlenmiştir. Bu yeni uygulama sistemi çerçevesinde Avrupa Birliği, 2002 yılından başlayarak, mali işbirliğinin program bazında genel onayını vermekte ve ardından bu yeni idari yapı sayesinde her tür uygulama ve denetim Türkiye tarafından yrtlmektedir. AB, sadece yılda iki kez kendilerine rapor sunulmasını istemektedir.

Yeni yapılanma söz konusu Genelgede aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Ulusal Mali Yardım Koordinatörü

Avrupa Birliği ile Mali İşbirliğinin koordinasyonunu sağlayacak Ulusal Yardım Koordinatörlüğü görevi, Avrupa Birliği ile ilişkilerden sorumlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı tarafından yürütülecektir. Ulusal Mali Yardım Koordinatörü bu görevi yerine getirmek üzere gerektiğinde bir temsilci atayabilir. Ulusal Mali Yardım Koordinatörü'nn başlıca görevleri şunlardır:

- Topluluk mali yardımının katılım süreciyle ilişkilendirilmesi ve fonların sadece bu amaç için kullanılmasını teminen gerekli koordinasyonu sağlamak,

- Mali İşbirliği kapsamında değerlendirilecek projelerin Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programda yer alan öncelikler doğrultusunda yönlendirilmesini, seçilmesini, uygulanmasını ve izlenmesini sağlamak,
- Yıllık Finansman Protokollerini, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi ve ilgili bakanlıklar ile bağlantılı olarak hazırlamak ve koordine etmek,
- Programların izlenmesini ve değerlendirilmesini koordine etmek.

Ulusal Mali Yardım Koordinatörlüğü'nün sekreteryaya hizmetleri, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından yürütülmektedir.

Mali İşbirliği Komitesi

Mali işbirliğiyle ilgili olarak yürütülen çalışmalar arasında gerekli uyumun sağlanması amacıyla "Mali İşbirliği Komitesi" kurulmuştur. Mali İşbirliği Komitesi Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği temsilcilerinden oluşmaktadır. Mali İşbirliği Komitesi'ne, Ulusal Mali Yardım Koordinatörü veya görevlendireceği temsilcisi başkanlık etmektedir. Mali İşbirliği Komitesinin başlıca görevleri şunlardır:

- Mali kaynakların kullanımındaki öncelikleri belirlemek,
- Saptanacak öncelikler kapsamında yıllık programları hazırlamak,
- Mali kaynakların öncelikler doğrultusunda dağıtımını gözetmek,
- Mali işbirliği uygulamasını izlemek ve değerlendirmek.

Komitenin sekretery hizmetleri, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından yürütölmektedir. Mali işbirliği komitesi, diğer ölkelerde kurulmamış olan, bize özđü bir yapıdır.

Ulusal Fon ve Ulusal Yetkilendirme Görevlisi

Avrupa Birliği'nden sağlanacak mali yardımlar Hazine Müsteşarlığı tarafından açılacak ve yönetilecek bir Ulusal Fonda toplanacaktır. Fon'u yönetmek üzere Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Ulusal Yetkilendirme Görevlisi olarak tanımlanmıştır. Ulusal Yetkilendirme Görevlisi bu görevi yerine getirmek üzere gerektiğinde bir temsilci atayabilir. Ulusal Yetkilendirme Görevlisinin başlıca görevleri şunlardır:

- Komisyondan fonların transferini talep etmek ve fonları yönetmek,
- Finansman Protokolünde geçen ulusal ve diğer mali kaynakların akışını sağlamak,
- Avrupa Birliği mali yardımları için Avrupa Birliği tarafından kabul edilmiş bir mali raporlama sistemi oluşturmak ve
- Finansman Anlaşmasında belirtilen usule uygun olarak fonları Merkezi Finans ve İhale Birimine transfer etmek.

Ortak İzleme Komitesi

Ortak İzleme Komitesi, Ulusal Mali Yardım Koordinatörü, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi, Mali İşbirliği Komitesi ve Avrupa Birliği Komisyonu

temsilcilerinden oluşur. Ortak İzleme Komitesi yılda en az bir kez toplanarak programları gözden geçirir. Ortak İzleme Komitesinin başlıca görevleri şunlardır:

- İzleme raporları kapsamında Finansman Protokollerinde yer alan hedeflerin gerçekleşmesini değerlendirmek ve
- Belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için önceliklerde değişiklik, programlar arasında kaynak aktarımı ve gerekli hallerde program bazında ilave mali kaynak önerisinde bulunmak.

Merkezi Finans ve İhale Birimi

Mali işbirliği kapsamındaki projelerin Avrupa Birliği kural, düzenleme ve usullerine uygun olarak ihale, ödeme, muhasebe ve raporlama işlemleri Avrupa Birliği Komisyonu ile imzalanan 14 Şubat 2002 tarihli “Merkezi Finans ve Sözleşmeler Birimi’nin Oluşturulmasına İlişkin Mutabakat Zaptındaki” esaslara göre kurulan Merkezi Finans ve İhale Birimi tarafından yerine getirilecektir. Bu birim, bir Program Yetkilendirme Görevlisinin sorumluluğu altında faaliyet gösterecek ve kararlarında bağımsız olacaktır. Merkezi Finans ve İhale Birimi’nin faaliyetlerinden ve yürütülecek projelerin mali yönetiminden sorumlu olan Program Yetkilendirme Görevlisi, Ulusal Yardım Koordinatörünün görüşü alınarak Ulusal Yetkilendirme Görevlisi tarafından atanacak bir kamu görevlisi olacaktır. Merkezi Finans ve İhale Birimi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği’ne idari açıdan bağlı olacaktır.²³⁵

Merkezi Finans ve İhale Birimi ile Ulusal Fon’un kuruluşuna ilişkin Mutabakat Zabıtları, AB ile imzalanmış ve 30 Ocak 2003 tarihinde TBMM

²³⁵ 18 Temmuz 2001 tarihinde yürürlüğe giren 2001/41 sayılı Başbakanlık Genelgesi

tarafından onaylandıktan sonra 4 Şubat 2003 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.²³⁶ Katılım öncesi süreçte AB'den sağlanacak mali yardımların kullanılabilmesi için oluşturulması gereken ve ülkemiz tarafından çalışmaları tamamlanan merkezi olmayan yapılanma, AB Komisyonu tarafından 8 Ekim 2003 tarihinde onaylanmış ve böylece AB mali yardımlarının yönetimi Türkiye’ye geçmiştir.²³⁷

Tek Çerçeve Yönetmeliğin kabul edilerek yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türk firmalarının, ülkemizin doğrudan yardım alamadığı ve sadece Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine açık olan PHARE, ISPA ve SAPARD Fonlarından finanse edilen projelerin ihalelerine katılmaları imkanı doğmuştur. Türkiye ayrıca, MEDA, TACIS ve CARDS mali yardımları çerçevesindeki projelerin ihalelerine de katılabilmektedir. Diğer yandan, Tek Çerçeve Tüzük’te getirilen mütekabiliyet unsuruyla, üye devletlerden ve diğer aday ülkelerden gerçek ve tüzel kişilerin, AB yardımları bağlamında Türkiye’de açılacak ihalelere katılabilesinin yolu da açılmış olmaktadır.²³⁸

3. Adaylık Sonrası Dönemde Türkiye’ye Sağlanan Mali Yardım Miktarları

Türkiye’ye yönelik AB yardımları, Helsinki’den önce, Yenileştirilmiş Akdeniz Programı kapsamındaki fonlardan, gümrük birliği çerçevesindeki fonlardan

²³⁶ ABGS, Türkiye-AB Mali İşbirliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

²³⁷ ibid

²³⁸ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-AB Mali İşbirliği http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/TurkMutessebbislerinABIhalelerineKatilimi.htm <25.03.2005>

ve AYB kredilerinden sağlanmakta idi. Aday ülke statüsüne geçilmesi ile birlikte, sağlanan AB fonlarının yapısı da değişmiştir.²³⁹ Helsinki Zirvesi sonrasında, adaylık sürecinde mevcut Akdeniz İşbirliği programlarının yanı sıra mali yardımlar için yeni kaynakların tahsis edilmesi çalışmalarına gidilmiştir. Türkiye, diğer adayların faydalanmakta olduğu PHARE, ISPA ve SAPARD yardım programlarından, bu programların bütçelerinin 2000-2006 dönemi için kesinleştirilmiş olması nedeniyle yararlanamamaktadır.²⁴⁰ Bunun yerine Türkiye için katılım stratejisine uygun olarak ilave kaynak yaratılmış ve bu dönemde Türkiye Avrupa-Akdeniz İşbirliği Programının 2000-2006 dönemine dahil edilmiştir.²⁴¹

2002 Strateji Belgesi'nde, Komisyon, Türkiye'nin ihtiyaçlarını ve kullanma kapasitesini dikkate alarak, toplam yardımın büyük ölçüde artırılmasını öngörmüştür. 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi sonuçlarında da, 2004'ten itibaren bu yardımın 2000-2006 mali perspektiflerinin "katılım öncesi harcama" başlığı altında finanse edileceği belirtilmiş ve Komisyon, 12 Şubat 2003'te, bu yönde bir teklifi kabul etmiştir.²⁴²

14 Nisan 2003 tarihinde Konsey tarafından kabul edilen revize edilmiş Katılım Ortaklığı Belgesinde, Türkiye'ye yönelik mali yardımların, AB'nin 2000-2006 mali perspektifinin "katılım öncesi harcamalar" başlığı altında finanse edilmesi teyit edilmiş ve 2004-2006 yılları için aşağıdaki miktarlarda yardım öngörülmüştür.²⁴³

²³⁹ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye**, Ankara, Eylül 2003, s.10

²⁴⁰ Ancak Türkiye-AB mali işbirliğinde PHARE prosedürleri uygulanacaktır.

²⁴¹ ABGS, Türkiye-AB Mali İşbirliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

²⁴² Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, AB-Türkiye Mali İşbirliği, <http://www.deltur.cec.eu.int> <25.03.2005>

²⁴³ Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi, Ankara, Haziran 2003, s.2

Tablo 35: Türkiye'ye Yönelik Katılım Öncesi Mali Yardımlar

Yıllar	Miktar (milyon euro)
2004	250
2005	300
2006	500
Toplam	1.050

Kaynak: 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi

Katılım öncesi mali yardımlarının kullanım alanları aşağıdaki gibidir:

- *Kurumsal yapılanma:* Kamu sektörü dışındaki organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları ve milli polis teşkilatına yardım;
- *Mevzuat uyumu:* Türkiye'nin AB mevzuatına uyum çalışmalarına destek ve eşleştirme (twinning) projelerinin maliyeti;
- *Ekonomik ve sosyal birlik:* Türkiye'nin AB'nin yapısal fonlarını kullanmaya başlaması ve bu amaçla idari kapasitenin oluşturulması;
- *Türkiye'nin AB programlarına katılım maliyeti.*²⁴⁴

AB Komisyonu ile yürütülen müzakereler sonucunda belirlenen, 2002-2004 dönemine ilişkin olarak AB mali yardımlarının aktarılacağı öncelik alanları şunlardır: Siyasi Kriterler, çevre, telekomünikasyon, istihdam ve sosyal konular, denizcilik, mali kontrol, iç pazar ve rekabet, enerji, adalet ve içişleri, tarım ve balıkçılık, KOBİ'ler, sigortacılık, sağlık, bölgesel kalkınma, ulaştırma, yabancı sermayeyi teşvik, yolsuzlukla mücadele, devlet yardımları ve Topluluk Programlarına

²⁴⁴ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, op. cit., s.11

katılım.²⁴⁵ 2002-2004 yıllarında finanse edilen projeler çalışmanın ekinde yer alan Tablo 37, 38 ve 39’da gösterilmektedir.

Helsinki sonrası adaylık döneminde AB tarafından Türkiye’ye yönelik diğer yardım programları aşağıda anlatılmaktadır.

- MEDA II (2000-2006)

Bütçe kaynaklı ve Komisyon tarafından yürütülen bu yardım programından hibe olarak Türkiye’ye ayrılan pay yıllık 127 milyon euro olmak üzere toplam 890 milyon euro olarak telaffuz edilmektedir. Programın yürütülmesinde, bazı teknik sorunlar ve halen MEDA I kapsamındaki bazı projelerin dahi uygulanamamış olmasından kaynaklanan bazı sorunlar bulunmaktadır. Proje bazında uygulamada yaşanan sorunların ortadan kaldırılmasını teminen hibe yardımların ‘Yapısal Uyum’ programları kapsamında doğrudan bütçeye aktarımı yönteminin uygulanması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, 150 milyon euro tutarındaki ilk bölüm için gerekli Komisyon onayı Aralık 2000 içerisinde alınmıştır.

Ayrıca, Avrupa Yatırım Bankası tarafından bu program kapsamında 1,470 milyar euro kredi kullanımı öngörülmektedir. Proje çalışmaları yürütülmektedir. MEDA II çerçevesinde finanse edilmesi öngörülen projeler çalışmanın ekinde yer alan Tablo 34’de gösterilmektedir.

²⁴⁵ Karabacak, op. cit., s.13

- Avrupa Stratejisi

Gümrük birliği kapsamında taahhüt edilen yardımların gerçekleştirilememiş olmasını telafi etmek amacıyla ilave bir kaynak olarak düşünülen bir yardım programıdır. Bu kapsamda Türkiye'ye yönelik Avrupa Stratejisi çerçevesinde, Bakanlar Konseyi tarafından 10 Nisan 2000 tarihinde kabul edilen “Gümrük Birliği'nin Güçlendirilmesine İlişkin Tüzük” kapsamında 2000–2002 yılları için yıllık 5 milyon euro²⁴⁶, 22 Ocak 2001 tarihinde kabul edilen “Ekonomik ve Sosyal Kalkınmanın Güçlendirilmesine İlişkin Tüzük” kapsamında 2000–2002 yılları için yıllık 45 milyon euro, yani toplam 150 milyon euro hibe nitelikli kaynak ayrılmıştır.²⁴⁷ Ayrıca, 450 milyon euro AYB kredisi kullanılması öngörülmektedir.

Ayrıca Avrupa Stratejisi kapsamında diğer adaylara tanınan ve AYB'nin kendi öz kaynaklarından finanse ettiği “katılım öncesi kolaylığı” adı altındaki 8,5 milyar euro tutarındaki kredi paketinden faydalanma imkanı tanınmıştır. Bu krediden ülkelere bir pay ayrılmamış olup, incelemeler ve onay proje bazında gerçekleştirilecektir.

Adaylık süresince 2006 yılına kadar Türkiye'ye sağlanacak mali yardımlar çalışmanın ekinde yer alan Tablo 36'da görülmektedir.

²⁴⁶ Council Regulation (EC) No 257/2001 of the European Parliament and of the Council of 22 January 2001 regarding the implementation of measures to promote economic and social development in Turkey, Official Journal of the European Communities, L 39, 09.02.2001

²⁴⁷ Council Regulation (EC) No 764/2000 of 10 April 2000 regarding the implementation of measures to intensify the EC-Turkey customs union, Official Journal of the European Communities, L 94, 14.4.2000

4. Türkiye'nin Topluluk Program ve Ajanslarına Katılımı

Türkiye-AB Ortaklık Konseyi kararları veya Çerçeve Anlaşmalar temelinde, Türkiye artık bazı Topluluk ajans ve programlarına katılabilmektedir. Ülkemiz ile AB Komisyonu arasında 26 Şubat 2002 tarihinde imzalanan ve 1 Eylül 2002 tarih ve 24863 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak 5 Eylül 2002'de yürürlüğe giren "Türkiye'nin Topluluk Programlarına Katılımının Genel İlkeleri Hakkında Çerçeve Anlaşma", Türkiye'nin Topluluk Programlarına katılımına dair hukuki zemini oluşturmaktadır. Çerçeve Anlaşmanın yürürlüğe girmesinin ardından, katılım kararı alınan her program için Komisyon ile ülkemiz arasında Mutabakat Zabıtı imzalanması gerekmektedir. Mutabakat Zabıtları, söz konusu programa dair katılım esaslarını ve ulusal katkı payını ortaya koymaktadır. Türkiye de diğer aday ülkeler gibi, bu programlardan yararlanmak için belli bir katkı payı ödemek durumundadır. AB tarafından Türkiye'ye yapılan yıllık yardımların bir bölümü, Türkiye'nin bu katkı paylarını ödemesine yardımcı olmak üzere bu programlara katılabilmesi için ayrılmaktadır.²⁴⁸

Türkiye ve Avrupa Komisyonu tarafından imza edilen Türkiye'nin Topluluk Programlarına katılımına ilişkin Mutabakat Zabıtlarına göre Türkiye aşağıda yer alan programlara katılmaktadır:

- Araştırma ve Teknolojik Gelişme Alanındaki Altıncı Çerçeve Programı (2002-2006).

²⁴⁸ - Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, op. cit., s.13
- Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-AB, Topluluk Programları
http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/ToplulukProgramlari.htm
<25.03.2005>

- İşletme ve Girişimcilik ve Özellikle KOBİ'ler Alanındaki Çok Yıllı Topluluk Programı (2001-2005).
- Bilgi Toplumu Alanında;
 - IDA II – İdareler Arasında Elektronik Veri Değişimi Konusundaki Topluluk Programı (2001-2005).
 - E-İçerik – Küresel Ağlar Üzerinde Avrupa Sayısal İçeriğinin Kullanımı ve Gelişimini Desteklemeye ve Dil Çeşitliliğini Teşvik Etmeye Yönelik Çok Yıllı Program (E-İçerik) (2001-2005).
- Gümrükler ve Vergilendirme Alanında;
 - Gümrükler 2007 (2003-2007).
 - Fiscalis 2007 (2003-2007).
- Halk Sağlığı Alanında Topluluk Eylem Programı (2003-2008).
- Eğitim Programları (2000-2006);
 - Socrates.
 - Leonardo Da Vinci.
 - Gençlik.
- İstihdam ve Sosyal İşler Alanında;
 - Ayrımcılıkla Mücadele (2001-2006).
 - Cinsiyet Eşitliği (2001-2005).
 - Sosyal Dışlanmanın Önlenmesi (2001-2005).

- İstihdam Alanında Teşvik Önlemleri (2001-2005).²⁴⁹

Programların Mutabakat Zabıtlarını imzalama tarihleri aşağıdaki tabloda belirtilmektedir:

Tablo 41: Topluluk Programlarına Katılım için Mutabakat Zabıtları İmza Tarihleri

Program Adı	Mutabakat Zaptı İmza Tarihi
Leonardo da Vinci II (2000 – 2006)	15.04.2004
Socrates II (2000-2006)	15.04.2004
Gençlik (2000-2006)	15.04.2004
IDA II (2001– 2005)	15.12.2003
Gümrükler 2007 (2003 – 2007)	26.05.2003
Fiscalis 2007 (2003 – 2007)	29.04.2003
E-İçerik (2001 – 2005)	10.02.2003
Halk Sağlığı Alanında Topluluk Eylem Programı (2003 -2008)	08.01.2003
İstihdam Alanında Teşvik Önlemleri Topluluk Programı (2001 – 2005)	09.12.2002
Cinsiyet Eşitliği (2001 – 2005)	25.11.2002
Sosyal Dışlanmanın Önlenmesi (2001 – 2005)	25.11.2002
Ayrımcılıkla Mücadele (2001 – 2006)	25.11.2002
6. Çerçeve Programı (2002 – 2006)	29.10.2002
İşletme ve Girişimcilik için Çok Yıllı Program (2001 – 2005)	23.10.2002

Kaynak: Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, <http://www.deltur.cec.eu.int> <25.03.2005>

Topluluk Programlarının yanı sıra, bir takım Topluluk Ajansları da kurulmuştur. Topluluk ajansları, AB yasalarına bağlı, Topluluk Kurumlarından farklı ve kendi tüzel kişiliğine sahip kurumlardır. Bu kurumlar ilgili Topluluk anlaşmalarında belirtilen teknik, bilimsel ya da idari işleri yerine getirmek üzere

²⁴⁹ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, op. cit., s.13

Yönetmelikler, Yönergeler, Kararlar ve Tavsiye Kararları ile Görüşlerden oluşan ikincil mevzuat ile kurulmaktadır. Türkiye Topluluk Ajansları'ndan Avrupa Çevre Ajansı ve Uyuşturucular ve Uyuşturucu Bağımlılığı Gözlemevi'nin tam katılımcı üyesidir.²⁵⁰

II. Avrupa Yatırım Bankası'nın Türkiye'ye Yönelik Kredileri

Türkiye AYB'nin Akdeniz ülkelerine yönelik Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Akdeniz Ortaklığı kredi paketleri, aday ülkelere yönelik Katılım Öncesi Yardım İmkani, TERRA ve Gümrük Birliği'ni Desteklemeye Yönelik Kredi paketinden yararlanabilmektedir. Bu çerçevede AYB, Türkiye'deki özel sektörü desteklemek amacıyla 250 milyon euro tutarında kredi vermektedir.²⁵¹

Global krediler kapsamındaki AYB fonları, Türkiye'deki beş ortak banka aracılığıyla sanayi, hizmet ve turizm sektöründe faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli özel sektör projelerine aktarılacaktır. Türkiye'deki beş ortak bankanın arasında, AYB'nin uzun bir dönemden bu yana ortaklık ilişkisi içinde olduğu Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) ile Türkiye Vakıflar Bankası (Vakıfbank)'ın yanı sıra, üç "yeni" ortak banka, Türkiye Kalkınma Bankası (TKB), Türkiye Halk Bankası ve TC Ziraat Bankası da bulunmaktadır.

Söz konusu global kredi, Nisan 2003 ile Temmuz 2001'de imzalanmış olan ve sırasıyla Türkiye'de sanayi sektörüne sağlanan 200 milyon euro ile 125 milyon

²⁵⁰ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, AB-Türkiye Mali İşbirliği, <http://www.deltur.cec.eu.int> <25.03.2005>

²⁵¹ <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&ndx=12&mnID=3&ord=5&subOrd=9> <10.02.2005>

euro tutarındaki kredilerin başarılı kullanımının devamı niteliğindedir. Her iki kredi, özel sektörün Türkiye’de 1 milyar euro tutarında proje yatırımı yapmasına yol açmış, bu sayede 10 bin kişiye yeni istihdam alanı açılmıştır.²⁵²

250 milyon euro tutarında global kredi aracılığıyla AYB, bir yandan uzun vadeli kredi sağlama hedefini sürdürürken, diğer yandan da Türkiye’deki banka ortaklık ağını yaygınlaştırarak ülke çapında faaliyet gösteren KOBİ’lere daha geniş bir biçimde ulaşmayı amaçlamaktadır.

Avrupa Yatırım Bankası, Türkiye’de, aralarında otomotiv sektörünü ilgilendiren iki doğrudan yabancı yatırım projesinin de bulunduğu, ülke ekonomisi için kilit öneme haiz projelere 2,5 milyar euro destek sağlamıştır.²⁵³

AYB’nin Türkiye’de altyapı için sağladığı finans desteği, temel olarak çevre projeleri ile 1999 depreminin ardından yeniden inşa faaliyetlerine verilmiştir. Türkiye’de finanse edilen projeler arasında şunlar bulunmaktadır: Bursa, Adana, Mersin, Diyarbakır, İzmit ve Tarsus atık su arıtma sistemleri, Eskişehir Kent Kalkınma Projesi, Ege sahillerinde bulunan Yeniköy Enerji Santralindeki desülfürizasyon ekipmanı ve daha fazla sayıda çevre dostu enerji ve ısıtma santrallerinin inşası. AYB, aynı zamanda Türkiye’de yerel ticari bankalara sağlanan birçok küresel kredi vasıtasıyla KOBİ’leri de teşvik etmiştir.²⁵⁴ AYB tarafından finanse edilen projeler çalışmanın ekinde yer alan Tablo 40’da görülmektedir. 1964-

²⁵² ibid

²⁵³ ibid

²⁵⁴ ibid

2004 döneminde Türkiye'ye AYB'den sağlanan kredi miktarı toplam 2,5 milyar euro'dur.²⁵⁵

III. Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımlarda Yeni Bir Yaklaşım: IPA (Katılım Öncesi Araç)

Yukarıda bahsedilen mali yardımlar, 2000-2006 dönemi için geçerli mali perspektif kapsamında sağlanması öngörülen miktarlardır. Bununla birlikte, 2007-2013 döneminde geçerli olacak mali perspektif çerçevesinde yeni bir mali yardım mekanizması öngörülmektedir. IPA (*Instrument for Pre-Accession*) olarak adlandırılan bu mekanizmanın yöneleceği alanlar başlıca 5 ana başlık altında toplanmaktadır.²⁵⁶

- Kurumsal yapılanma,
- Bölgesel ve sınır-ötesi işbirliği,
- Bölgesel kalkınma,
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi,
- Kırsal kalkınma.

2007 yılından itibaren Türkiye'ye yönelik yardımların da bu araç vasıtasıyla kullanılması öngörülmektedir. IPA'ya yönelik kesin kararlar 2006 yılı içerisinde alınacaktır. Miktarı artırılan mali yardımlarla birlikte, Türkiye'de kişi başına

²⁵⁵ European Investment Bank, Financing Provided by the European Investment Bank in Turkey, August 2004, http://www.eib.org/Attachments/country/flysheet_turkey_en.pdf <10.02.2005>

²⁵⁶ Buradan sonra anlatılan kısım, 10 Mart 2005 tarihli Mali İşbirliği Komitesi Toplantısında AB Delegasyonu temsilcisi tarafından yapılan sunuştan derlenmiştir.

sağlanan yardım miktarının, önceki aday ülkeler düzeyine ulaşması beklenmektedir. Stratejiler, yardım kanalları ve kurumsal çerçevenin hazır hale gelmesi için 2-3 yıla ihtiyaç duyulacağı düşünülmektedir.

Bu bölümde anlatılan ve Türkiye'ye 1964-2004 yılları arasında sağlanan hibe nitelikli mali yardımlar özetle aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 42: Türkiye'ye Sağlanan Hibe Nitelikli Mali Yardımlar

<i>Adaylık Öncesi Dönem (1964-1999)</i>	Miktar (Milyon ECU/euro)
MEDA I	376
İdari İşbirliği	6
Deprem Yardımları	35
Diğer Çeşitli Yardımlar	14
Özel Yardım Paketi	75
Ara Toplam	506
<i>Adaylık Sonrası Dönem (2000-2004)</i>	
Avrupa Stratejisi (2000-02)	15 + 135 = 150
MEDA II (2000, 2001)	176 + 167 = 343
Akdeniz Ülkelerinde Rehabilitasyon	20
Katılım Öncesi Yardım	
- 2002 Programlaması	126
- 2003 Programlaması	144
- 2004 Programlaması	237,5
Ara Toplam	1.020,5
Toplam	1.526,5

SONUÇ

Avrupa Birliği, hem üye ÷lkelerine hem de üçüncü ÷lkelere yönelik mali yardım sağlamaktadır. Üye ÷lkelerine yönelik mali yardımlar, bu ÷lkeler arasındaki ekonomik kalkınmışlık farklılıklarının giderilmesi için kullanılmaktadır. Üçüncü ÷lkelere yönelik yardımlar ise Birliğin dış politikası çerçevesinde bu ÷lkelerle ekonomik ve mali işbirliğine yöneliktir. Üçüncü ÷lkelere yönelik yardımların büyük bölümü, tam üyelik yolundaki aday ÷lkelere ayrılmaktadır.

AB mali yardımları, hibe ve kredi olmak üzere iki türdür. Krediler, kâr amacı gütmeyen Avrupa Yatırım Bankası'ndan düşük faizle ve uygun koşullarla sağlanmakta ve yatırım projelerinin finansmanına destek olmaktadır. Hibeler ise Birliğin kendi bütçesinden sağlanmaktadır. Avrupa Birliği Bütçesinin gelir kaynakları, diğer uluslararası kuruluşlardan farklı olarak öz kaynaklar sistemi aracılığıyla yaratılmaktadır.

Bu sistemde başlıca üç tür öz kaynak bulunmaktadır. Geleneksel öz kaynaklar, Topluluk politikaları yoluyla elde edilen gelirlerdir ve gümrük vergileri ile tarım vergilerinden oluşmaktadır. Üçüncü ÷lkelerden yapılan ithalat sırasında alınan bu vergilerin %75'i Birlik Bütçesine aktarılmaktadır. Diğer bir öz kaynak KDV payıdır ve bu gelirler, tüm üye devletlerde aynı şekilde belirlenen KDV matrahına % 0,5 oranının uygulanması yoluyla hesaplanmakta ve bu miktar Birlik Bütçesine aktarılmaktadır. Son öz kaynak türü ise en önemli payı oluşturan ve Gayri Safi Milli Hasıla Payı olarak ifade edilen kaynaktır. Hedeflenen bütçe büyüklüğünün diğer kaynaklarla karşılanamayan kısmı GSMH payı olarak toplanmakta ve bu

miktar, her yıl belirlenen sabit bir oranın, üye ülkelerin gayri safi milli hasıllarının toplamına uygulanması ile elde edilmektedir.

AB Bütçesinin özelliği, gelir ve giderlerin eşit olması gerekliliğidir. Buna göre, Birlik harcamaları toplam gelirleri aşamaz. Harcama kalemlerinin tavanları 7 yıllık dönemler için oluşturulan Mali Perspektiflerde belirlenmektedir. 2000-06 yıllarını kapsayan mali perspektife göre, Birliğin harcamaları temel olarak altı başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bu çerçevede, tarım harcamaları, ortak tarım politikası amaçlarını gerçekleştirmek üzere, destekleme alımları gibi alanlarda kullanılmakta ve harcamaların en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Yapısal faaliyetlere ilişkin harcamalar, Birlik içerisinde ekonomik ve sosyal uyumu sağlamak üzere, farklı bölgelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkları azaltmak amacıyla, yapısal fonlar vasıtası ile yapılmaktadır. Diğer iç politikalara yönelik harcamalar, araştırma ve teknolojik gelişme; Avrupa çapında ulaşım, enerji ve telekomünikasyon ağları; eğitim ve gençlik; çevre; medya; kültür; bilgi ve iletişim gibi alanlarda kullanılmaktadır. Dış faaliyetlere yönelik harcamalar, üçüncü ülkelerle mali işbirliği çerçevesinde dağıtılmaktadır. Katılım öncesi harcamalar, aday ülkelere yöneliktir. Ayrıca, bütçenin küçük bir bölümünü oluşturan idari harcamalar mevcuttur.

Yukarıda bahsedilen harcama kalemlerinin başlıkları, 2007-2013 dönemini oluşturan mali perspektif çerçevesinde değiştirilecektir. Yeni sisteme göre, harcama kategorileri sürdürülebilir kalkınma; doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir yönetimi; büyüme ve istihdam için rekabet edebilirlik ve uyum; vatandaşlık, özgürlük, güvenlik ve adalet; küresel bir partner olarak Avrupa Birliği ve idari harcamalar başlıklarından oluşacaktır.

Mali perspektiflerle belirlenen harcama kalemleri ve bu kapsamda sağlanan mali yardımlar temelde Avrupa Birliği'nin amaç ve politikalarına hizmet eden araçlar olarak düşünülmelidirler. Bu çerçevede, harcama kalemlerindeki bu değişiklik temelde iki amaca hizmet etmektedir. Bunlardan birincisi Avrupa Birliği'nin küresel ortamda etkisinin artırılması ve Avrupa Birliği'nin uluslararası arenada daha güçlü bir aktör olarak yerini almasıdır. İkincisi ise genişleme sonrasında kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasının sağlanmasıdır.

Avrupa Birliği'nin 2004 yılı Mayıs ayında gerçekleşen son genişlemesi ile, 8'i Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi olan 10 yeni ülke Birliğe dahil olmuştur. Yeni mali perspektifin başlama yılı olan 2007'de ise, Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye üye olmaları öngörülmüştür. Böylece G. Kıbrıs ve Malta ile beraber 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesini içine alan Avrupa Birliği, coğrafi alanda 27 üyeli bir yapıya kavuşacaktır.

Bununla beraber, Avrupa Birliği'nin son genişlemesi, katılan üye sayısı ve ekonomik kalkınmışlık seviyesi açısından önceki genişlemelerden farklılık göstermektedir. Birliğe katılan 8 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi, eski üye ülkelerle karşılaştırıldığında ekonomik açıdan oldukça zayıftır. Örneğin, enflasyon oranları, işsizlik oranları ve bütçe açıkları AB-15 ortalamasının üzerindedir. Özellikle işsizlik ve bütçe açıkları bu ülkelerde önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu ülkeler, dış ticaret açısından büyük ölçüde AB'ye bağlıdır ve AB karşısında ticaret açığı vermektedir. Bu ülkelerin GSYİH'larına bakıldığında, AB-15'in toplam GSYİH'sı 10,1 trilyon euro iken, yeni katılan ülkelerle birlikte AB-25'in toplamı 10,6 trilyona yükselmektedir. Bu da yeni katılan 10 ülkenin AB'nin toplam GSYİH'sına çok az katkıda bulunduğunu göstermektedir. Satın alma gücü paritesine

göre kişi başına düşen milli gelir ise, eski AB ülkeleri için ortalama 25.000 euro iken, yeni katılan 10 ülkede bu miktar 13.000 euro ile neredeyse yarısı kadardır.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen, Birliğe katılan ülkelerin katılım öncesi dönemde kat ettikleri mesafeye bakmak, bu ülkelere sağlanan AB mali yardımlarının etkinliğini değerlendirmek açısından daha doğru bir yaklaşım sunacaktır. Bu ülkelerin ekonomik göstergeleri, AB ile katılım sürecine girdikleri 1990'lı yılların başlarından tam üye oldukları 2004 yılı arasında iyileşme göstermiştir. Ekonomik göstergelerde sağlanan bu iyileşmenin temel nedeni, Avrupa Birliği'nin bu ülkelere yönelik oluşturduğu katılım öncesi stratejisi ve bu stratejinin mali araçlarıdır. AB'nin katılım öncesi stratejisinin bir parçası olarak, Merkezi ve Doğu Avrupa'nın aday ülkelerinin gerekli reformları yerine getirmesine yardımcı olmak üzere sağlanan mali yardımlar, PHARE, ISPA ve SAPARD olarak adlandırılan üç araç yoluyla aktarılmıştır ve halen de aktarılmaktadır.

PHARE Programının amacı, Merkezi ve Doğu Avrupa'daki aday ülkelerin Avrupa Birliği'ne katılım hazırlıklarına yardımcı olmaktır. Programın başlıca iki önceliği, kurumsal yapılanma ve AB Müktesebatı ile ilgili yatırımlardır. ISPA Programı, aday ülkelerin çevre ve ulaşım sektörlerinde yürürlükte olan AB mevzuatına uyumunu hızlandırmak amacıyla bu alanlardaki yatırımlara mali destek sağlamaktadır. SAPARD Programı ise, aday ülkeleri Ortak Tarım Politikası ve tek pazara katılım için hazırlamak amacıyla kullanılmaktadır. 1990-2003 yılları arasında 10 MDAÜ'ye bu üç araç vasıtasıyla yaklaşık 20 milyar euro hibe aktarılmıştır. 2004-2006 yılları için de Bulgaristan ve Romanya'ya bu araçlardan aktarılan miktar ise 9 milyar 360 milyon euro'dur.

Yukarıda sıralanan katılım öncesi yardım enstrümanlarının desteğiyle Birliğe katılan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, genişleme sürecinden fayda görmüşlerdir. Bu ülkeler, AB'ye tam üye olabilmek için merkezi planlama sisteminden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde birçok alanda ekonomik reform gerçekleştirmiştir. Bu reformlarla birlikte ticaret engellerinin kalkması ve yabancı yatırımların artması sonucu ekonomik büyüme ve istihdamda artış görülmüştür. Her yıl önemli miktarlarda doğrudan yabancı yatırım alan bu ekonomiler istikrarlı bir şekilde büyümektedir ve bugün, büyüme oranları AB-15'e göre daha yüksektir.

Avrupa Birliği açısından bakıldığında genişlemenin başlıca faydası, iç pazara katılan nüfusun artması ile bunun pazarın dinamizm ve rekabetçiliğini artırması ve ortak politikalarda reformu zorunlu hale getirmesidir. Ancak, genişleme süreci Avrupa Birliği açısından bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Genişlemenin beraberinde getirdiği başlıca sorun, yeni üyelerin katılmasının bütçeyi daha fazla zorlayacak olmasıdır. Yeni katılan üye ülkeler için AB düzenlemelerine uyum beraberinde bir maliyet getirmektedir. Bu maliyetler, AB mali yardımları veya ülkenin iç ve dış borçlanması yoluyla karşılayacaktır. Diğer bir ifadeyle, yeni üye ülkelerin her birinin kendine özgü finansman ihtiyaçları bulunmaktadır. Ayrıca, yeni ülkelerin AB bütçesi öz kaynaklarına katkıda bulunmaları gerekmektedir. MDAÜ'lerin 2005 yılı bütçesine yapacakları katkı ülkenin büyüklüğüne göre 100 milyon ila 2 milyar euro arasında değişmektedir. Yeni katılan 10 ülkenin 2005 yılı bütçesine yapacakları toplam katkı yaklaşık 5 milyar euro iken, bütçeden bu ülkelere aktarılacak miktar ise yaklaşık 14 milyar euro'dur. Bununla beraber, eski üye ülkeler AB finansmanından aldıkları payın en azından aynı kalması ve bütçeye yaptıkları katkıların artmamasını istemektedir.

Avrupa Birliği'nin ÷lkemizle ilişkileri ise, Merkezi ve Doğu Avrupa ÷lkeleri ile gerçekleştirdiği hızlı büt÷nleşme sürecinden farklı bir çerçevede gelişim göstermiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile resmi ilişkileri o zamanın Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'na dayanmaktadır. Ankara Anlaşması uyarınca kurulan ortaklık ilişkisinin nihai hedefi Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğidir. Anlaşma'da, hazırlık, geçiş ve nihai dönem olmak üzere üç devre öngör÷lmüştür. Geçiş döneminin sonunda ise taraflar arasında gümrük birliğinin tamamlanması planlanmıştır. Gümrük birliğinin 1 Ocak 1996 itibari ile tamamlanmasıyla, Türkiye AB ile gümrük birliği olan tek üçüncü ÷lke olmuştur.

Türkiye Topluluğa üyelik başvurusunu 1987 yılında yapmış ancak Komisyon, 1989 yılında ortaya koyduğu görüşünde, Türkiye'nin AB'ye üyelik konusundaki ehil olduğunu kabul etmekle birlikte, kendi iç pazarı tamamlama sürecinden önce yeni bir üye kabul edemeyeceğini bildirmiştir. İlerleyen yıllarda, ÷lkemizin AB üyeliği yolunda gösterdiği çabalar ve kat ettiği mesafe sonucunda, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nde Türkiye, AB'ye üyeliğe aday ÷lke olarak kabul edilmiştir. Bu süre zarfında ÷lkemizde önemli reform çalışmaları gerçekleştirilmiş ve Aralık 2004'te Brüksel'de gerçekleşen Zirve'de, Avrupa Komisyonu'nun tavsiye kararı doğrultusunda Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına oybirliği ile karar verilmiştir.

Avrupa Birliği, Ankara Anlaşması'ndan bu yana ÷lkemize mali yardım sağlamaktadır. İlk yıllarda bu yardımlar genelde kredi niteliğinde ve düşük seviyede kalmıştır. Gümrük birliği öncesi dönemde 1,4 milyar euro tutarında yardım öngör÷lmesine rağmen kullanılabilen yardım miktarı hibe ve kredi olmak üzere

toplam 830 milyon euro gibi düşük bir seviyede kalmıştır. Gümrük birliği sonrası dönemde ise, yardımlar büyük ölçüde Avrupa-Akdeniz işbirliği programları ile sağlanmış olup, bu dönemde taahhüt edilen yardımların büyük kısmı Yunanistan'ın vetosu ve Parlamento'nun onayında yaşanan gecikmeler sonucu kullanılamamıştır. Türkiye'nin adaylık öncesi dönemini kapsayan 1964-1999 yılları arasında, kullanılan hibe yardımlar yaklaşık 500 milyon euro düzeyinde kalmıştır.

Helsinki Zirvesi ile başlayan adaylık döneminde ise mali yardımlar hem nitelik hem de miktar açısından değişime uğramıştır. 2002-2002 yılları arası bir geçiş dönemi olarak görülmüş ve bu dönemde Avrupa-Akdeniz programı ve Türkiye'ye Yönelik Avrupa Stratejisi kapsamında bir takım yardımlar öngörülmüştür. 2002 yılından itibaren Türkiye'ye sağlanan yardımlar, AB bütçesinin dış faaliyetler kaleminden katılım öncesi mali yardım kalemine aktarılmıştır. Türkiye'ye sağlanan katılım öncesi yardımların kullanımına yönelik olarak diğer aday ülkelerde olduğu gibi merkezi olmayan yapılanma sistemi oluşturulmuştur.

Türkiye'ye 1964-2004 arası 40 yıllık dönemde sağlanan hibe nitelikli mali yardımların toplamı 1,5 milyar euro tutarındadır. Bu dönemde Türkiye'ye sağlanan kredi miktarı 2,5 milyar euro düzeyinde kalırken 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesine sağlanan AYB kredi miktarı ise 28 milyar euro'yu bulmuştur. Bununla beraber sağlanan krediler nihayetinde geri ödenen miktarlar olduğu için, burada hibe nitelikli yardımlar açısından MDAÜ ile karşılaştırma yapmak daha anlamlı olacaktır.

Merkezi ve Doğu Avrupa'daki 10 ülkeye, 1990-2003 döneminde yani 14 yılda aktarılan miktar 20 milyar euro'dur. Bu da toplam 103 milyonluk bu nüfusa yılda yaklaşık 1,4 milyar euro hibe yardımı yapıldığını göstermektedir. Kişi başına düşen yıllık yardım miktarı ise 13,5 euro'dur. Türkiye'ye ise 41 yılda toplam

sağlanan hibe yardımı 1,5 milyar euro'dur. Ülkemizde sağlanan yıllık hibe miktarı da ortalama 36 milyon euro'dur. Kişi başına düşen yıllık yardım miktarı ise yaklaşık 0,50 euro'dur. Ülkemiz ile 2007 yılında üyeliği öngörülen Romanya ve Bulgaristan'a aktarılması öngörülen mali yardımlar açısından da bir karşılaştırma yapılabilir. Türkiye'ye 2004-2006 yıllarında aktarılacak toplam mali yardım miktarı 1.050 milyon euro düzeyinde öngörülmüştür. 2004-2006 döneminde 3 yıl için Romanya ve Bulgaristan'a aktarılacak miktar ise 9,3 milyar euro'dur. Ayrıca, bu iki ülkeye tam üyeliklerini izleyen 3 yıl için 15,4 milyar euro taahhüt edilmiştir.

Görüldüğü üzere Türkiye, mali yardım tutarı açısından, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin çok gerisine düşmüştür. AB ile ilişkileri 1990'lı yıllarda başlayan bu ülkeler, 10 yıllık bir sürede Türkiye'ye 40 yılda sağlanan yardımdan çok daha fazlasını almışlardır. On yıl öncesine kadar Türkiye'nin çok gerisinde olan bu ülkeler, bu yardımların da etkisiyle AB normlarına hızla uyum göstererek üyeliğe hazır hale gelmişlerdir.²⁵⁷

Bununla beraber, Türkiye'ye sağlanan mali yardımların 2007 ve izleyen yıllarda artırılması beklenmektedir. Avrupa Birliği tarafından 2007-2013 mali perspektifi kapsamında aday veya gelecekte aday olması beklenen tüm ülkelere sağlanacak mali yardımlara hukuki zemin hazırlamak üzere IPA mekanizması yürürlüğe konacaktır. PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS programlarının ve Türkiye için Tek Çerçeve Tüzüğü'nün yerine geçecek olan IPA Programı vasıtasıyla 2007 yılından itibaren Türkiye'ye yılda ortalama 1 milyar euro yardım yapılması telaffuz edilmektedir. Söz konusu Program kapsamında Türkiye, Kurumsal Yapılanma, Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği, Bölgesel Kalkınma, İnsan Kaynaklarının

²⁵⁷ Bilici (b), op. cit., s.106

Geliştirilmesi ve Kırsal Kalkınma olarak sıralanabilecek 5 ana bileşen altında mali yardım kullanabilecektir. Bu bileşenlerin genel çerçevesi ortaya konmuş olmakla beraber, her bir bileşen kapsamındaki mali yardımların uygulanmasına ilişkin ayrıntılı kurallar önümüzdeki dönem içinde kabul edilecek tüzük veya kararlarla belirlenecektir.

IPA kapsamında, kurumsal yapılanma, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi ve kırsal kalkınmanın sağlanması, Topluluğun üzerinde önemle duracağı alanlar olarak sıralanmaktadır. IPA ile öngörülen yeni yaklaşım üyelikte sağlanacak Yapısal Fonlar ile Kırsal Kalkınma Fonlarının ve Topluluğun tarımsal politikalarının sorunsuz biçimde yönetimi ve uygulanması için bugünden zemin hazırlayacaktır. IPA'nın bileşenleri altında oluşturulacak yapı ve süreçler de, yapısal fonların ve kırsal kalkınma fonlarının uygulama usulleri ile benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan IPA mekanizması, aday ülkeleri üyelikten önce Topluluk politika ve sistemlerine hazırlama amacı içermektedir. Sonuç olarak, Avrupa Birliği, 2007-2013 arası dönemde uygulayacağı IPA programı ve bu kapsamda yapacağı mali yardımlarla Türkiye ve diğer aday ülkeleri üyeliğe daha sistematik ve sorunsuz biçimde hazırlamayı amaçlamaktadır.

Bununla beraber, Avrupa Birliği'nde yaşanan son genişleme dalgası Türkiye açısından bir takım yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Birincisi, bundan böyle Türkiye'ye ilişkin kararlar daha fazla sayıda ülke tarafından alınacaktır. Türkiye'nin diğer ülkelere göre büyüklüğü ve ekonomik durumu düşünüldüğünde, üye olduğunda bütçeden alınacak paya ortak olacak olması, bu ülkelerin çoğunun Türkiye'nin üyeliğine isteksiz bakabileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. İkincisi de, Türkiye üye olsa bile, üye sayısının fazla ve yeni üyelerin ekonomik durumlarının zayıf

olmasından dolayı, payına düşecek mali yardımların yeterli olmayacağı gerçeğidir. AB bütçesinin büyük bölümü, tarım harcamalarına ve GSMH'sı diğer üye ülkelere nazaran daha düşük seviyelerdeki ülkelere yönelik yapısal harcamalara ayrılmaktadır. Bu çerçevede, yeni üye olan ülkelerin tamamının bu fonlardan yararlanması söz konusu olmakta ve AB bütçe harcama kalemleri arasında bu fonlara ayrılan miktarın oldukça artırılması gerekmektedir.

Ayrıca, ülkemizin istatistik sisteminin AB ile uyumlaştırılması çerçevesinde, uluslararası gelir hesapları artık ESA 95 standartlarına göre yapılacaktır. 2005 yılından itibaren ayrıca baz yıl olarak 1987 yılı yerine 1998 yılı alınacaktır. Resmi olmayan kaynaklara göre, bu değişiklik sonucu ülkemizin GSMH'sında %35-40 oranında bir artış olacaktır. Bu da tam üye olduğu zaman AB bütçesine ödenecek katkı payını artıracak, aynı zamanda GSMH'ya göre yapılan katkıların azalmasına yol açacaktır. Dolayısıyla, Türkiye üye olduğunda AB bütçesinden alacağı ve AB bütçesine yapacağı katkıyı o tarihte geçerli olacak kurallar ve AB ve Türkiye'nin o günkü gelişme düzeyi belirleyecektir.

Türkiye'nin bugün üye olması durumunda ve üye olacağı düşünülen dönemlerde AB bütçesinden ne kadar faydalanacağı ve bütçeye ne kadar katkı sağlayacağına ilişkin olarak bugünkü kurallar referans alınarak bir takım tahminlerde bulunulmuştur.

Komisyon tarafından yapılan tahminlere göre, büyüklüğü ve ekonomik gelişmesi dikkate alındığında, Türkiye'nin Birliğe katılımının AB bütçesi üzerinde önemli bir etkisi olması beklenmektedir. Katılım sürecinde AB politikalarının nasıl bir gelişme göstereceği ve müzakerelerin sonuçları, bunun yanı sıra nüfus artışı ve enflasyon oranı gibi faktörler de bunu etkileyecektir. Türkiye'nin üye olması, AB'nin

harcama alanlarının birçoğunu önemli derecede etkileyecektir. Örneğin tarım sektörünün büyüklüğü düşünüldüğünde, Türkiye'nin üyeliğinden önce ortak tarım politikası ve bu kapsamda aktarılan bütçe fonlarında bir değişikliğe gidilebileceği düşünülmektedir.

Komisyon tahminlerine göre, mevcut müktesebat dahilinde, 2025 yılında tarım harcamaları kapsamında Türkiye'ye aktarılacak miktar 2004 fiyatlarıyla 8,2 milyar euro'dur ve bunun 2,3 milyarı kırsal kalkınma, 5,3 milyarı doğrudan ödeme, 660 milyonu da piyasa harcamalarına bölüştürülecektir. Yapısal fonlar alanında ise 2025'te yaklaşık 5,6 milyar euro aktarılacağı düşünülmektedir. Türkiye'nin AB bütçesine yapacağı katkının ise, yıllık %4-5 oranında bir büyüme olması varsayımıyla, yılda 5,6 milyar euro olabileceği hesaplanmaktadır.²⁵⁸

DPT tarafından yapılan hesaplamalara göre ise, Türkiye'nin üye olması durumunda AB bütçesine katkısı 2014 yılında yaklaşık 5 milyar euro, 2020 yılında ise yaklaşık 9 milyar euro olacaktır. Türkiye'nin AB bütçesinden alacağı pay ise, 2014 yılı için, ortak tarım politikası kapsamında yaklaşık 6,5 milyar, yapısal harcamalar kapsamında da yaklaşık 4,5 milyar euro, katkı çıkarıldığında net alacağı miktar da yaklaşık 6 milyar euro olacaktır. 2020 yılı için ise bu rakamlar ortak tarım politikası kapsamında yaklaşık 7 milyar, yapısal harcamalar kapsamında yaklaşık 8 milyar euro, net alacağı miktar da yaklaşık 6 milyar euro olarak hesaplanmaktadır.²⁵⁹

Yine aynı konuda hesaplamalar yapan Derviş ve diğerlerine göre, Türkiye, bugün üye olsaydı, yılda yaklaşık 8 milyar euro'luk yapısal fonlardan yararlanabilecekti. Tarım fonlarından alacağı miktar ise, mevcut Ortak Tarım

²⁵⁸ European Commission, Issues Arising from Turkey's Membership Perspective, Commission Staff Working Document, Brussels EC (2004) 1202, 06.10.2004, s.47

²⁵⁹ Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), **Türkiye'nin AB Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, Kasım 2004, Ankara, s.30-33

Politikası düşünüldüğünde, yaklaşık 9 Milyar euro'dur. Türkiye'nin bugün üye olması durumunda AB bütçesine yapacağı katkı ise yaklaşık 2 milyar euro olacaktır. Diğer programlar vasıtasıyla da ülkemize bir miktar katkı sağlanacağı göz önünde bulundurulduğunda, ülkemiz bugün AB üyesi olsa AB bütçesinden yılda yaklaşık 16 milyar euro aktarılan net yararlanıcı ülkelerden biri olacaktır.

Üyelik müzakereleri esnasında bütçe konusu genellikle en sona bırakılmaktadır. Bunun sebebi sıfır toplamlı bir oyun olmasıdır, yani Türkiye'ye aktarılan payı diğerlerinin ödemesi gerekecektir. Üye olduğu yılda Türkiye'ye yönelik mali paketin özellikleri, AB'nin bu süre içerisinde ne gibi gelişmeler gösterdiğine, özellikle de nispeten fakir yeni üye devletleri bünyesine ne derece katabildiğine bağlı olacaktır. Türkiye'de sürekli büyüme görülmesi de burada etkili olacaktır.²⁶⁰ Türkiye ekonomisi, 2000 ve 2001 yıllarındaki krizlerin ardından, güçlü bir şekilde toparlanmış ve ekonomik büyüme son yıllarda giderek artarak, 2004'te %9,9 oranında gerçekleşmiştir. 2005 yılında da %4-5 oranında bir büyüme beklenmektedir. Enflasyon oranı 2005 yılında tek haneli rakamlara düşmüştür. Ancak çalışma yaşındaki nüfusun artması ile işsizlik oranı artmaktadır.

Türkiye'nin gelişmiş ve istikrarlı bir ekonomiye sahip olması üyelik sürecindeki sıkıntı ve sorunlarımız azaltılmasında önemli bir paya sahip olacaktır. Üyelik yolundaki ülkemizin güçlü ve zayıf yanlarını ortaya koymak üzere, ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve sektörler açısından Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile bir karşılaştırma yapılabilir. Bu çerçevede, MDAÜ ile benzerlik ve farklılık gösterdiğimiz belli başlı alanlar şunlardır:

²⁶⁰ K. Derviş, et al. (a), Turkey and the EU Budget Prospects and Issues, **EU-Turkey Working Papers**, Centre for European Studies, Brussels, No. 6, 2004, s.4-5

- Kişi başına düşen milli gelir ve istihdamda tarımın payı göz önüne alındığında, MDAÜ ile ülkemiz arasında benzerlikler bulunmakta olup, bu açıdan Türkiye'nin üyeliği diğer genişlemelerden farklı olmayacaktır. Ekonomik büyüklük ve nüfus açısından ise, Türkiye 2007 yılında üye olacak Bulgaristan ve Romanya'nın toplamının iki katından daha fazladır. Bu bütçe maliyetleri açısından da geçerlidir.²⁶¹

- Türkiye, kamu sektörünün oldukça büyük olduğu orta düzeyli gelire sahip bir serbest piyasa ekonomisine sahiptir. MDAÜ ülkeleri ise 1989 yılından itibaren merkezi planlamadan serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci içerisinde yer almakta ve geçiş ve uyumun zorluklarını yaşamaktadır.²⁶²

- Türkiye, gümrük birliği sayesinde MDAÜ'ye göre, AB ile daha ileri bir ticari bütünleşme içerisine girmiştir. Bununla birlikte, gümrük birliği 1995 yılının sonunda yürürlüğe girmiş olsa da, hala tam uyumun tamamlanmadığı devlet yardımları, teknik engeller ve fikri mülkiyet hakları gibi alanlar vardır. Ayrıca, Topluluk mevzuatı sürekli değişim içindedir ve Türkiye hareket eden bir hedefi tutturmaya çalışmaktadır. Ayrıca, ülkemiz üye olmadığı için karar alma mekanizmasına katılamamasından dolayı bir asimetri söz konusudur.

- Nüfusu bu ülkelerin çok ilerisindeyken, eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Bu anlamda MDAÜ'ler AB ülkeleri ile benzerlik gösterirken, Türkiye oldukça geride kalmaktadır. Diğer yandan, işgücünün en az bir kuşak daha yılda %1 artması beklendiğinden, bu Türkiye'ye dinamizm kazandırmaktadır.

²⁶¹ D. Gros, "Economic Aspects of Turkey's Quest for EU Membership", Centre for European Policy Studies, **CEPS Policy Brief**, No. 69, April 2005, s.1

²⁶² S. Togan, *The Turkish Economy and the European Economies in Transition, Turkey and Central and Eastern European Countries in Transition, Towards Membership of the EU*, S. Togan, V.N. Balasubramanyam (ed.s), Palgrave Publishers Ltd., New York, 2001, s.7,10

- Türkiye'nin dış borcu diğer ülkelere göre çok fazladır. Yabancı yatırımlar açısından da bu ülkelerin oldukça gerisinde kalmaktadır.²⁶³

MDAÜ ile ülkemiz arasındaki benzerlik ve farklılıkların yanı sıra, gözden kaçırılmaması gereken bir nokta da, bugünkü genişlemenin sıkıntılarının Türkiye için de geçerli olacağıdır. Türkiye'nin Birliğe katılımıyla, tıpkı son genişleme sürecinde olduğu gibi AB nüfus ve alanı artacak ancak GSMH aynı oranda artmayacaktır. Dolayısıyla, Türkiye'nin üyeliği ile de AB içerisinde kişi başına düşen gelirin düşmesi söz konusudur.

Hem Türkiye'nin hem de yeni üye olan ve olacak olan ülkelerin AB-15'in ekonomik seviyesine erişmesi için bu ülkelere önemli miktarlarda destek sağlanması gerekmektedir. AB harcamalarının temelini oluşturan mali perspektiflerde bu alana ayrılan pay AB'nin önümüzdeki yıllarda bu ülkeler için ne kadar fedakarlıkta bulunacağına ilişkin önemli bir göstergedir.

Bu yıl Haziran ayında gerçekleştirilecek Zirve toplantısından önce Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu tarafından Komisyon tarafından hazırlanan 2007-2013 dönemi için mali perspektif önerisi üzerinde anlaşmaya varılması gerekmektedir. Ancak bu konuda kurumlar ve üye ülkeler arasında görüş farklılıkları oldukça fazladır. Parlamento'da mali perspektife ilişkin tartışmalar, raportör Böge'nin hazırladığı rapor temelinde yapılmaktadır. Böge, raporunda gelecek bütçeler için öncelikleri uyum politikası ve AR-GE olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, dış faaliyetlerin ve kırsal kalkınmanın finansmanının artırılmasını önermektedir.

²⁶³ K. Derviş et al. (b), **Çağdaş Türkiye'nin Avrupa Dönüşümü**, Ekonomi ve Dış Politika Forumu, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2004, s. 90-91,100,135

Parlamento ayrıca, öz kaynaklar reformu konusunda da artık ciddi bir adım atılması gerektiği düşüncesindedir.²⁶⁴

Parlamento ve Komisyon, bu hedeflere ulaşabilmek için öz kaynaklar tavanının AB bütçesinin %1,14'ü oranında kalması yönünde görüş belirtirken, net katkıda bulunan Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda, İsveç ve Birleşik Krallık gibi ülkeler bu oranın AB GSMH'sının %1'i ile sınırlı kalmasını istemektedir. İngiltere'ye uygulanan düzeltme mekanizması çerçevesinde yapılan geri ödeme de önemli bir tartışma konusudur. Diğer ülkeler artık bu alanda bir katkıda bulunmak istemezken, Birleşik Krallık tarım harcamaları ve yapısal harcamaların azaltılmaması durumunda bu konuyu tartışmayacağını ve görüşmeleri bloke edeceğini belirtmektedir.²⁶⁵ Birleşik Krallık'ın bir sonraki dönem başkanı olacağı düşünüldüğünde, bir anlaşmaya varmanın zor olacağı açıktır.

Görüldüğü üzere, ülkeler açısından bu tartışmaların temelinde, yeni katılan üyelere, AB harcamalarının en önemli iki kalemi olan tarım ve yapısal harcamalardan önemli miktarlarda pay ayrılacak olması gereği yatmaktadır. Bu harcamaların artırılabilmesi için, AB gelirleri içinde GSMH payının artması gerekmektedir. AB bütçesine net katkıda bulunanlar ve bu harcama kalemlerinden kendilerine önemli miktarlarda transfer yapılan Yunanistan ve Portekiz gibi ülkeler bu miktarın artmasına itiraz etmektedir. Yeni üye olan ülkeler ise, yapısal fonların ülkenin GSYİH'sının en fazla %4'ü oranında kalmasına karşı çıkmakta ve ihtiyaçları oranında kendilerine kaynak aktarılmasını savunmaktadır.

²⁶⁴ European Parliament, Temporary Committee on Policy Challenges and Budgetary Means, "Draft Report on Policy Challenges and Budgetary Means of the Enlarged Union 2007-2013", 22.3.2005 http://www.europarl.eu.int/meetdocs/2004_2009/organes/Finp/FINP_20050330_1500.htm <12.04.2005>

²⁶⁵ <http://www.euractiv.com> <22.04.2005>

Bu tartişmalar, ülkemiz için iki açıdan önemlidir. İlk olarak, 2007-2013 mali perspektifi tartişmalarında Türkiye'ye ayrılacak payın katılım öncesi harcamalar kapsamında ele alınması, ülkemizin üyeliğinin 2014 yılından önce gerçekleşmeyeceğine bir işarettir. İkinci olarak, net katkıda bulunan ye ülkelerin AB Bütçesine yaptıkları katkıların artmasını, diğer yandan AB Bütçesinden net faydalanıcı olan eski ülkeler ile yeni üyelerin kendi aldıkları payın azalmasını istememeleri, ye sayısı da göz önüne alındığında, bütçe ile ilgili önemli reformlar yapılmadan 70 milyonluk Türkiye'nin üyeliğe kabul edilmesinde yalnızca bu açıdan bile bir takım engeller çıkabileceğinin bir göstergesidir.

Uzun süreceği beklenen bir müzakere sürecinin ardından gerçekleşebilecek olan tam üyelik ile birlikte, gelecekteki AB Bütçesinden ülkemize beklenildiği kadar bol miktarda fon aktarılamayabileceği açıktır. AB yeliği beklenen mali desteği sağlamasa bile, bu oluşumun bir parçası olmak ülkemize ekonomi ve siyasi açıdan güvenilirlik ve istikrar sağlayacaktır. Bu süreçte, sağlanan mali yardımların kullanma kapasitesinin artırılması ve kaynakların doğru projelere aktarılmasının yanı sıra, istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme sağlayarak, ülke içi dinamiklerle AB ülkelerine yakın bir ekonomik gelişme seviyesi yakalayabilmek büyük önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, AB'nin, 106 milyar euro'luk 2005 yılı bütçesinden yaklaşık 85 milyar euro'luk bir payın ye ülkelere yönelik tarım ve yapısal harcamalar ile aday ülkelere yönelik katılım öncesi harcamalara ayrıldığı göz önüne alındığında, bu miktarların dağılımı büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, hem katılım öncesinde hem de katılım sonrasında ülkemizin büyüklüğü ile orantılı miktarda mali yardım alınabilmesi bu konuda çok iyi müzakere edilmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Allen, Richard, Tommasi, Daniel (ed.), **Managing Public Expenditure, a Reference Book for Transition Countries**, OECD, Paris, 2001

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye**, Ankara, Eylül 2003

Bailey, David, Propriis, Lisa, “a Bridge Too Phare? EU Pre-Accession Aid and Capacity Building in the Candidate Countries”, **Journal of Common Market Studies**, Volume 42, No.1, 2004, s.78-84

Baldwin, Richard, Wyplosz, Charles, **The Economics of European Integration**, New York, McGraw-Hill Companies, 2004

Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), **Türkiye'nin AB Üyelığının AB'ye Muhtemel Etkileri**, Ankara, Kasım 2004

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5. baskı, Ankara, 2002

Bilici, Nurettin (a), **Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye**, 1.baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997

Bilici, Nurettin (b), **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme**, 1.baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004

Brussels European Council, Presidency Conclusions, 16-17 December 2004
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf <25.02.2005>

Cameron, Fraser (ed.), **The Future of Europe-Integration and Enlargement**, Routledge, London, 2004

Council Decision No. 70/243/ECSC, EEC, Euratom, of 21 April 1970 on the replacement of financial contributions from Member States by the Communities' own resources, **Official Journal L 094**, p.0019, 28.04.1970

Council Decision No 2000/597/EC, Euratom of 29 September 2000 on the system of the European Communities' own resources, **Official Journal L 253**, P. 0042 – 0046, 07/10/2000

Council Regulation (EC) No 2223/96 of 25 June 1996 on the European system of national and regional accounts in the Community, **Official Journal L 310**, P. 0001 – 0469, 30/11/1996

Council Regulation (EC) No 1268/1999 of 21 June 1999 on Community support for pre-accession measures for agriculture and rural development in the applicant countries of central and eastern Europe in the pre-accession period, **OJ L 161** p.87, 26.6.1999

Council Regulation (EC) No 764/2000 of 10 April 2000 regarding the implementation of measures to intensify the EC-Turkey customs union, **OJ L 94**, 14.4.2000

Council Regulation (EC) No 257/2001 of the European Parliament and of the Council of 22 January 2001 regarding the implementation of measures to promote economic and social development in Turkey, **OJ L 39**, 09.02.2001

Council Regulation (EC, Euratom) No 1605/2002 of 25 June 2002 on the Financial Regulation applicable to the general budget of the European Communities, **OJ L 248**, p.1, 16.09.2002

Copenhagen European Council, Presidency Conclusions, 12-13 December 2002
http://europa.eu.int/european_council/conclusions/index_en.htm <17.02.2005>

Derviş, Kemal, et al. (a), Turkey and the EU Budget Prospects and Issues, **EU-Turkey Working Papers**, Centre for European Studies, Brussels, No. 6, 2004

Derviş, Kemal, et al. (b), **Çağdaş Türkiye'nin Avrupa Dönüşümü**, Ekonomi ve Dış Politika Forumu, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2004

Dura, Cihan, Atik, Hayriye, **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, 2. baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Mayıs 2003

Eijffinger, Sylvester, De Haan, Jakob, **European Monetary and Fiscal Policy**, Oxford University Press, New York, 2000

Erdem M. Şükrü, Aykın, Sibel Mehter (ed.), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Antalya, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2003

Economist, **Pocket World in Figures**, 2005 Edition, London, Profile Books Ltd., 2004

European Commission (a), **The Budget of the European Union: How is Your Money Spent**, Luxembourg, 2000

European Commission (b), Directorate-General for the Budget, **European Union Public Finance**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2002

European Commission (c), Directorate General for Enlargement, **The Enlargement Process and the Three Pre-Accession Instruments: PHARE, ISPA, SAPARD**, 2002
http://europa.eu.int/comm/enlargement/pas/phare_ispa_sapard_en.pdf <22.02.2005>

European Commission (d), Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Technical adjustment of the financial perspective for 2003 in line with movements in GNI and prices, Brussels, **COM (2002) 86 final**, 2002

European Commission (e), Directorate-General for Enlargement, **Enlargement of the European Union, An Historic Opportunity**, Brussels, 2003
http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/historic_opportunity_2003_en.pdf
<23.02.2005>

European Commission (f), **General Budget of the European Union for the Financial Year 2003, The Figures**, Luxembourg, January, 2003

European Commission (g), **Economic Forecasts Autumn 2004**, 2004
http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/european_economy/2004/e504.en.pdf <22.03.2005>

European Commission (h), Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament, 2004 Strategy Paper of the European Commission on progress in the enlargement process, Brussels, **COM (2004) 657 final**, 2004
http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/strategy_paper_en.pdf
<21.03.2005>

European Commission (i), Financing the European Union, Commission Report on the Operation of the Own Resources System, Vol. I, Brussels, **COM(2004) 505 final**, 2004
http://europa.eu.int/comm/budget/pdf/financing/com_2004_OwnRes/Fin_own_res_Com_505_vol_%20I_EN.pdf

European Commission (j), Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Building Our Common Future, Policy Challenges and Budgetary Means of the Enlarged Union 2007-2013, **COM(2004) 101 final**, 2004

European Commission (k), Issues Arising from Turkey's Membership Perspective, Commission Staff Working Document, Brussels, EC (2004) 1202, 2004

European Commission (l), **General Budget of the European Union for the Financial Year 2005, The Figures**, Luxembourg, January, 2005

European Commission (m), **Economic Forecasts Spring 2005**, 2005
http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/european_economy/2005/e205en.pdf <13.04.2005>

European Investment Bank, Financing Provided by the European Investment Bank in Turkey, August 2004
http://www.eib.org/Attachments/country/flysheet_turkey_en.pdf <10.02.2005>

European Parliament, Temporary Committee on Policy Challenges and Budgetary Means, "Draft Report on Policy Challenges and Budgetary Means of the Enlarged Union 2007-2013", Rapporteur: Reimer Böge, 22.3.2005
http://www.europarl.eu.int/meetdocs/2004_2009/organes/Finp/FINP_20050330_1500.htm <12.04.2005>

Grimwade, Nigel, "Developments in the Economies of the European Union", **Journal of Common Market Studies**, Volume 42, Annual Review, 2004, s.171-177

Gros, Daniel, Micossi, Stefano, "a Better Budget for the European Union, More Value for Money, More Money for Value", Centre for European Policy Studies, **CEPS Policy Brief**, No 66, February 2005

Gros, Daniel, "Economic Aspects of Turkey's Quest for EU Membership", Centre for European Policy Studies, **CEPS Policy Brief**, No. 69, April 2005

Harrop, Jeffrey, **The Political Economy of Integration in the European Union**, 3rd ed., Cheltenham, Northampton, Edward Elgar Publishing, 2000

Helsinki European Council, Presidency Conclusions, 10-11 December 1999, Press Release: Brussels (11-12-1999) – Nr: 00300/99

Henderson, Karen (ed.), **Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union**, London, UCL Press, 1999

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKVV) (a), **Avrupa Birliği'nin Bütçesi ve Türkiye'deki Bütçe Sisteminin AB'ye Uyumunu**, İstanbul, İKV Yayınları, Aralık 2004

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKVV) (b), **Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Rehberi**, İstanbul, İKV Yayınları, 2005

Interinstitutional Agreement of 6 May 1999 between the European Parliament, the Council and the Commission on budgetary discipline and improvement of the budgetary procedure, **OJ C 172**, 18.06.1999, p.1

Johnson, Debra, "Developments in the Applicant States", **Journal of Common Market Studies**, Vol. 42, Annual Review, 2004, s.188-200

Karabacak, Hakan, **Türkiye-Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali İşbirliği ve Proje Yönetimi Yaklaşımı**, Maliye Bakanlığı, Ankara, 2004

Karluk, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1995

Mayhew, Alan, "Financial and Budgetary Implications of the Accession of Central and Eastern European Countries to the European Union", Sussex European Institute Working Paper, 2000

Moussis, Nicholas, **Guide to European Policies**, 10th revised edition, European Study Service, Belgium, 2004

Nugent, Neill (ed.), **European Union Enlargement**, The European Union Series, New York, Palgrave MacMillan, 2004

OECD, **Effects of European Union Accession**, Part 1: Budgeting and Financial Control, SIGMA Papers No 19, Paris, 1997

Saygılıoğlu, Nevzat, "Gümrük Birliği Çerçevesinde Topluluk Mali Yardımları", **Yaklaşım**, S.38, 02/1996, s.14

Smith, Hazel, **European Foreign Policy, What it is and What it Does**, London, Pluto Press, 2002

Togan, Subidey, Balasubramanyam V.N., (ed.s), **Turkey and Central and Eastern European Countries in Transition, Towards Membership of the EU**, New York, Palgrave Publishers Ltd., 2001

Tokatlıoğlu, Mircan Yıldız, **Avrupa Birliği'nde Maliye Politikası**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004

Treaty establishing a Constitution for Europe, **OJ C310** Vol 47, 16 December 2004

Treaty of Accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic to the European Union, **OJ L 236**, Vol. 46, 23 September 2003

Tupy, Marian L., "EU Enlargement Costs, Benefits and Strategies for Central and Eastern European Countries", Policy Analysis, Cato Institute, No. 489, September 2003

<http://www.cato.org/pubs/pas/pa489.pdf> <20.03.2005>

Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi, Ankara, Haziran 2003

UNCTAD, **Foreign Direct Investment Statistics**

<http://www.unctad.org> <21.03.2005>

18 Temmuz 2001 tarihinde yürürlüğe giren 2001/41 sayılı Başbakanlık Genelgesi

---, "Avrupa Birliği Mali Yardımları", **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, S.427, 10/2001, s.81-82

İnternet Sayfaları

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu

<http://www.deltur.cec.eu.int>

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS)

<http://www.abgs.gov.tr>

Dışışleri Bakanlığı

<http://www.mfa.gov.tr>

European Union Online

<http://europa.eu.int>

European Commission, Directorate General for Budget

http://www.europa.eu.int/comm/budget/index_en.htm

European Commission, Directorate General for Enlargement

<http://europa.eu.int/comm/enlargement/index.htm>

European Commission, European Union in the World

<http://europa.eu.int/comm/world>

European Investment Bank (EIB)

<http://www.eib.org/about/>

Eurostat, <http://europa.eu.int/comm/eurostat>

Euractiv, <http://www.euractiv.com>

Tiscali Europe, <http://europe.tiscali.org>

EKLER

Tablo 2: AB-15 için Mali Perspektif 2000-2006 (milyon euro)

TAAHHÜT ÖDENEKLERİ -'99 Fiyatları	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1. TARIM	40.920	42.800	43.900	43.770	42.760	41.930	41.660
Ortak Tarım Politikası harcamaları (kırsal kalkınma hariç)	36.620	38.480	39.570	39.430	38.410	37.570	37.290
Kırsal kalkınma	4.300	4.320	4.330	4.340	4.350	4.360	4.370
2. YAPISAL FAALİYETLER	32.045	31.455	30.865	30.285	29.595	29.595	29.170
Yapısal fonlar	29.430	28.840	28.250	27.670	27.080	27.080	26.660
Uyum fonu	2.615	2.615	2.615	2.615	2.515	2.515	2.510
3. İÇ POLİTİKALAR	5.930	6.040	6.150	6.260	6.370	6.480	6.600
4. DIŞ FAALİYETLER	4.550	4.560	4.570	4.580	4.590	4.600	4.610
5. İDARİ HARCAMALAR	4.560	4.600	4.700	4.800	4.900	5.000	5.100
6. REZERVLER	900	900	650	400	400	400	400
Parasal rezerv	500	500	250				
Acil yardım rezervi	200	200	200	200	200	200	200
Garanti rezervi	200	200	200	200	200	200	200
7. KATILIM ÖNCESİ YARDIM	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120
Tarım	520	520	520	520	520	520	520
Katılım öncesi yapısal araçlar	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040
PHARE (MDAÜ)	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560
TOPLAM, TAAHHÜT ÖDENEKLERİ	92.025	93.475	93.955	93.215	91.735	91.125	90.660
TOPLAM, HARCAMA ÖDENEKLERİ	89.600	91.110	94.220	94.880	91.910	90.160	89.620
Harcama ödenekleri (GSMH'nin % si olarak)	1,13%	1,12%	1,13%	1,11%	1,05%	1%	0,97%
KATILIM İÇİN MEVCUT (harcama ödenekleri)			4.140	6.710	8.890	11.440	14.220
Tarım			1.600	2.030	2.450	2.930	3.400
Diğer harcamalar			2.540	4.680	6.440	8.510	10.820
TOPLAM TAVAN, HARCAMA ÖDENEKLERİ	89.600	91.110	98.360	101.590	100.800	101.600	103.840
Tavan, harcama ödenekleri, GSMH'nin % si	1,13%	1,12%	1,18%	1,19%	1,15%	1,13%	1,13%
Beklenmedik harcamalar için belirlenen sınır	0,14%	0,15%	0,09%	0,08%	0,12%	0,14%	0,14%
Öz kaynaklar tavanı (GSMH'nin % si)	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%

Kaynak: http://www.europa.eu.int/comm/budget/pdf/financialfrwk/perspfm/tbl20002006eur15_en.pdf <07.02.2005>

Tablo 3: AB-25 için Yeniden Düzenlenmiş Mali Perspektif 2000-2006 (milyon euro)

TAAHHÜT ÖDENEKLERİ 2004 Fiyatları	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1. TARIM	41.738	44.530	46.587	47.378	49.305	50.431	50.575
Ortak Tarım Politikası harcamaları (kırsal kalkınma hariç)	37.352	40.035	41.992	42.680	42.769	43.724	43.735
Kırsal kalkınma ve buna bağlı önlemler	4.386	4.495	4.595	4.698	6.536	6.707	6.840
2. YAPISAL FAALİYETLER	32.678	32.720	33.638	33.968	41.035	41.685	42.932
Yapısal fonlar	30.019	30.005	30.849	31.129	35.353	36.517	37.028
Uyum fonu	2.659	2.715	2.789	2.839	5.682	5.168	5.904
3. İÇ POLİTİKALAR	6.031	6.272	6.558	6.796	8.722	8.967	9.093
4. DIŞ FAALİYETLER	4.627	4.735	4.873	4.972	5.082	5.093	5.104
5. İDARİ HARCAMALAR	4.638	4.776	5.012	5.211	5.983	6.154	6.325
6. REZERVLER	906	916	676	434	442	442	442
Parasal rezerv	500	500	250	0	0		
Acil yardım rezervi	203	208	213	217	221	221	221
Garanti rezervi	203	208	213	217	221	221	221
7. KATILIM ÖNCESİ YARDIM	3.174	3.240	3.328	3.386	3.455	3.455	3.455
Tarım	529	540	555	564			
Katılım öncesi yapısal araçlar	1.058	1.080	1.109	1.129			
PHARE (MDAÜ)	1.587	1.620	1.664	1.693			
8. TAZMİNAT ÖDENEĞİ					1.410	1.299	1.041
TOPLAM, TAAHHÜT ÖDENEKLERİ	93.792	97.189	100.672	102.145	115.434	117.526	118.967
TOPLAM, HARCAMA ÖDENEKLERİ	91.322	94.730	100.078	102.767	111.380	112.260	114.740
Tavan, harcama ödenekleri, GSMH'nin % si	1,07%	1,08%	1,11%	1,09%	1,08%	1,06%	1,06%
Beklenmedik harcamalar için belirlenen sınır	0,17%	0,16%	0,13%	0,15%	0,16%	0,18%	0,18%
Öz kaynaklar tavanı (GSMH'nin % si)	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%

Kaynak: http://europa.eu.int/comm/budget/pdf/financialfrwk/enlarg/tables_EN_publication_1.pdf <07.02.2005>

Tablo 4: 2007-2013 Yılları için Önerilen Mali Perspektif (2004 fiyatlarıyla, milyon euro)

Taahhüt ödenekleri	2006 (a)	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sürdürülebilir kalkınma	46.621	58.735	61.875	64.895	67.350	69.795	72.865	75.950
1a. Büyüme ve istihdam için rekabet edebilirlik	8.791	12.105	14.390	16.680	18.965	21.250	23.540	25.825
1b. Büyüme ve istihdam için uyum (b)	37.830	46.630	47.485	48.215	48.385	48.545	49.325	50.125
Doğal kaynakların korunması ve yönetimi	56.015	57.180	57.900	58.115	57.980	57.850	57.825	57.805
Yukarıdaki başlık içerisinde tarım – piyasa destek önlemleri ve doğrudan yardımlar	43.735	43.500	43.673	43.354	43.034	42.714	42.506	42.293
Vatandaşlık, özgürlük, güvenlik ve adalet	2.342	2.570	2.935	3.235	3.530	3.835	4.145	4.455
Küresel ortak olarak AB (c)	11.232	11.280	12.115	12.885	13.720	14.495	15.115	15.740
İdare (d)	3.436	3.675	3.815	3.950	4.090	4.225	4.365	4.500
Telafi ödeneği	1.041	120	60	60	0	0	0	0
Toplam taahhüt ödenekleri	120.688	133.560	138.700	143.140	146.670	150.200	154.315	158.450

Toplam harcama ödenekleri (b) (c)	114.740	124.600	136.500	127.700	126.000	132.400	138.400	143.100
GSMH'nın yüzdesi olarak harcama ödenekleri	1,09%	1,15%	1,23%	1,12%	1,08%	1,11%	1,14%	1,15%
Beklenmedik harcamalar için sınır	0,15%	0,09%	0,01%	0,12%	0,16%	0,13%	0,10%	0,09%
GSMH'nın yüzdesi olarak öz kaynaklar tavanı	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%

- (a) Mevcut mali perspektif çerçevesindeki 2006 harcamaları önerilen yeni terminolojiye göre ve karşılaştırmada kolaylık sağlamak için değiştirilmiştir. 3. ve 4. başlıklardaki miktarlar Dayanışma Fonu ve Avrupa Kalkınma Fonu harcamalarını da kapsamaktadır.
- (b) 2006'dan itibaren Uyum Fonu harcamaları dahil (2004 fiyatlarıyla 961 milyon). Ancak, ilgili ödemeler yalnızca 2007'den itibaren hesaplanmıştır.
- (c) Avrupa Kalkınma Fonu'nun AB bütçesine dahil edilmesi 2008'den itibaren yürürlüğe girecektir. 2006 ve 2007 taahhütleri yalnızca karşılaştırma amacıyla dahil edilmiştir. 2008'den önceki taahhüt ödenekleri harcama ödeneklerinde hesaba katılmamıştır.
- (d) Komisyon, emeklilik ve Avrupa okulları hariç idari harcamaları kapsamaktadır. Komisyon'un idari harcamaları ilk dört harcama başlığına dahil edilmiştir.
- Kaynak: SCADPlus: Budget, Towards a new financial framework 2007-2013, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l34004.htm> <07.02.2005>

Tablo 18: AB'ye Üye ve Aday Ülkelerde GSYİH 1996-2005 (Piyasa fiyatlarıyla, cari fiyatlar, milyon euro)

Ülkeler	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (t)
AB-25	7.192.108,5	7.586.837,5	7.956.390,3	8.368.841,2	8.947.008,2	9.292.291,2	9.628.491,1	9.755.358,5	10.208.054,8	10.650.508,1
AB-15	6.930.646,0	7.296.092,4	7.638.832,8	8.040.204,3	8.572.162,4	8.869.899,3	9.181.894,3	9.313.337,6	9.730.850,0	10.136.061,5
Belçika	212.421,5	216.110,4	223.674,1	235.683,0	247.924,0	254.153,0	261.124,0	269.546,0	281.764,0 (t)	294.760,0
Çek Cumhuriyeti	48.194,5	49.683,1	54.439,7	55.345,2	60.396,6	67.959,8	78.388,2	80.096,5	86.264,9	95.427,4
Danimarka	144.155,2	149.169,2	154.068,6	162.430,1	171.584,4	177.870,9	183.125,0	187.951,1	194.698,6	203.230,8
Almanya	1.878.150,8	1.863.457,5	1.916.370,0	1.978.600,0	2.030.000,0	2.074.000,0	2.107.300,0	2.128.200,0	2.177.000,0	2.232.840,1
Estonya	3.664,4	4.348,5	4.974,6	5.217,7	5.925,7	6.668,4	7.469,3	8.042,1	8.842,2 (t)	9.734,4
Yunanistan	97.972,9	107.103,0	108.977,3	117.849,5	123.173,1	131.316,9	141.668,7	153.472,1	165.280,5	176.070,5
İspanya	480.535,4	495.627,4	525.454,2	565.419,0	610.541,0	653.927,0	698.589,0	744.754,0	793.085,1 (t)	842.479,5
Fransa	1.224.606,3	1.241.129,2	1.297.574,1	1.355.102,0	1.420.138,0	1.475.584,0	1.526.821,0	1.557.245,0	1.625.172,9 (t)	1.688.872,1
İrlanda	57.468,8	70.561,4	77.711,2	89.457,0	103.065,1	115.432,5	127.992,1	134.786,1	146.134,9 (t)	157.004,1
İtalya	971.065,0	1.029.991,3	1.068.947,3	1.107.994,2	1.166.548,4	1.218.534,6	1.260.597,6	1.300.929,2	1.351.327,9	1.406.740,8
G. Kıbrıs	7.264,4	7.764,2	8.393,7	9.008,0	9.895,1	10.598,6	11.073,0	11.645,0	12.458,7 (t)	13.292,1
Letonya	4.397,0	5.403,2	5.911,4	6.752,3	8.379,3	9.227,4	9.792,4	9.868,1	11.063,5	11.839,7
Litvanya	6.357,5	8.680,9	9.896,0	10.168,5	12.320,3	13.504,9	14.928,3	16.271,1	17.929,3	19.525,8
Lüksemburg	14.297,3	15.417,1	16.889,9	18.739,1	21.278,5	22.019,8	22.805,5	23.955,9	25.472,9 (t)	26.995,9

Macaristan	35.580,1	40.352,0	41.930,8	45.074,6	50.654,9	57.873,7	68.902,0	73.213,0	80.331,4	87.787,5
Malta	:	:	:	3.661,4	4.128,0	4.204,2	4.259,2	4.215,6	4.332,4	4.441,6
Hollanda	324.479,1	332.653,9	351.648,1	374.070,0	402.291,0	429.345,0	445.160,0	454.276,0	464.790,0 (t)	476.124,0
Avusturya	186.282,8	184.287,1	191.076,4	200.025,3	210.392,3	215.593,4	221.008,0	226.142,3	235.050,1	243.454,2
Polonya	121.094,8	135.685,5	150.482,7	154.354,2	180.601,3	207.128,2	202.497,1	185.226,5	195.205,5	229.205,4
Portekiz	88.309,8	93.901,0	100.355,3	108.029,9	115.548,1	122.549,9	128.458,3	130.511,0	135.034,9	141.067,5
Slovenya	15.882,1	17.184,1	18.633,7	19.924,2	20.581,1	21.845,2	23.517,8	24.576,4	26.020,4 (t)	27.558,2
Slovakya	16.402,9	18.699,2	19.762,8	19.130,8	21.925,7	23.321,9	25.733,3	28.952,2	33.118,9	36.356,6
Finlandiya	100.623,6	108.214,6	115.595,9	119.985,0	130.145,0	135.468,0	140.284,0	143.337,0	149.742,0	156.033,2
İsveç	213.177,1	218.263,2	221.162,8	235.767,8	259.907,0	245.178,2	256.840,1	267.250,5	278.689,9	297.482,7
Birleşik Krallık	937.100,4	1.170.206,3	1.269.327,4	1.371.052,3	1.559.626,2	1.598.901,7	1.660.456,7	1.591.411,7	1.706.341,9	1.748.771,1
Bulgaristan	7.822,3	9.167,5	11.386,3	12.163,9	13.704,3	15.249,6	16.588,9	17.655,3	19.680,5 (t)	21.496,0
Hırvatistan	15.657,0	17.738,7	19.304,9	18.676,8	19.976,5	22.174,8	24.220,2	25.526,4	27.526,1 (t)	29.553,3
Romanya	:	:	37.436,4	33.388,2	40.346,0	44.904,1	48.372,8	50.352,3	56.699,1 (t)	66.233,9
Türkiye	143.120,8	167.798,8	177.795,8	173.096,4	216.736,2	161.836,4	192.802,6	212.268,2	244.555,1 (t)	256.408,6

Kaynak: Eurostat <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005> (t) tahmin (:) bilgi yok

Tablo 19: AB'ye Üye ve Aday Ülkelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir 1996-2005 (Satın Alma Gücü Standartlarına Göre), euro

Ülkeler	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004 (t)	2005 (t)
AB-25	16.000	16.900	17.700	18.500	19.800	20.500	21.200	21.400	22.300	23.200
AB-15	17.700	18.600	19.400	20.400	21.700	22.400	23.200	23.300 (t)	24.300	25.200
Belçika	19.000	19.800	20.500	21.500	23.100	24.000	24.700	25.200	26.300	27.400
Çek Cumhuriyeti	11.500 (t)	11.700 (t)	11.800 (t)	12.200	12.800	13.500	14.300	14.700	15.600	16.500
Danimarka	20.100	21.300	22.000	23.600	25.100	25.800	25.900 (t)	26.200 (t)	27.200	28.400
Almanya	18.900	19.500	20.200	21.000	22.100	22.500	23.000	23.100	24.000	24.800
Estonya	5.900 (t)	6.800 (t)	7.400 (t)	7.600	8.600	9.200	9.900	10.400	11.300	12.200
Yunanistan	11.500	12.200	12.700	13.300	14.300	15.100	16.400	17.300	18.400	19.300
İspanya	14.100	14.800	15.700	17.000	18.100	18.900	20.000	20.900 (t)	21.800	22.600
Fransa	18.300	19.300	20.200	21.200	22.500	23.500	23.900	23.700	24.700	25.700
İrlanda	16.500	19.000	20.700	22.600	25.000	26.500	28.100	28.300	29.900	31.500
İtalya	18.400	19.000	20.100	20.800	22.000	22.400 (t)	23.100 (t)	22.800 (t)	23.500	24.300
G. Kıbrıs	13.500 (t)	14.000 (t)	14.800 (t)	15.700	16.900	18.200	17.600	17.400	18.200	19.100
Letonya	4.900 (t)	5.500 (t)	6.000 (t)	6.300	7.000	7.700	8.200	8.800	9.700	10.600
Litvanya	5.700 (t)	6.300 (t)	6.900 (t)	7.000	7.600	8.300	9.000	9.800	10.700	11.600
Lüksemburg	28.400	31.100	34.000	38.600	43.200	43.600	45.000	45.900	48.300	50.400
Macaristan	7.900 (t)	8.500 (t)	9.100 (t)	9.700	10.600	11.500	12.400	12.900	13.800	14.600
Malta	:	:	:	14.400	15.400	15.100	15.500	15.600	16.100	16.500

Hollanda	19.300	20.400	21.400	22.300	24.000	25.400	25.800	25.800	26.700	27.500
Avusturya	20.700	21.400	22.100	23.500	25.300	25.400	25.900	26.100	27.100	28.100
Polonya	6.800 (t)	7.400 (t)	7.900 (t)	8.500	9.100	9.400	9.700	9.800	10.600	11.300
Portekiz	11.700	12.500	13.300	14.300	15.300	15.800	16.200	16.000	16.400	16.900
Slovenya	11.200 (t)	12.000 (t)	12.700 (t)	13.700	14.500	15.300	15.900	16.400	17.400	18.400
Slovakya	7.400 (t)	8.000 (t)	8.400 (t)	8.700	9.500	10.000	10.900	11.200	12.000	12.800
Finlandiya	16.900	18.700	20.000	20.700	22.600	23.300	24.100	24.300	25.600	26.900
İsveç	18.800	19.600	20.300	21.900	23.700	23.800	24.300 (t)	24.600 (t)	25.900	27.100
Birleşik Krallık	17.900	19.200	20.100	21.000	22.500	23.600	24.900 (t)	25.300 (t)	26.500	27.700
Bulgaristan	4.500 (t)	4.400 (t)	4.700 (t)	4.900	5.300	5.800	6.100	6.300 (t)	6.900	7.400
Hırvatistan	6.400 (t)	7.000 (t)	7.500 (t)	7.400 (t)	8.200 (t)	8.600 (t)	9.300 (t)	9.700 (t)	10.300	10.900
Romanya	:	:	4.700	4.800	5.000	5.500	6.100	6.300	6.900	7.500
Türkiye	5.000 (t)	5.500 (t)	5.700 (t)	5.500	6.000	5.400	5.600 (t)	5.900 (t)	6.500	6.800

Kaynak: Eurostat <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005> (t) tahmin (:) bilgi yok

Tablo 20: AB'ye Üye ve Aday Ülkelerde Satın Alma Gücü Standartlarına Göre GSYİH

(AB-25 ortalaması 100 olarak alınmıştır. Bir ülkenin değerinin 100'ün üzerinde olması o ülkede kişi başına düşen milli gelirin AB ortalamasından yüksek, 100'ün altında olması ise AB ortalamasından düşük olduğunu göstermektedir.)

Ülkeler	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004 (t)	2005 (t)	2006 (t)
AB-25	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
AB-15	110,4	110,2	110,1	110,0	109,9	109,6	109,4	109,2 (t)	108,8	108,6	108,3
Belçika	118,4	117,5	116,0	115,8	116,9	117,3	116,7	117,8	117,9	118,0	118,1
Çek Cumhuriyeti	71,9 (t)	69,6 (t)	67,1 (t)	65,7	64,8	66,1	67,6	68,8	70,0	71,2	72,5
Danimarka	125,7	126,0	124,8	127,3	126,8	126,3	122,5 (t)	122,6 (t)	122,2	122,2	121,7
Almanya	118,2	115,8	114,4	113,3	112,0	110,1	108,7	108,1	107,5	106,7	106,1
Estonya	37,1 (t)	40,5 (t)	41,8 (t)	41,1	43,5	44,8	46,6	48,5	50,5	52,5	54,8
Yunanistan	71,5	72,2	71,8	71,8	72,5	73,7	77,6	81,2	82,5	83,2	83,9
İspanya	87,7	87,8	89,1	91,8	91,7	92,3	94,6	97,8 (t)	97,6	97,5	97,3
Fransa	114,1	114,6	114,5	114,3	114,0	114,8	112,9	111,0	111,0	110,6	110,2
İrlanda	103,1	112,5	117,0	122,1	126,6	129,5	132,6	132,5	134,2	135,8	137,6
İtalya	114,8	112,9	113,6	112,1	111,2	109,6 (t)	109,0 (t)	106,9 (t)	105,4	104,8	104,1
G. Kıbrıs	84,2 (t)	83,0 (t)	83,7 (t)	84,5	85,8	88,8	82,9	81,3	81,6	82,2	83,1
Letonya	30,8 (t)	32,8 (t)	33,8 (t)	34,2	35,5	37,4	38,9	41,0	43,7	45,7	47,8
Litvanya	35,4 (t)	37,2 (t)	39,1 (t)	37,7	38,5	40,8	42,4	45,8	48,0	50,1	51,9
Lüksemburg	177,6	184,6	192,8	208,1	218,6	213,3	212,6	214,7	216,6	217,4	218,2
Macaristan	49,4 (t)	50,5 (t)	51,6 (t)	52,5	53,5	56,4	58,6	60,5	61,7	62,8	63,8
Malta	:	:	:	77,6	78,5	74,6	73,8	73,8	72,6	71,8	71,1

Hollanda	120,3	121,0	121,1	120,6	121,6	124,2	122,0	121,0	119,6	118,6	118,5
Avusturya	129,5	126,6	125,4	126,9	127,9	124,3	122,2	121,9	121,4	121,0	120,5
Polonya	42,4 (t)	44,2 (t)	45,0 (t)	45,6	46,3	45,9	45,6	46,0	47,5	48,7	49,9
Portekiz	73,0	74,0	75,4	77,2	77,3	77,2	76,7	74,7	73,4	72,9	72,5
Slovenya	69,7 (t)	71,3 (t)	72,0 (t)	73,9	73,3	74,8	75,3	76,8	78,1	79,2	80,4
Slovakya	46,4 (t)	47,2 (t)	47,8 (t)	47,2	47,9	48,9	51,3	52,3	54,0	55,2	56,8
Finlandiya	105,8	110,8	113,6	111,6	114,3	114,1	113,7	113,7	115,0	115,8	116,1
İsveç	117,6	116,3	115,0	118,4	119,8	116,4	114,8 (t)	115,2 (t)	116,2	116,8	116,9
Birleşik Krallık	111,6	114,0	113,6	113,1	114,0	115,1	117,8 (t)	118,5 (t)	119,1	119,4	119,6
Bulgaristan	27,9 (t)	25,9 (t)	26,4 (t)	26,4	27,0	28,6	28,8	29,7 (t)	30,8	32,0	32,9
Hırvatistan	40,1 (t)	41,6 (t)	42,3 (t)	40,2 (t)	41,6 (t)	42,2 (t)	43,9 (t)	45,5 (t)	46,2	47,1	48,1
Romanya	:	:	26,6	25,7	25,3	26,7	28,6	29,6	31,2	32,3	33,4
Türkiye	31,1 (t)	32,8 (t)	32,3 (t)	29,6	30,3	26,1	26,6 (t)	27,7 (t)	29,0	29,3	29,8

(t) tahmin (:) bilgi yok

Kaynak: Eurostat <http://europa.eu.int/comm/eurostat> <16.03.2005>

Tablo 24: Hırvatistan'a yapılan AB yardımları, 1991-2003 (milyon euro)

1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Toplam
OBNOVA/CARDS Programı													
			0,10	0,30	11,70	10,30	9,00	11,50	20,34	60,00	59,00	62,00	244,24
ECHO İnsani Yardım Programı													
			204,80	38,40	21,15	14,50	6,95	6,50					292,30
Media													
			0,09	0,31	0,72	1,67	0,59						3,38
Demokrasi ve İnsan Hakları													
					0,70	2,20	0,60	0,21	0,97	0,50			5,18
Özel faaliyetler (Mayından kurtulma ve Tempus 2000)													
							1,00	1,42	1,81	1,00			5,23
TOPLAM													
			204,99	39,01	34,27	28,67	18,14	19,63	23,12	61,50	59,00	62,00	550,33

Kaynak: http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/croatia/index.htm <21.02.2005>

Tablo 28: AB'ye Üye Devletlerin Öz Kaynak Türüne Göre AB 2005 yılı Bütçesine Yaptıkları Katkılar (euro)

Üye Devlet	Net tarım vergileri (%75)	Net şeker vergileri (%75)	Net gümrük vergileri (%75)	Toplam net geleneksel öz kaynaklar (%75)	KDV Katkısı	GSMG katkısı, rezervler hariç	GSMG katkısı, rezervler	Birleşik Krallık'a yapılan geri ödeme	Toplam öz kaynaklar ⁽¹⁾
	(1)	(2)	(3)	(4) = (1) + (2) + (3)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9) = (4) + (5) + (6) + (7) + (8)
Belçika	15 675 000	42 675 000	1 200 675 000	1 259 025 000	371 009 090	2 115 537 080	12 396 158	248 903 663	4 006 870 991
Çek Cumhuriyeti	5 475 000	11 550 000	107 925 000	124 950 000	130 192 846	595 674 419	3 490 402	70 084 115	924 391 782
Danimarka	9 825 000	23 025 000	204 825 000	237 675 000	245 658 623	1 449 079 992	8 491 000	170 491 608	2 111 396 223
Almanya	113 475 000	249 525 000	2 153 025 000	2 516 025 000	3 044 023 939	16 022 135 134	93 882 970	327 163 174	22 003 230 217
Estonya	900 000	0	17 325 000	18 225 000	13 307 426	60 885 780	356 766	7 163 521	99 938 493
Yunanistan	8 700 000	10 800 000	148 275 000	167 775 000	276 501 911	1 265 085 760	7 412 870	148 843 753	1 865 619 294
İspanya	22 875 000	25 650 000	760 725 000	809 250 000	1 313 797 064	6 011 046 913	35 222 206	707 230 145	8 876 546 328
Fransa	84 000 000	186 150 000	881 475 000	1 151 625 000	2 458 793 967	12 043 387 742	70 569 184	1 416 965 627	17 141 341 520
İrlanda	450 000	6 600 000	107 550 000	114 600 000	197 791 248	904 958 997	5 302 678	106 473 014	1 329 125 937
İtalya	56 400 000	62 700 000	1 084 200 000	1 203 300 000	1 811 071 404	9 978 575 626	58 470 254	1 174 030 013	14 225 447 297
G. Kıbrıs	825 000	1 800 000	16 875 000	19 500 000	20 164 214	92 257 807	540 592	10 854 599	143 317 212
Letonya	600 000	1 200 000	11 175 000	12 975 000	14 827 349	76 875 274	450 456	9 044 766	114 172 845
Litvanya	1 875 000	4 050 000	37 500 000	43 425 000	26 054 036	134 147 346	786 046	15 783 115	220 195 543
Lüksemburg	150 000	0	13 125 000	13 275 000	36 789 380	168 323 322	986 304	19 804 092	239 178 098
Macaristan	8 400 000	17 700 000	165 225 000	191 325 000	130 894 494	598 884 688	3 509 212	70 461 820	995 075 214
Malta	525 000	1 125 000	10 725 000	12 375 000	7 261 368	33 223 108	194 674	3 908 867	56 963 017
Hollanda	172 350 000	45 900 000	1 110 450 000	1 328 700 000	709 063 974	3 380 910 500	19 810 712	69 036 330	5 507 521 516
Avusturya	5 100 000	18 900 000	160 875 000	184 875 000	348 021 621	1 707 720 148	10 006 522	34 870 705	2 285 493 996
Polonya	9 375 000	19 875 000	185 550 000	214 800 000	303 824 226	1 390 094 196	8 145 368	163 551 630	2 080 415 420
Portekiz	12 600 000	2 550 000	86 025 000	101 175 000	216 365 122	989 940 485	5 800 634	116 471 517	1 429 752 758
Slovenya	1 575 000	3 300 000	30 600 000	35 475 000	42 651 223	195 143 156	1 143 456	22 959 582	297 372 417

Üye Devlet	Net tarım vergileri (%75)	Net şeker vergileri (%75)	Net gümrük vergileri (%75)	Toplam net geleneksel öz kaynaklar (%75)	KDV Katkısı	GSMG katkısı, rezervler hariç	GSMG katkısı, rezervler	Birleşik Krallık'a yapılan geri ödeme	Toplam öz kaynaklar ⁽¹⁾
Slovakya	2 625 000	5 550 000	51 975 000	60 150 000	49 397 043	249 441 558	1 461 622	29 348 064	389 798 287
Finlandiya	1 950 000	4 950 000	76 125 000	83 025 000	209 193 032	1 101 735 331	6 455 706	129 624 747	1 530 033 816
İsveç	9 900 000	12 225 000	279 300 000	301 425 000	388 695 215	2 060 902 117	12 076 020	42 082 486	2 805 180 838
Birleşik Krallık	273 825 000	35 775 000	1 848 375 000	2 157 975 000	2 948 144 114	13 488 713 791	79 038 188	- 5 115 150 953	13 558 720 140
Toplam	819 450 000	793 575 000	10 749 900 000	12 362 925 000	15 313 493 929	76 114 680 270	446 000 000	0	104 237 099 199

(1) Toplam öz kaynaklar GSYİH'nın %'si: (104 237 099 199) / (10 584 036 600 000) = %0,98 öz kaynaklar tavanının GSYİH'ya göre yüzdesi: 1,24 %.

Kaynak: http://europa.eu.int/eur-lex/budget/data/P2005_VOL1/EN/nmc-grseqNOM-1051709432603-2/ <13.03.2005>

Tablo 29: Birinci Mali Protokol Çerçevesinde Finanse Edilen Projeler

A-Kamu Kesimi Projeleri

Proje Adı	Tutar (ECU)
Kovada II	5 000 000
Seka – Çaycuma	10 300 000
Keban Barajı	30 000 000
Gediz Sulama	15 000 000
Gökçekaya Barajı ve Hidroelektrik Santrali	7 300 000
Seka-Dalaman	14 000 000
Samsun-Azot	5 600 000
TCDD-Dizelizasyon	11 000 000
Gökçekaya-İzmir Enerji Nakil Hattı	7600 000
Boğaz Köprüsü	20 000 000
Petkim -Kauçuk I	9 290 000
Keban (Ek finansman)	10 000 000
Toplam	145 090 000

B- Özel Sektör Projeleri

Proje Adı	Tutar (ECU)
Çelik Halat ve Tel Sanayi	1 500 000
Taç Tekstil	190 000
Arçelik Emaye	245 000
Mannesman-Sümerbank Bom Projesi	430 000
Şişe Cam Fabrikası Tevsii Projesi	2 125 000
Güney Sanayii	400 000
Türk Pirelli	500 000
Sifaş İplik	1 300 000
Mensucat Santral	720 000
Kadro Anlaşmaları (24 Proje)	22 500 000
Toplam	29 910 000
GENEL TOPLAM	175 000 000

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

Tablo 30: İkinci Mali Protokol ve Tamamlayıcı Protokol Çerçevesinde Finanse Edilen Projeler

A-Bütçe Kaynaklı Yardımlar

Proje Adı	Tutar (ECU)
Petkim Kauçuk	6 400 000
TCDD-Elektrifikasyon	4 350 000
Türk Hava Yolları F-28 Alımı	8 650 000
TCDD-Dizelizasyon	23 500 000
Gediz U	10 000 000
Berdan	11000000
Afşin-Elbistan I	58 000 000
Afşin-Elbistan n	19 000 000
Seka-Akdeniz I	20 000 000
Seka-Akdeniz II	5 000 000
Seka-Dalaman II	6 300 000
On Yatırım I	2 000 000
Ön Yatırım II	1 015 000
TSKB 1973 Global Kredisi	14 785 000
TSKB 1976 Global Kredisi	5 000 000
Toplam	195 000 000
DSİ Özlüce Barajı Projesi*	
TEK Yeniköy-İzmir-İliyağa enerji nakil hattı Projesi*	47 000 000
Toplam	252 000 000
*Tamamlayıcı Protokol çerçevesinde finansmanı sağlanan projeler	

B-Avrupa Yatırım Bankası Kaynaklı Krediler

Proje Adı	Tutar (ECU)
TSKB 1974 Global Kredisi	20 000 000
SYKB 1974 Global Kredisi	5 000 000
Toplam	25 000 000
GENEL TOPLAM (Tamamlayıcı Protokol ile)	267 000 000

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

Tablo 31 : Üçüncü Mali Protokol Çerçevesinde Finanse Edilen Projeler

A-Bütçe Kaynaklı Yardımlar

Proje Adı	Tutar (ECU)
Seka-Akdeniz	10 000 000
Keban Hidroelektrik Santrali	36 000 000
Afşin Elbistan	75 000 000
Karakaya	85 000 000
Yük Tevzii	14 000 000
Toplam	220 000 000

B- Avrupa Yatırım Bankası Kaynaklı Krediler

Proje Adı	Tutar (ECU)
Seka-Dalaman	4 000 000
Seka-Akdeniz	16 000 000
TSKB 1979 (A) Global Kredisi	15 000 000
SYKB 1979 (A) Global Kredisi	5 000 000
TSKB 1979 (B) Global Kredisi	30 000 000
SYKB 1979 (B) Global Kredisi	10 000 000
İletim Hatları	10 000 000
Toplam	90 000 000
GENEL TOPLAM	310 000 000

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

Tablo 32: MEDA Programı Kapsamında Türkiye'ye Topluluk Bütçesinden Katkı Sağlanan Projeler

(1996- Milyon euro)

Proje adı	Uygulayan Kuruluş	AB Katkısı
İş Geliştirme Merkezleri Projesi	KOSGEB	3,013
Mesleki Eğitim Projesi	Milli Eğitim Bakanlığı	14,000
Gıda Denetimi Laboratuvarları Projesi	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	10,123
Jean Monnet Bursları	Dışişleri Bakanlığı	5,000
Ekonomik ve Sosyal Kalkınmanın Mobilizasyonu	Uluslararası Yerel Otoriteler Birliği	0,855

(1997- Milyon euro)

Proje adı	Uygulayan Kuruluş	AB Katkısı
Otomotiv Yan Sanayii Organize Küçük Sanayi Bölgesi	KOSGEB	1,245
AB-Online Bilgi Ağı Projesi	KOSGEB	0,773
Ayakkabıcılık Sektörü Mesleki Eğitim Merkezi	KOSGEB	1,962
Tekstil Sektörü Mesleki Eğitim Merkezi	KOSGEB	1,490
Tekstil Sektöründe Çevre Standartları Projesi	KOSGEB	1,000
Kadın Girişimcilerin Desteklenmesi Projesi	TESK	1,040
Kanser Ön Tanı Merkezi	Sağlık Bakanlığı	1,900

Proje adı	Uygulayan Kuruluş	AB Katkısı
İzmit Sınai Atıksu Toplama ve Arıtma Projesi	İzmit Büyükşehir Belediyesi	11,395 (50 milyon euro ilave AYB katkısı)
Sağlıklı Başlangıçlar Projesi	İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Çocuk Sağlığı Derneği	0,100
Tüketici Koruma Bilinci Oluşturma Projesi	Tüketici Koruma Demeği (TUKODER)	0,410
Dergi Yayını Projesi	Anadolu Ajansı	0,250
Sivil Toplum örgütlerinin Etkinliği İçin Yönetmel Eğitim Projesi	Umut Vakfı	0,200
Diyarbakır ve Van'da Kadınların istihdamına Yönelik Eğitim Projesi	Türkiye Kalkınma Vakfı	0,150
Çocukları Koruma Merkezi Projesi	Çocuk istismarını ve İhmalini önleme Demeği	0,150
Demokratik ilke ve Hakların Güçlendirilmesi için Eğitim Projesi	Türk Demokrasi Vakfı	0,250
Kentte Kadın Projesi	Dünya Yerel Yönetimler Birliği (WALD)	0,250
Genç Kız ve Kadınların Sosyal ve Kültürel Gelişiminin Desteklenmesi	İnsan Kaynaklarını Geliştirme Vakfı	0,100
Kadınların Türkiye' nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasına Katkısı Projesi	TESK / TESAR / Kadın Araştırmaları Demeği / Friedrich Naumann Vakfı	0,100
Çocuk Haklarına ilişkin Uluslararası Düzeyde Karşılaştırmalı Durum Tespiti Projesi	Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı / TESAR/ Friedrich Naumann Vakfı	0,080
Umut Otobüsü	Kayıp Yakınlarıyla Dayanışma Derneği	0,020

Proje adı	Uygulayan Kuruluş	AB Katkısı
Demokratikleşme Programı	Antalya Barosu / Friedrich Naumann Vakfı	0,100
Kadın Hakları ve Vatandaşlık Okulu Projesi	Ankara Enstitüsü Vakfı	0,170
Adli Kararların Yeterliliği	Helsinki Yurttaşlar Demeği	0,060
Kadınların Medyadaki imajı ve Kadınlara Yönelik Şiddet	Dünya Kitle iletişim Araştırmaları Vakfı	0,130
AT Çalışmaları Merkezi	Galatasaray Üniversitesi	0,150
Kimstesiz Çocuklar için İnsan Hakları Eğitimi	Türkiye Felsefe Demeği	0,070
Umut Evi Projesi	Sokak Çocukları Gönüllüleri Demeği	0,070
Uluslararası Kadın Demokrasi Merkezi Bölge Ofisi Kurulması	Kadın Siyasetçiler Demeği	0,100
İçme Suyu Temini Projesi	Şanlıurfa Belediyesi	21,300
Atıksu Arıtma Projesi	Adana Büyükşehir Belediyesi	10,800 (45 milyon euro ilave AYB)
Türk Toplumunun Kültürel Bütünleşmesi	Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü	0,300
Ankara'da Sivil Toplum Kuruluşları Toplantısı	AB ' Komisyonu Türkiye Temsilciliği	0,004
KOBİ'ler için Risk Sermayesi	TSKB/AYB	12,000
Türkiye'de Devlet Reformu	TESEV	0,600
Avrupa-Türk Diyalogu	Sabancı Üniversitesi	0,500

Proje adı	Uygulayan Kuruluş	AB Katkısı
Kentsel Toplumun Güçlendirilmesi	Dünya Yerel Yönetimler Birliği (WALD)	1,025

(1998-1999/ Milyon euro)

Proje adı	Uygulayan Kuruluş	AB Katkısı
Avrupa - Türkiye İş Merkezlerinin Kurulması	TOBB	17,300
İstanbul'un Fener-Balat tarihi semtlerinin restorasyonu	Fatih Belediyesi	7,000
Kadın, Sağlık ve Güvenli Annelik Programı	Sağlık Bakanlığı	55,000
Mesleki Eğitim ve Çıraklık Projesi	Milli Eğitim Bakanlığı / MEKSA	51,000
Teknoloji Bazlı Eğitim ve İnsan Kaynakların Geliştirme Merkezi	Boğaziçi Üniversitesi	1,800
İnsan Hakları Seminerleri	Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü	0,120
Türkiye'de Basın Özgürlüğü Bilgi Merkezi	Reporter sans frontieres	0,035
Toplumsal Gelişme için Kadın Liderliğim Destekleme Projesi	Kadın Çalışmalarım Destekleme Vakfı	0,200
Tarsus Atık Su İşlemesi	Tarsus Belediyesi.	9,550
Diyarbakır Atık Su İşlemesi	Diyarbakır Belediyesi	32,000
Temel Eğitimin Desteklenmesi Projesi	Milli Eğitim Bakanlığı	100,000
Fikri Mülkiyet Hakları	Adalet Bakanlığı	1,700
Sivil Toplum Geliştirme Projesi	Sivil Toplum Örgütleri	8,000

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

Tablo 33 : Euro-Med Kapsamında Türkiye'ye Sağlanan AYB Kredisi Vasıtasıyla Finanse Edilen Projeler (Milyon euro)

Proje adı	Uygulayan Kuruluş	Kredi Tutarı
Adana Kanalizasyon Projesi	Adana Büyükşehir Belediyesi	45
Diyarbakır Kanalizasyon Projesi	Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	32
Tarsus Kanalizasyon Projesi	Tarsus Belediyesi	38
Enerji Otoprodüksüyonu	TSKB-SYB	40
Global Krediler (KOBİ'lerin yatırımlarına yönelik projeler)	TSKB; TSYB ve Halk Bankası'nca kullanılmıştır	50
TOPLAM		205

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

Tablo 34: MEDA II Çerçevesinde Türkiye'ye Sağlanan Hibe Yardımıyla Finanse Edilecek Projeler

2000 Yılı

Proje Adı	Uygulayıcı Kuruluş	Hibe Tutarı (euro)
Bursa Atık Su İşlemesi (AYB faiz sübvansiyonu)	Bursa Büyükşehir Belediyesi	16.058.000
Yapısal Uyum Desteği	Hazine Müsteşarlığı	150.000.000
Jean Monnet Programı	Dışişleri Bakanlığı	10.000.000
TOPLAM:		176.058.000

2001 Yılı

Proje Adı	Uygulayıcı Kuruluş	Hibe Tutarı (euro)
GAP Bölgesel Gelişimi*	GAP İdaresi	47.000.000 (43.500.000+3.500.000)
Yargı Modernizasyonu ve Ceza reformu programı	Adalet Bakanlığı	10.700.000
KOBİ kredi programı	-	20.000.000
Türk İstatistik Sisteminin geliştirilmesi	Devlet İstatistik Enstitüsü	15.300.000
Doğu Anadolu'yu Geliştirme programı	Devlet Planlama Teşkilatı	45.000.000
Endüstriyel kirliliğin önlenmesi (AYB faiz sübvansiyonu)	-	16.700.000
Mersin Atık Su işlemesi (AYB faiz sübvansiyonu)	-	14.300.000
Kamu Hizmetleri modernizasyonu	Maliye Bakanlığı/Devlet Personel Dairesi Başkanlığı	2.500.000
Yerel Yönetimler Reformu	İçişleri Bakanlığı	3.500.000
KOBİ finansmanı kolaylığı projesinin genişletilmesi	Sınai Yatırım Bankası	4.000.000
Topluluk Programlarına ve Ajanslarına Türkiye'nin katılımı	-	11.000.000
TAIEX	-	6.000.000
İdari İşbirliği II	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği	8.000.000
Katılım Öncesi Yardımın ara değerlendirilmesi	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği	5.000.000
Katılım Öncesi Yardımın toplam tahsisi	-	5.000.000
TOPLAM:		214.000.000

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

Tablo 36: Türkiye'ye 2006 yılına kadar Avrupa Birliği'nden Sağlanacak Mali Yardımlar (2000-2006) (milyon euro)

Adaylık Sürecinde Sağlanacak Mali Yardımlar	Dönem	Taahhüt			Açıklama
		Hibe	Kredi (AYB)	Toplam	
-MEDA II	2000-2006	890	-	890	2000 yılı için 176 milyon ve 2001 yılı içinse 167 milyon euro projelere tahsis edilip, kullanıma başlanmıştır.
-Gümrük Birliğini Güçlendirme için Avrupa Stratejisi	2000-2002	15	-	15	13 milyon euro'su Türk Sanayinde Kalitenin artırılması projesine, 2 milyon euro'su ise GAP Bölgesel Gelişimi projesine tahsis edilmiştir.
-Ekonomik Sosyal Kalkınma için Avrupa Stratejisi	2000-2002	135	-	135	45 milyon euro GAP Bölgesel Gelişimi projesine tahsis edilmiştir.
-Euromed*	2000-2006	-	1,470	1,470	Kredi proje bazında kullanılmaya başlanmıştır.
-AYB Yeni Kredi Paketi	2001-2003	-	450	450	Paketin 90 milyon euro'luk kısmı kullanılmıştır.
-Katılım Öncesi Kolaylığı Fonu**	2000-2003	-	-	-	Proje görüşmeleri devam etmektedir.
-euro-Med Ortaklık Kredi Kolaylığı***	2001-2006	-	-	-	Proje görüşmeleri devam etmektedir.
<i>-Deprem Yardımları</i>					
(I) Acil Yardım	1999	30	-	30	Tamamı kullanılmıştır.
(ii) Deprem sonrası rehabilitasyon	1999	1	-	1	Tamamı kullanılmıştır.
(iii) İnsani Yardım (ECHO)	1999	4	-	4	Tamamı kullanılmıştır.
(iv) Türkiye Deprem Rehabilitasyon ve Yeniden İmar Yardımı (TERRA)	2000	-	600	600	Kredinin kullanılmasına devam edilmektedir.
(v) Akdeniz Ülkelerinde Rehabilitasyon	2000	20	-	20	Yardımanın kullanılmasına devam edilmektedir.
Toplam		1,285	2,520	3,615	

* 6.4 Milyar euro'luk pakette belirli bir ülke kotası bulunmamakta, bir ülkenin alabileceği kredi miktarı sunulan projelerin niteliğine bağlı olmaktadır. Dolayısıyla, 1.4 Milyar euro'luk rakam Türkiye'nin faydalanabileceği tahmini rakamdır.

** Tüm aday ülkelere "ilk gelen –ilk faydalanır" esas çerçevesinde kullanılacak 8.5 Milyar euro'luk bir kredi paketidir. Türkiye kredi yeterlilik kriterlerini (BBB) sağlayamamaktadır. Ancak, Türkiye'ye büyük çaplı örnek proje temelinde bir istisna sağlanması için temaslarda sürmektedir.

*** 2001 yılı ortalarında onaylanan 1 milyar euro tutarındaki bu yeni EIB bölgesel kredi kolaylığı, AB ve ortak Akdeniz ülkelerinin ilgi duyduğu ve aynı zamanda bölgesel bütünleşmeyi güçlendirecek projelerin finanse edilmesi için Barcelona Ortaklık Sürecine dahil 12 Akdeniz ülkesinin kullanımına sunulmuştur. Türkiye kredi yeterlilik kriterlerini (BBB) sağlayamamaktadır. Ancak, istisnai olarak Türkiye'deki uygun ve sağlam yatırım projelerinin finanse edilmesi için AYB ile görüşmeler devam etmektedir.

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

Tablo 37:Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali Yardımı 2002 Yılı Programında Finanse Edilen Projeler (<http://www.abgs.gov.tr>)

ALAN	PROJE NO	EŞLEŞTİRME NO	PROJENİN ADI	SORUMLU KURUM/KURULUŞLAR	AB KATILIM ÖNCESİ MALİ YARDIMI			ULUSAL KATKI	TOPLAM PROJE BÜTÇESİ
					Yatırım	Kurumsal Yapılanma	Toplam AB Katkısı		
Siyasi Kriterler	TR.0201.01	TR02-JH-01	İfade Alma Yöntemlerinin ve Odalarının Geliştirilmesi	İçişleri Bakanlığı	697.500 €	1.346.500 €	2.044.000 €	232.500 €	2.276.500 €
Enerji	TR.0202.01	TR02-EY-01	Enerji Piyasası Düzeneleme Kurulu'nun Kurumsal Göçlendirilmesi	Enerji Piyasası Düzeneleme Kurulu	63.000 €	984.000 €	1.047.000 €	21.000 €	1.068.000 €
Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri	TR.0202.02		Telekomünikasyon Kurumu'nun Kurumsal Yapılandırılması	Telekomünikasyon Kurumu	120.000 €	2.140.000 €	2.260.000 €	40.000 €	2.300.000 €
Rekabet Politikası	TR.0202.03	TR02-FI-01	Devlet Yardımları İzleme ve Denetleme Kurulunun Kurumsal Kapasitesinin Gökçlendirilmesi	Devlet Yardımları İzleme ve Denetleme Kurulu		1.000.000 €	1.000.000 €		1.000.000 €
Sosyal Politika ve İstihdam	TR.0203.01		Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Geliştirilmesine Destek Sağlanması	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	3.500.000 €	3.500.000 €	7.000.000 €	1.160.000 €	8.160.000 €
Taahhütlük Politika	TR.0203.02	TR02-TR-01	Deniz Taahhütlük Gökçenliğinin Artırılmasının Desteklenmesi	Denizcilik Bakanlığı	1.249.000 €	1.050.000 €	2.299.000 €	417.000 €	2.716.000 €
Çevre	TR.0203.03	TR02-EN-01	Çevre Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi	Çevre Bakanlığı	3.240.000 €	12.310.000 €	15.550.000 €	1.080.000 €	16.630.000 €
Malların Serbest Dolaşımı	TR.0203.04		Türkiye'de Uygunluk Değerlendirmesi ve Piyasa Gözetimi Fiziki Altyapısının Geliştirilmesine Destek Sağlanması (Örnekler Sakitleri İçin)	İstanbul Teknik Üniversitesi	2.250.000 €		2.250.000 €	750.000 €	3.000.000 €
Tarım	TR.0203.05	TR02-AG-01	Türkiye'nin AB Veterinerlik Müktesebatına Uyum	Tarım ve Köylüleri Bakanlığı	11.133.000 €	2.130.000 €	13.263.000 €	3.711.000 €	16.974.000 €
Tarım	TR.0203.06	TR02-AG-02	Türkiye'nin AB Bitki Sağlığı Müktesebatına Uyum	Tarım ve Köylüleri Bakanlığı	3.235.000 €	1.070.000 €	4.305.000 €	1.078.000 €	5.383.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0204.01	TR02-JH-02	Sınır Yönetim Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Faaliyet Planının Geliştirilmesi	İçişleri Bakanlığı		807.000 €	807.000 €		807.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0204.02	TR02-JH-03	Türkiye'nin İltica ve Göç Stratejisinin Uygulanmasına Yönelik Faaliyet Planının Geliştirilmesi	İçişleri Bakanlığı		807.000 €	807.000 €		807.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0204.03	TR02-JH-04	Ulusal Uyuşturucu İzleme Merkezinin Oluşturulması ve Ulusal Uyuşturucu Stratejisinin Geliştirilmesi Uygulanması	İçişleri Bakanlığı	150.000 €	1.200.000 €	1.350.000 €	50.000 €	1.400.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0204.04	TR02-JH-05	Kara Para Aklaını ile Mücadelenin Gökçlendirilmesi	Maliye Bakanlığı (MASAK)	4.500.000 €	3.250.000 €	7.750.000 €	1.500.000 €	9.250.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0204.05	TR02-JH-06	Organize Suçlarla Mücadelenin Gökçlendirilmesi	İçişleri Bakanlığı	353.000 €	1.140.000 €	1.493.000 €	117.500 €	1.610.500 €
ESU - İstihdam	TR.0205.01		Aktif İşgücü Piyasası Stratejisine Destek Sağlanması	İŞKUR	30.000.000 €	10.000.000 €	40.000.000 €	10.000.000 €	50.000.000 €
Topluluk Programları ve Proje Hazırlama	TR.0206.01		Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Stracinin Desteklenmesi Faaliyetleri	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği		4.000.000 €	4.000.000 €		4.000.000 €
Topluluk Programları ve Proje Hazırlama	TR.0206.02		Topluluk Programları ve Ajanslarına Katılım	Dışişleri Bakanlığı	14.447.000 €	4.328.000 €	18.775.000 €	34.087.000 €	52.862.000 €
TOPLAM					74.937.500 €	51.062.500 €	126.000.000 €	54.244.000 €	180.244.000 €

Tablo 38:Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali Yardımı 2003 Yılı Programında Finanse Edilen Projeler (<http://www.abgs.gov.tr>)

ALAN	PROJE NO	EŞLEŞTİRME NO	PROJENİN ADI	SORUMLU KURUM/KURULUŞLAR	AB KATILIM ÖNCESİ MALİ YARDIMI			ULUSAL KATKI	TOPLAM PROJE BÜTÇESİ
					Yatırım	Kurumsal Yapılanma	Toplam AB Katkısı		
Siyasi Kriterler	TR.0301.01	TR03-JH-01	Türk Polisinin Denetim Açıklığının, Verimliliğinin ve Etkinliğinin Geliştirilmesi Projesi	İçişleri Bakanlığı (Emniyet Gen. Md.)	177.000 €	2.344.000 €	2.521.000 €	39.000 €	2.580.000 €
Siyasi Kriterler	TR.0301.02		İnsan Hakları, Demokrasi ve Vatandaşlık Eğitiminin Geliştirilmesi Projesi	Millî Eğitim Bakanlığı	150.000 €	4.850.000 €	5.000.000 €	50.000 €	5.050.000 €
Siyasi Kriterler	TR.0301.03		Sivil Toplum Kuruluşları ile Kamu Kuruluşları Arasındaki İşbirliğinin Geliştirilmesi ve STK'ların Demokratik Katılımının Seriyelisinin Geliştirilmesi Projesi	AB Genel Sekreterliği		2.000.000 €	2.000.000 €		2.000.000 €
Malların Serbest Dolaşımı	TR.0302.01	TR03-EC-01	Uygunluk Değerlendirme Kuruluşlarına ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığına Yeni Yaklaşım Direktiflerinin Uygulanmasında Destek Projesi	Sanayi Bakanlığı Sağlık Bakanlığı Telekomünikasyon Kurumu	3.770.000 €	1.200.000 €	4.970.000 €	2.030.000 €	7.000.000 €
Malların Serbest Dolaşımı	TR.0302.02		Piyasa Gözetimi Alanında Telekomünikasyon Sektörünün Farklı Altyapısının Geliştirilmesi Projesi	Telekomünikasyon Kurumu	3.580.000 €		3.580.000 €	1.190.000 €	4.770.000 €
Çevre	TR.0302.03	TR03-EN-01	Hava Kalitesi, Kimyasallar ve Atık Yönetimi alanında Türkiye'ye Destek Projesi	Çevre Bakanlığı	1.050.000 €	4.400.000 €	5.450.000 €	350.000 €	5.800.000 €
Mali Kontrol	TR.0302.04	TR03-FI-01	Türk İç Mali Kontrol Sisteminin Uluslararası Standartlar ve AB Uygulamaları ile Uyumlaştırılması Projesi	Maliye Bakanlığı	900.000 €	1.800.000 €	2.700.000 €	300.000 €	3.000.000 €
Mali Kontrol	TR.0302.05	TR03-FI-02	Sayıştay'ın Denetim Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi	Sayıştay		1.350.000 €	1.350.000 €		1.350.000 €
Hizmet Sunumu Serbestisi	TR.0302.06	TR03-FI-03	Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğünün ve Sigorta Denetleme Kurulu'nun Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi	Hazine Müsteşarlığı	825.000 €	2.000.000 €	2.825.000 €	275.000 €	3.100.000 €
Malların Serbest Dolaşımı	TR.0302.07	TR03-FI-04	Türk Kamu İhale Sisteminin Geliştirilmesi Projesi	Kamu İhale Kurumu	390.000 €	1.300.000 €	1.690.000 €	130.000 €	1.820.000 €
Gümrük Birliği	TR.0303.01	TR03-FI-05	Gümrüklerin Modernizasyonu Projesi	Gümrük Müsteşarlığı	4.406.000 €	1.000.000 €	5.406.000 €	1.469.000 €	6.875.000 €
Balıkçılık	TR.0303.02	TR03-AG-01	Balıkçılık Sektörünün Yasal ve İdari Olarak AB Mevzuatına Uyumu Projesi	Tarım Bakanlığı	1.303.000 €	4.866.000 €	6.169.000 €	434.000 €	6.603.000 €
Enerji	TR.0303.03		Türk Elektrik Sisteminin UCTE Elektrik Sistemine Bağlanması İçin Tamamlayıcı Teknik Çalışmalar Projesi	Enerji Bakanlığı	37.000 €	1.300.000 €	1.337.000 €	13.000 €	1.500.000 €
Enerji	TR.0303.04		Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu için Düzenleyici Bilgi Sistemi Geliştirilmesi Projesi	Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu	105.000 €	945.000 €	1.050.000 €	35.000 €	1.085.000 €
Enerji	TR.0303.05		Gez İletimi ve Geçipi Alanında BOTAŞ'a Teknik Yardım Projesi	BOTAŞ		1.800.000 €	1.800.000 €		1.800.000 €
Enerji	TR.0303.06	TR03-EY-01	Türkiye'de Enerji Verimliliğinin Artırılması Projesi	Enerji Bakanlığı		1.250.000 €	1.250.000 €		1.250.000 €

ALAN	PROJE NO	EŞLEŞTİRME NO	PROJENİN ADI	SORUMLU KURUM/KURULUŞLAR	AB KATILIM ÖNCESİ MALİ YARDIMI			ULUSAL KATKI	TOPLAM PROJE BÜTÇESİ
					Yatırım	Kurumsal Yapılaşma	Toplam AB Katkısı		
Taahhütlük Politikası	TR.0303.07	TR03-TR-01	Demiryolu Taahhütlük Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Geliştirilmesi Projesi	Ulaştırma Bakanlığı (TCDD)	1.432.000 €	2.832.000 €	4.264.000 €	477.000 €	4.741.000 €
Ekonomik Kriterler	TR.0303.08	TR03-FI-06	Türkiye Yatırım Promosyon Ajansı'nda Doğrudan Yabancı Yatırım Teşvik Fonksiyonunun Geliştirilmesi Projesi	Hazine Bakanlığı	351.000 €	3.400.000 €	3.751.000 €	150.000 €	3.901.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0304.01	TR03-JH-02	Polisin Suç Delillerini Bilimsel Yöntemle Analiz Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi	İçişleri Bakanlığı (Emniyet Gen. Md.)	3.602.000 €	1.634.000 €	5.236.000 €	1.200.000 €	6.436.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0304.02	TR03-JH-03	İnsan Ticaretiyle Mücadele için Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi	İçişleri Bakanlığı (Emniyet Gen. Md.)		1.200.000 €	1.200.000 €		1.200.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0304.03	TR03-JH-04	Kern Paramın Akılmasıyla, Suçun Mali Kaynakları ve Terörizmin Finansmanı ile Mücadelelerin Geliştirilmesi Projesi	İçişleri Bakanlığı (Emniyet Gen. Md.)	832.000 €	1.225.000 €	2.057.000 €	277.000 €	2.334.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0304.04	TR03-JH-05	Visa Politikası ve Uygulamaları Projesi	Dışişleri Bakanlığı	431.000 €	1.344.000 €	1.775.000 €	144.000 €	1.919.000 €
ESU - Bölgesel Gelişme	TR.0305.01	TR03-SPP-01	DPT'nin Bölgesel Gelişme ve Sosyal Uyum Genel Müdürlüğü'nün Kurumsal ve İdari Kapasitesinin Geliştirilmesine Destek Projesi	DPT Müsteşarlığı		800.000 €	800.000 €		800.000 €
ESU - Bölgesel Gelişme	TR.0305.02		Samsun, Kastamonu ve Erzurum NUTS-II Bölgelerinde Bölgesel Kalkınma Projesi	DPT Müsteşarlığı	37.000.000 €	3.000.000 €	40.000.000 €	12.330.000 €	52.330.000 €
ESU - Sınırötesi İşbirliği	TR.0305.03		Bulgaristan ile Sınır Ötesi İşbirliği Projesi (Kıyık Öçekli Ortak Proje Fonu)	DPT Müsteşarlığı		500.000 €	500.000 €		500.000 €
ESU - KOBİ'ler	TR.0305.04		Moda ve Tekstil İş Kütanesi Projesi	İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri		4.000.000 €	4.000.000 €		4.000.000 €
Topluluk Programları ve Proje Hazırlama	TR.0306.01		AB Entegrasyon Strajisi Geliştirmeye Yönelik Destek Projesi	AB Genel Sekreterliği		4.000.000 €	4.000.000 €		4.000.000 €
Topluluk Programları ve Proje Hazırlama	TR.0306.02		Topluluk Programları ve Ajanslarına Katılım	Dışişleri Bakanlığı	12.919.000 €	14.400.000 €	27.319.000 €	57.381.000 €	84.700.000 €
TOPLAM					73.260.000 €	70.740.000 €	144.000.000 €	78.294.000 €	222.444.000 €

Tablo 39: Türkiye-AB Katılım Öncesi Mali Yardımı 2004 Yılı Programında Finanse Edilen Projeler (<http://www.abgs.gov.tr>)

ALAN	PROJE NO	EŞLEŞTİRME NO	PROJENİN ADI	SORUMLU KURUM/KURULUŞLAR	AB KATILIM ÖNCESİ MALİ YARDDMI			ULUSAL KATKI	TOPLAM PROJE BÜTÇESİ
					Yatırım	Kurumsal Yapılanma	Toplam AB Katkısı		
Siyasi Kriterler	TR.0401.01		Türkiye'de İnsan Hakları Alanında Reform Programlarının Uygulanması	Başbakanlık İnsan Hak. Başkanlığı Adalet Bakanlığı İçişleri Bakanlığı	205.500 €	5.187.000 €	5.392.500 €	68.500 €	5.461.000 €
Siyasi Kriterler	TR.0401.02	TR/2004/IB/JH/01	Türkiye'de İstinaf Mahkemelerinin Kurulması	Adalet Bakanlığı	0 €	1.400.000 €	1.400.000 €	0 €	1.400.000 €
Siyasi Kriterler	TR.0401.03		Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Kazan Hizmetleri ve Kalite Standartlarının İyileştirilmesi	İçişleri Bakanlığı	2.697.000 €	3.322.000 €	6.019.000 €	1.108.000 €	7.127.000 €
Siyasi Kriterler	TR.0401.04		Sivil Toplumun Geliştirilmesi Amacıyla Organize Edilmesi	AB Genel Sekreterliği	0 €	2.520.000 €	2.520.000 €	0 €	2.520.000 €
Siyasi Kriterler	TR.0401.05	TR/2004/IB/JH/02	Türkiye'de Ombudsman Sisteminin Kurulması	Adalet Bakanlığı	0 €	1.170.000 €	1.170.000 €	0 €	1.170.000 €
Siyasi Kriterler	TR.0401.06		Kültürel Haklara Destek	Başm-Yayın ve Enformasyon Gn. Md. Kültür ve Turizm Bakanlığı	0 €	2.500.000 €	2.500.000 €	0 €	2.500.000 €
Malların Serbest Dolaşımı	TR.0402.01		Tekstil, İnşaat Malzemeleri, Gıdalar, Arasporlar, Otomatik Olmayan Tarım Aletleri ve Yasal Metroloji kapsamındaki AB Derinleştirilmesinin Uygulanmasına Yönelik Ortak Piyasa Gözetimi Laboratuvarlarının Desteklenmesi Projesi	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Tarım ve Köylüleri Bakanlığı Beyazlıklar ve İktisat Bakanlığı	2.871.420 €	0 €	2.871.420 €	1.064.840 €	3.936.260 €
Malların Serbest Dolaşımı	TR.0402.02	TR/2004/IB/EC/01 TR/2004/IB/EC/02 TR/2004/IB/EC/03 TR/2004/IB/EC/04 TR/2004/IB/EC/05	Belirli Alanlardaki Piyasa Gözetimi Faaliyetleri İçin Türkiye'deki Bakanlıkların Kapasitelerinin Götürülmesi Projesi	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sağlık Bakanlığı ve Köylüleri Bakanlığı Beyazlıklar ve İktisat Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	0 €	6.000.000 €	6.000.000 €	0 €	6.000.000 €
Malların Serbest Dolaşımı	TR.0402.03	TR/2004/IB/EC/06	Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı ile Tarım ve Köylüleri Bakanlığı'nın İyi Laboratuvar Uygulamaları Alanındaki Mükazabat Uyumunu ve Uygulanma Çalışmalarını Götürülmesi	Çevre ve Orman Bakanlığı Tarım ve Köylüleri Bakanlığı Sağlık Bakanlığı	0 €	1.500.000 €	1.500.000 €	0 €	1.500.000 €
Şirketler Hukuku	TR.0402.04	TR/2004/IB/OT/01	Korsanlıkla mücadele odaklı olmak üzere Türkiye'nin fiktif mülkiyet hakları alanındaki mevzuatın uyumu ve etkin uygulanmasına destek sağlanması projesi	Kültür ve Turizm Bakanlığı	855.500 €	1.600.000 €	2.455.500 €	287.500 €	2.743.000 €
Tüketicinin ve Tüketicici Sağlığının Korunması	TR.0402.05	TR/2004/IB/OT/02	Tüketicinin Korunması Alanında Türkiye'nin AB Mevzuatına Uyumunu ve İlgili Uygulama Çalışmalarına Destek Verilmesi	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	1.703.000 €	1.000.000 €	2.703.000 €	568.000 €	3.271.000 €
Hizmet Sunumu Serbestliği	TR.0402.06	TR/2004/IB/FT/01	Sermaye Piyasası Kurulu'nun AB Sermaye Piyasalarına Uyumunun Desteklenmesi	Sermaye Piyasası Kurulu	0 €	2.450.000 €	2.450.000 €	0 €	2.450.000 €
Tarım	TR.0402.07		Organik Tarımın Götürülmesi ve Organik Tarım Alanında AB ile Mevzuat Uyumunun Sağlanması	Tarım ve Köylüleri Bakanlığı	262.500 €	910.000 €	1.172.500 €	87.500 €	1.260.000 €
Tarım	TR.0402.08	TR/2004/IB/AG/01	AB Ortak Tarım Politikasının Uygulanmasına Hazırlık Projesi	Tarım ve Köylüleri Bakanlığı	0 €	2.075.000 €	2.075.000 €	0 €	2.075.000 €

ALAN	PROJE NO	EŞLEŞTİRME NO	PROJENİN ADI	SORUMLU KURUM/KURULUŞLAR	AB KATILIM ÖNCESİ MALİ YARDDI			ULUSAL KATKI	TOPLAM PROJE BÜTÇESİ
					Yatırım	Kurumsal Yapılanma	Toplam AB Katkısı		
Çevre	TR.0402.09	TR/2004/IB/EN/01 TR/2004/IB/EN/02	Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Özel Anlık Yönetimi ve Götürülme Yönetimi Kapasitelerinin Geliştirilmesi	Çevre ve Orman Bakanlığı	0 €	3.100.000 €	3.100.000 €	0 €	3.100.000 €
Çevre	TR.0402.10	TR/2004/IB/EN/03 TR/2004/IB/EN/04	Sağlık Bakanlığı'nın Biyosidal Ürünler ve Su Alanlarında Yürürlükte Mevzuat Uyumu ve Uygulama Çalışmalarının Desteklenmesi	Sağlık Bakanlığı	1.500.000 €	3.000.000 €	4.500.000 €	500.000 €	5.000.000 €
Çevre	TR.0402.11		Sürdürülebilir Kalkınmanın Sektör Politikalarına Entegrasyonu	DPT Müsteşarlığı	0 €	3.000.000 €	3.000.000 €	0 €	3.000.000 €
Gümrük Birliği	TR.0403.01	TR/2004/IB/FL/02 TR/2004/IB/FL/03	Tek Gümrük İdaresinin Modernizasyonu	Gümrük Müsteşarlığı	18.002.100 €	4.550.000 €	22.552.100 €	6.000.700 €	28.552.800 €
Vergilendirme	TR.0403.02	TR/2004/IB/FL/04	Tek Vergi İdaresinin Kapasitesinin Geliştirilmesi	Maliye Bakanlığı	2.928.750 €	2.270.000 €	5.198.750 €	976.250 €	6.175.000 €
Tarım	TR.0403.03	TR/2004/IB/AG/02 TR/2004/IB/AG/03	Gıda Güvenliği ve Kontrol Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Geliştirilmesi	Tarım ve Köylüleri Bakanlığı	1.462.500 €	2.250.000 €	3.712.500 €	487.500 €	4.200.000 €
Sosyal Politika ve İstihdam	TR.0403.04		Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	0 €	5.300.000 €	5.300.000 €	0 €	5.300.000 €
Sosyal Politika ve İstihdam	TR.0403.05		Yenilik ve Değişim için Sosyal Diyalogun Geliştirilmesi	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	375.000 €	3.790.000 €	4.165.000 €	125.000 €	4.290.000 €
Sosyal Politika ve İstihdam	TR.0403.06		Bulaşıcı Hastalıkların İzleme ve Kontrolünün Geliştirilmesi	Sağlık Bakanlığı	0 €	3.000.000 €	3.000.000 €	0 €	3.000.000 €
Sosyal Politika ve İstihdam	TR.0403.07		Kanserle Yavaş	Sağlık Bakanlığı	2.208.750 €	2.500.000 €	4.708.750 €	736.250 €	5.445.000 €
Tarım ve Köylüleri	TR.0403.08	TR/2004/IB/TR/01	Türkiye'deki Karayolu Tarımcağı Sektörünün AB Müktesebatına Uyumlu Hale Getirilmesi için Destek Sağlanması	Ulaştırma Bakanlığı İçişleri Bakanlığı	2.812.500 €	1.800.000 €	4.612.500 €	937.500 €	5.550.000 €
Enerji	TR.0403.09		Tek Elektrik Sisteminin Frekans Kontrol Performansının UCTE Kriterleriyle Uyumlu Hale Getirilmesi	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (TEİAŞ)	0 €	2.500.000 €	2.500.000 €	0 €	2.500.000 €
Mali Kontrol	TR.0403.10		Hazine Kontrolörleri Kurumunun Denetim Kapasitesinin Geliştirilmesi	Hazine Müsteşarlığı	360.000 €	440.000 €	800.000 €	120.000 €	920.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0404.01		Türkiye'de Çocuklar için İyi Yönetim, Koruma ve Adalet	İçişleri Bakanlığı (Jandarma Genel Kom.) İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Md.) Adalet Bakanlığı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Millî Eğitim Bakanlığı Barolar Birliği Türkiye	0 €	6.041.200 €	6.041.200 €	0 €	6.041.200 €
Adalet ve İçişleri	TR.0404.02	TR/2004/IB/TH/03	Türkiye'de Denetimli Serbestliğin Geliştirilmesi	Adalet Bakanlığı	225.000 €	1.300.000 €	1.525.000 €	75.000 €	1.600.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0404.03	TR/2004/IB/TH/04	Jandarmasının Modernizasyonu Projesi	İçişleri Bakanlığı (Jandarma Genel Kom.)	112.500 €	1.970.000 €	2.082.500 €	37.500 €	2.120.000 €
Adalet ve İçişleri	TR.0404.04	TR/2004/IB/TH/05	Sınır Polisi için Eğitim Sistemi Geliştirilmesi	İçişleri Bakanlığı	0 €	1.840.000 €	1.840.000 €	0 €	1.840.000 €

ALAN	PROJE NO	EŞLEŞTİRME NO	PROJENİN ADI	SORUMLU KURUM/KURULUŞLAR	AB KATILIM ÖNCESİ MALİ YARDIMI			ULUSAL KATKI	TOPLAM PROJE BÜTÇESİ
					Yatırım	Kurumsal Yapılanma	Toplam AB Katkısı		
Topluluk Programları ve Proje Hazırlama	TR.0405.01		Ön Ulusal Kalkınma Programının Uygulanmasına ve Yapısal Fonlara Hazırlığa Destek Sağlanması	DPT Müsteşarlığı	0 €	2.500.000 €	2.500.000 €	0 €	2.500.000 €
ESU - Bölgesel Gelişme	TR.0405.02		Kenya (Kenya and Karumun), Kayseri (Kayseri, Sivas and Yozgat), Malatya (Malatya, Bingöl, Elazığ and Tunceli) and Ajlun (Ajlun, Iğdır, Kars and Ardahan) NUTS II Bölgelerinde Bölgesel Kalkınma Programı	DPT Müsteşarlığı	61.250.000 €	8.750.000 €	70.000.000 €	20.670.000 €	90.670.000 €
ESU - Sınırteci İşbirliği	TR.0405.03		Edirne Ekmeçizinde Karvansarayının Restorasyonu	DPT Müsteşarlığı	2.500.000 €	0 €	2.500.000 €	835.000 €	3.335.000 €
ESU - Sınırteci İşbirliği	TR.0405.04		Bulgaristan ile Sınır Ötesi İşbirliği (Küçük Ölçekli Ortak Proje Fonu)	DPT Müsteşarlığı	0 €	500.000 €	500.000 €	0 €	500.000 €
ESU - Sınırteci İşbirliği	TR.0405.05		Türkiye-Yunanistan Sınır Ötesi İşbirliği	DPT Müsteşarlığı	1.088.000 €	968.000 €	2.056.000 €	365.000 €	2.419.000 €
Topluluk Programları ve Proje Hazırlama	TR.0406.01		AB Entegrasyon Strajisini Geliştirici Destek Faaliyetleri	AB Genel Sekreterliği	0 €	7.000.000 €	7.000.000 €	0 €	7.000.000 €
Topluluk Programları ve Proje Hazırlama	TR.0406.02		Topluluk Programları ve Ajanslarına Katılım	Dışişleri Bakanlığı	12.176.780 €	20.000.000 €	32.176.780 €	59.122.220 €	91.299.000 €
TOPLAM					115.596.800 €	120.003.200 €	235.600.000 €	94.170.260 €	329.770.260 €

Tablo 40: Türkiye’de Avrupa Yatırım Bankası Tarafından Finanse Edilen Projeler

Projeler	Yılı	Sağlanan Kredi Tutarı (milyon euro)
-Yenilenmiş Akdeniz Politikası	1992-1996	340
(i)Antalya Kanalizasyon Projesi	1995	35
(ii)ASKİ Ankara Kanalizasyon Projesi	1995	45
(iii)TEAŞ Türkiye-Suriye Enterkonneksiyon Projesi	1995	14
(iv)TCDD Konteyner Projesi	1996	36
(v)PTT Telekomünikasyon Modernizasyonu	1996	40
(vi)TEAŞ Ege Bölgesi Hava Kirliliğini Önleme	1996	40
(vii)BOTAŞ Gaz İstasyonları	1996	80
(viii)Endüstriyel Atık Projesi (İzmit Büyükşehir Belediyesi)	1996	50
-Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Programı I	1997-1999	205
(i)KOBİ Global Kredisi	1997	50
(ii)Adana Kanalizasyon Projesi	1997	45
(iii)Diyarbakır Atıksu Projesi	1998	32
(iv)Tarsus Atıksu Projesi	1999	38
(v)Sanayi Amaçlı Otoprodüksiyonu	1999	40
-Risk Sermayesi (Yatırım Fonlarına Katılım)	1999	12
-Deprem Yardımları	1999-2000	450
(i)Depremden Zarar Gören Altyapının İmarı (TERRA)	2000	300
(ii)Depremden Zarar Gören İşletmelere Yönelik Kredi	2000	75
(iii)Depremden Zarar Gören İşletmelere Yönelik Kredi	2001	75
-Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Programı II*	2000-2006	495
(i)Bursa Kanalizasyonu Projesi	2000	80
(ii)Eskişehir’de Kentsel Gelişimin Desteklenmesi	2001	110

Projeler	Yılı	Sağlanan Kredi Tutarı (milyon euro)
(iii)Sanayi Kirliliğinin Önlenmesi	2000	70
(iv)KOBİ Finansmanı içim kredi	2001	125
(v)Mersin Atıksu ve Kanalizasyon Projesi	2001	60
(vi)KOBİ Global Kredisi II	2000	50
-Yeni Kredi Paketi**	2001-2003	90
(i)TPAO Silivri Yeraltı Gaz Depolama Projesi	2002	90
TOPLAM:	1990-2002	1.592

*6.4 Milyar euro'luk pakette belirli bir ülke kotası bulunmamakta, bir ülkenin alabileceği kredi miktarı sunulan projelerin niteliğine bağlı olmaktadır. Türkiye'nin yaklaşık 1.4 milyar euro'luk kaynaktan faydalanabileceği tahmin edilmektedir.

**Adaylık sonrası Türkiye'deki yatırım projelerinin desteklenmesi amacıyla yürürlüğe konmuş 450 milyon euro tutarındaki bir kredi paketidir.

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, <http://www.abgs.gov.tr> <25.03.2005>

Samsun, Nihal, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Nurettin Bilici, 206 s.

ÖZET

Bu tez çalışmasında, Avrupa Birliği tarafından aday ülkelere sağlanan mali yardımlar değerlendirilmekte ve özellikle Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine (MDAÜ) sağlanan yardımlar ile Türkiye'ye sağlanan yardımlar karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. AB'nin, 106 milyar euro tutarındaki 2005 yılı bütçesinden yaklaşık 85 milyar euro'luk bir payın üye ve aday ülkelere yönelik mali yardımlara ayrıldığı göz önüne alındığında, bu miktarların dağılımı hem üye ülkeler hem de Türkiye gibi aday ülkeler için büyük önem taşımaktadır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, mali yardımların kaynağını oluşturan Avrupa Birliği bütçesinden bahsedilmektedir. Bu kapsamda, Birlik bütçesinin gelirlerini oluşturan öz kaynaklar sistemi, bütçe harcamaları ile bunlara yön veren çok yıllık mali perspektifler, bütçenin uygulanması ve geleceği anlatılmaktadır. İkinci bölümde, Birliğin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine yönelik genişleme süreci ve bu ülkelere sağlanan mali yardımların araç ve miktarlarının yanı sıra, genişlemenin hem AB hem de 2004 yılında Birliğe üye olan ülkeler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ele alınmaktadır. Ayrıca, bu ülkelerin 90'lı yıllardaki ekonomik durumu ile 2000'li yıllardaki durumu temel ekonomik göstergeler ışığında değerlendirilmekte ve AB üyelik süreci ve sağlanan mali yardımlar sayesinde çok önemli ilerlemeler kaydedildiği görülmektedir. Üçüncü bölümde ise, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri, adaylık süreci ve sağlanan mali yardımlar ile, katılım öncesi süreç çerçevesinde ilerleyen yıllarda getirilmesi öngörülen mali yardım mekanizmaları anlatılmaktadır. Her üç bölümde de öncelikle AB'nin kendi bütçe kaynaklarından sağladığı hibe nitelikli yardımlara, daha sonra da Avrupa Yatırım Bankası tarafından sağlanan kredilere yer verilmekle birlikte, ağırlıklı olarak hibe nitelikli yardımlar üzerinde durulmaktadır. AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerini tam üyeliğe hazırlamak üzere, kısa bir sürede oldukça önemli miktarlarda destek sağladığı görülmektedir. Topluluk ile resmi ilişkileri 1963 yılında başlayan Türkiye'ye bugüne kadar sağlanan mali yardımlar ise MDAÜ'lerin oldukça gerisinde kalmıştır. Sonuç bölümünde, yukarıdaki bölümlerde anlatılanlar kısaca özetlenmekte ve bunun yanı sıra Türkiye'nin muhtemel üyeliğinin AB bütçesi üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir.

Samsun, Nihal, European Union Financial Assistance to Central and Eastern European Countries and Turkey, Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Nurettin Bilici, 206 p.

ABSTRACT

In this thesis, titled as “European Union Financial Assistance to Central and Eastern European Countries and Turkey”, the financial assistance provided by the European Union (EU) to the candidate countries is discussed and a comparative assessment is made on the assistance provided to Central and Eastern European Countries (CEEC) and Turkey. Considering the fact that more than half of the EU budget is spent for the financial assistance to member states and candidate countries, the distribution of this amount is a very important issue both for the member states and candidate countries like Turkey.

This thesis comprises of three chapters. In the first chapter, the EU budget, as the source of financial assistance, is described in detail. In this framework, the own resources mechanism that constitutes the revenue of the budget, the financial perspectives and expenditure of the budget, implementation and the future of the EU budget are explained. In the second chapter, enlargement process of the EU towards CEECs, the instruments and amounts of financial assistance to these countries and the positive and negative effects of the enlargement process both for EU and the new member states are put forth. In addition, the economic situation of CEECs in 1990s and 2000s is examined in the light of main economic indicators and it is seen that important improvements have been seen in this period thanks to the pre-accession process and financial assistance provided by the EU. Finally in the third chapter, Turkey-EU relations, the financial assistance of the EU and the new procedures to be brought in the following years within the pre-accession assistance are explained. In each section, first the grants provided from the EU budget and then the loans provided by European Investment Bank are discussed. However, the grants are emphasized in more detail during the thesis. It is seen that the EU has provided important amounts of financial assistance to CEECs in a relatively shorter period of time to prepare these countries for accession. Nevertheless, the financial assistance provided to Turkey since 1963, when formal relations have started, remains far behind this amount. In the conclusion, the issues discussed in the above chapters are shortly summarized and the possible effects of Turkish membership on EU budget are discussed.